

ב"ה. בין כסה לעשור ה'תשפ"ה

פתח דבר

כמידי חג ומועד, הנני מוציא לאור את הלכות חג הסוכות ושמחת תורה הבעל"ש, ובהם גם הלכות סוכה וארבעת המינים על פי מנהגי חב"ד, על מנת להקל על כל אחד ואחת את ידיעת ההלכות הנצרכות בימים אלו, אשר רבות הן'.

לקראת "זמן שמחתנו" הקרב ובא, יהי רצון שתימשך השמחה על כל השנה כולה מתוך מנוחה והרחבה אמיתית בגו"ר. שנזכה לניצחון גדול על כל אויבינו ולהשבת החטופים מתוך בריאות הנכונה. ובקרוב ממש נתבשר בבשורת הגאולה האמיתית והשלימה, והרבי בראשינו.

הרב מאיר אשכנזי

רב אב"ד ומד"א כפר חב"ד

תוכן ענינים

9	פרק א - ערב חג הסוכות
9	עשיית מלאכה בערב יו"ט
9	פרטי הדין
10	הכנות ליום טוב
10	כבוד יו"ט
11	בגדי יו"ט
11	השארת אש וכישול על הגז ביו"ט
12	הכנת הסוכה
12	סוכה הבנויה על האדמה
12	סוכה נוחה
12	נוי סוכה
12	מפה על השולחן שבבית
13	אגידת הלולב
13	סדר האגידה
14	אגידת הלולב בחג
15	קופסת האתרוג
16	פרק ב - בהתקדש החג
16	הדלקת נרות יום טוב
16	בסוכה
16	זמן ההדלקה
17	קידוש וסעודת יום טוב
17	הכוונה בעת הישיבה בסוכה
18	ברכת "לישב בסוכה" בקידוש
18	ברכת "שהחיינו" בקידוש
19	נטילת הידיים לסעודה
20	טבילת פרוסת המוציא בדבש
20	עונג יו"ט ואכילת פת
21	שתית יין ואכילת בשר בסעודות יו"ט
21	אושפיזין
22	"יעלה ויבא" בברכת המזון
23	פינוי הכלים והפסולת מהסוכה
23	סגירת הסוכה בגגון ביו"ט
23	שמחת בית השואבה

24 פרק ג - נטילת ארבעת המינים הלל והושעות

24	בסוכה
24	בשתי ידיים
24	נטילת הלולב ביד ימין
25	דרך גדילתן
25	הנטילה והברכה
26	הנענועים
27	אכילת מזונות אחרי נטילת ד' מינים
27	מתנה על מנת להחזיר - כל ימי החג
28	נשים בד' מינים
28	יברך לפני האישה והילדים
28	אמירת הלל
29	הושעות

31 פרק ד - מצוות הישיבה בסוכה

31	מצוות הישיבה בסוכה
32	נשים וילדים, במצוות ישיבה בסוכה
33	זמן ברכת "לישב בסוכה"
33	שיעור אכילה לברכת "לישב בסוכה"
34	על מה מברכים "לישב בסוכה"
34	'הפסק' לעניין ברכת "לישב בסוכה"
35	עבר לסוכה אחרת
35	שכח לברך "לישב בסוכה"

36 פרק ה - מצוות השמחה ביום טוב ובחול המועד

36	מצוות השמחה
36	ביום ובלילה
36	אם נשים חייבות בשמחת יו"ט
37	לשמוח בעצמו ולשמח את בני ביתו
37	סיכום
37	שמחת האנשים - במה?
38	שתיית יין בזמן הזה - חובה
38	ב' דינים בשתיית יין ביו"ט ונפק"מ לדינא
40	נשים, ומי שהיין מזיק לו
40	שתיית מיץ ענבים, ושיעור היין שצריך לשתות
41	אכילת בשר ביו"ט
41	אכל בשר ושתה יין בלילה, אם צריך לחזור לאכול ולשתות ביום
43	חיוב אכילת פת ביו"ט - גם משום שמחה
43	אם נשים מצוות על אכילת בשר ביו"ט

- 44 אם נשים מצוות על אכילת פת ביו"ט
 44 מצווה להרבות במאכלים, וללבוש בגדים יותר יפים מבגדי השבת
 44 חציו לה' וחציו לכם
 45 מצווה להאכיל את העניים ביו"ט
 45 שכרות וקלות ראש אסורים ביו"ט

46 פרק ו - דיני ומנהגי חול המועד סוכות

- 46 בגדי יו"ט
 46 טבילת פרוסת המוציא בדבש
 46 "יעלה ויבוא"
 46 מצוות השמחה
 47 מתנה על מנת להחזיר בד' מינים
 47 קריאת התורה
 47 מבצעים
 47 שבת חול המועד

49 פרק ז - עשיית מלאכה בימי חול המועד

- 49 עשיית מלאכה בימי חול המועד
 49 כיבוס
 50 חפיפת פאה
 50 צחצוח נעליים
 50 ניקיון הבית והרכב
 50 גיהוץ וקיפול בגדים
 51 הכנת אוכל ופתיחת חנויות מזון
 51 תפירה
 51 קנייה ומכירה
 52 כתיבה
 53 צילום במצלמה דיגיטלית או בטלפון הנייד
 53 דיג לתחביב
 53 תיקון הרכב
 53 ענייני רפואה
 53 תספורת
 54 נטילת ציפורניים

55 פרק ח - הושענא רבה

- 55 ליל הושענא רבה
 56 תפילת שחרית
 57 סעודה
 57 שנים מקרא
 57 פרידה מהסוכה

57	עירוב תחומין
58	הכנת בית הכנסת לשמחת תורה
58	הדלקת נרות יו"ט

60 פרק ט - שמחת תורה

60	גודל השמחה בשמחת תורה
60	הליכה לבתי כנסיות להרבות שמחה
60	תפילת ערבית
60	קידוש והתוועדות
61	הקפות ליל שמח"ת
62	סיום תפילת ערבית
63	סעודת יו"ט
63	קריאת שמע שעל המיטה
63	יום שמחת תורה
63	הקפות ביום שמח"ת
63	קריאת התורה
65	הזכרת נשמות
66	תפילת גשם
66	סעודת יו"ט
66	אמירת חומש של שיעור חת"ת
66	התוועדות
66	תפילת ערבית
66	הבדלה במוצאי שמח"ת
66	הקפות שניות
67	אסרו חג
67	דין הסכך לאחר החג
67	שבת בראשית
67	הבדלה

69 קיצור הלכות סוכה

70	זמן בנייתה
70	מצווה לעסוק בבניית הסוכה
70	בניית הסוכה ע"י נשים וילדים
71	סוכה שאולה
71	סוכה גזולה, או בנויה ברה"ר ובחצר משותפת
72	סוכה נוחה ומרוצפת
72	דפנות הסוכה
72	יצירת דופן הסוכה על ידי 'לבוד'
73	מספר הדפנות
73	בניית הדפנות לפני הנחת הסכך

74	הסכך
74	תחת כיפת השמים
75	הכוכבים נראים מהסכך
76	שימוש בפרגולה - לסוכה
76	סכך פסול, וחללים של אויר
77	הכשרת גג של מרפסת - לסוכה
78	הסכך יגיע עד דופן הסוכה
79	'דופן עקומה'
80	'דבר המעמיד'
81	נוי סוכה
82	איסור הנאה מן הסכך והדפנות

83 קיצור הלכות ארבעת המינים

84	ד' מינים שאולים
84	קניית ד' מינים
85	תשלום לפני החג
85	ד' מינים גנובים או גזולים
85	טבל או ערלה
85	נאים ומהודרים
85	להראותם למורה הוראה
86	הכנסת הלולב למים ביו"ט
86	הרחת ד' המינים
86	דיני לולב
86	סוג הדקל
86	דקל תמר ודקל קנרי
87	שיעור הלולב
88	העלה האמצעי סגור
88	שני העלים המרכיבים את העלה האמצעי, באותו גובה
89	לולב ישר
89	בלי קנעפלאך
89	עטוף ב'קארע'
90	השדרה באמצע הלולב
90	לולב לא דק
90	סיכום
90	דיני אתרוג
90	אתרוג מקאלאבריא
91	אתרוג המורכב
91	מסורת של כשרות
92	"הדר" - בצורת הגידול
92	צבע האתרוג

93	אתרוג שניקב בו חור, או שחסר בו
94	ספק "חסר", וחיסרון שאינו בולט
94	נקב במקום של הפיטם
94	נפל הפיטם
95	פיטם שנפל כאשר האתרוג היה על העץ
95	ניטל העוקץ
96	נקודות שחורות על האתרוג
96	נקודות שאינן פוסלות
97	נקודות בין החוטם לתחתית האתרוג
97	כתמים על האתרוג
98	גודל האתרוג
98	אתרוג יבש
98	דיני הדם
98	שיעור ההדס
99	מספר ההדסים
99	שלישיות עלים
99	נשרו חלק מהעלים
100	עלים המכסים את הענף
100	יבשו העלים
101	נקטם ראשו
101	קצותיו נשרפו בשמש
101	החלפת ההדסים בחול המועד
101	דיני ערבה
101	ערבי נחל
101	סימני זיהוי
102	אורך הערבה
102	נקטם ראשה
102	נשרו עליה
103	לבלוב
103	יבשו עליה
103	פרח או ענפים בערבה
104	החלפת הערבות בחול המועד

פרק א ערב הג הסוכות

עשיית מלאכה בערב יו"ט

פרטי הדין

< חכמים אסרו לעשות בערב יו"ט מזמן מנחה ואילך, מלאכה גמורה שאינה לצורך יו"ט.

- "וכל העושה, אינו רואה סימן ברכה לעולם מאותה מלאכה, שמה שמרוויח בה מפסיד כנגד זה ממקום אחר. אבל אין עונשין אותו עליה לא בידוי ולא מכת מרדות כדרך שעושין לעובר על דברי חכמים, לפי שלא החמירו כל כך באיסור זה. ומכל מקום גוערין בו ומבטלין אותו מלעשותה בעל כרחו"².

< טעם האיסור: כדי שאדם יהיה פנוי להתעסק בצרכי יום טוב³.

חכמים לא חילקו בגזירתם, ואסרו לעשות מלאכה גם על אדם שצרכי יו"ט שלו כבר מוכנים, או שאדם אחר מכין אותם בעבורו⁴.

< זמן האיסור: עדיף לא לעשות מלאכה כבר מזמן 'מנחה גדולה'⁵. אך אם לא יעשה מלאכה עכ"פ מזמן 'מנחה קטנה' "לא הפסיד הברכה"⁶.

< האיסור הוא רק על עשיית מלאכה גמורה הנמשכת זמן. אבל מותר לעשות מלאכה קלה באופן עראי⁸.

< האיסור על עשיית מלאכה גמורה הוא רק כאשר היא אינה לצורך יו"ט, או שהיא לצורך יו"ט אך הוא מקבל עליה שכר ולכן לא ניכר שהיא נעשית לצורך יו"ט⁹.

2 רנא.א.

3 ראה רנא.ג לעניין שבת.

4 כגון לכתוב 'אגרת שלומים' לחברו. ראה שם, לעניין שבת.

5 חצי שעה זמנית אחרי חצות היום.

6 שעתיים וחצי זמניות לפני השקיעה.

7 ראה רנא.ב.

8 רנא.ג.

9 רנא.ג.ד.

אך מותר לעשות מלאכה גמורה לצורך יו"ט בחינם, כגון לתפור בגדים לצורך יו"ט עבור עצמו, או עבור חברו בחינם¹⁰, מפני שכאשר הוא עושה זאת בחינם ניכר שטרחתו היא לצורך יו"ט.

< מותר להסתפר בערב יו"ט, וכן מותר לספר את שערותיו של יהודי אחר אפילו בשכר, מפני שניכר שהתספורת נעשית לכבוד יו"ט¹¹.

< מותר לבנות את הסוכה בערב יו"ט של סוכות, וכן מותר לבנותה עבור אחרים אפילו בשכר, מפני שניכר שהסוכה נעשית לצורך יום טוב.

הכנות ליום טוב

< כשם שמצווה לכבד את השבת ולענגה, כך מצווה לכבד ולענג את הימים טובים, שנאמר: 'לקדוש ה' מכובד', וכל ימים טובים הם 'מקרא קדש'¹².

< מצוות כבוד ועונג בשבת ויו"ט הן מדרבנן¹³, ו"מכל מקום צריך להיזהר בהן מאד, שחמורים דברי סופרים יותר מדברי תורה"¹⁴.

כבוד יו"ט

כבוד יו"ט כולל בתוכו את החיובים הבאים¹⁵:

< לקנות ולהכין דגים לכבוד יום טוב¹⁶.

< ללוש ולאפות פת בביתו בערב יו"ט לכבוד יו"ט¹⁷.

< לא לקבוע סעודה בערב יו"ט מ'שעה עשירית'¹⁸ ואילך, כדי שיהיה לו תיאבון לאכול את סעודת יו"ט¹⁹.

< לפרוס מפה יפה על השולחן לכבוד יו"ט²⁰.

10 רנא.ג לעניין שבת.

11 רנא.ד לעניין שבת.

12 תקט.א.

13 כך זה להלכה. ראה תקט.ה. רמבא וקו"א שם סק"ב.

14 רמבא.

15 להעיר, שלעניין כבוד שבת הביא אדה"ז (בסי' רסב) הלכות נוספות שלא הביא לעניין כבוד יו"ט, כגון: ניקיון הבית וסידורו, סידור שולחן האוכל מבעוד יום עבור הלילה ע"ש. כמו"כ לא כתב שכבוד יו"ט מצריך לבישת בגדים מיוחדים ליו"ט - כמו שכתב לגבי שבת (רסב.ג) "וכבדתו, שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול". ורק בדין שמחת יו"ט כתב (תקט.ו כדלקמן) שבגדי יו"ט צ"ל יפים יותר מבגדי שבת.

16 תקט.יח.

17 תקט.ב. וראה גם רמב"ב.

18 שלוש שעות זמניות לפני השקיעה.

19 תקט.ב. רצא.ד.

20 תרי.ד.

- < לספר את שערות הראש²¹ בערב יו"ט²² "כדי שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול"²³.
- < לגזוז את הציפורנים²⁴.
- < לרחוץ את כל הגוף או עכ"פ את הפנים, הידים והרגלים במים חמים ולחפוץ את ראשו²⁵.
- ונוהגים לטבול במקווה כדי להיטהר לכבוד החג²⁶.
- < ראה לקמן דיני עונג יום טוב.

בגדי יו"ט

- < מצד מצוות שמחת יו"ט, בגדי יו"ט צ"ל יפים אפילו יותר מבגדי השבת²⁷.

השארת אש ובישול על הגז ביו"ט

- < הרוצה לבשל ביו"ט, יזכור להשאיר אש דולקת מערב יו"ט.
- < הרוצה לבשל ביו"ט על כיריים של גז, יזכור לנתק את החשמל בערב יו"ט מכיריים שיש בהם הצתה חשמלית.
- < מותר לכוון ביו"ט שעון גז ('חגז') שיפסיק את זרימת הגז ויכבה את האש²⁸, אך זאת בתנאי שכיוון השעון ייעשה לפני הדלקת האש.
- אם כבר הדליק את האש בגז, אסור ביו"ט לכוון שעון שיכבה אותה.
- < מותר לכוון בערב יו"ט 'שעון שבת' שידליק את התנור או את הפלטה בשעה מסוימת במהלך היו"ט, כדי שיוכל לבשל או לחמם בהם את האוכל.

21 כששערותיו גדולות.

22 בכף החיים סי' תקלא סק"ב כתב, שלכתחילה יש להסתפר לפני חצות היום.

23 תקכט.ב.

24 שם.

25 שם.

26 מטה אפרים סי' תרכה ס"ד.

27 תקכט.ז. וראה לקמן בפרק שמחת יו"ט באריכות.

28 ראה שו"ת שבט הלוי ח"י סי' פ' ופסק"ת סי' תקיד סק"ח.

הכנת הסוכה²⁹

סוכה הבנויה על האדמה

< אם הסוכה בנויה על האדמה, חובה להניח כיסוי שלם ועבה על גבי הקרקע, כדי לא להיכשל ח"ו בהשקיית צמחים בשבת ויו"ט, "שהרי בקושי יוכל להיזהר שלא יפול שם מעט מים"³⁰.

סוכה נוחה

< יש לוודא שהסוכה נוחה לישיבה וניתן לאכול ולשתות בה בנחת, "לפי שכל סוכה שאינו יכול לאכול ולשתות ולטייל בה בנחת בלא שום צער אינה נקראת דירה כלל, לפי שאינה דומה לביתו שיכול לעשות שם כל צרכו בנחת"³¹.

< עורכים את השולחן בסוכה, פורסים עליו מפה יפה, ומשתמשים בכלים נאים כפי שרגילים להשתמש בבית, מפני שהנהגה בסוכה צ"ל באותו אופן שרגילים להתנהג בבית - "תשבו כעין תדורו"³².

נוי סוכה

< אין מנהגינו לתלות קישוטים בסוכה לא תחת הסכך ולא על הדפנות, מפני שהקישוטים הם דבר נוסף על הסוכה, וההידור של "התנאה לפניו במצוות" צ"ל בחפץ של המצווה עצמו - בסוכה עצמה³³.

< מנהג חסידים לתלות בסוכה תמונות של רבותינו נשיאנו.

ניתן גם לתלות את הציורים שהכינו הילדים הקטנים עבור הסוכה, ואין זה בכלל 'נוי סוכה' שאין מנהגינו בו.

מפה על השולחן שבבית

< מכסים במפה לכבוד יו"ט וחול המועד גם את השולחן שבבית ולא רק את השולחן שבסוכה³⁴.

29 הלכות בניית הסוכה יובאו לקמן בנפרד.

30 שלו"ט. וכן כדי להימנע מחפירה בקרקע תוך כדי הזזת הכיסא וכדומה שלעיתים זהו פסיק רישא, ראה שלו"א.

31 תרמ"ו.

32 תרל"ט א.

33 ראה שולחן מנחם ח"ג ע' קפד ואילך.

34 פרי מגדים, ומטה אפרים (תרכ"ה לא). ולא כדעת הא"ד (תרל"ט סק"א) בשם הגהות מיימוני שמכסים רק את השולחן שבסוכה ולא את השולחן שבבית, כדי להראות שהסוכה היא קבע והבית עראי.

אגידת הלולב³⁵

יאגוד בעצמו

< מצוה מן המובחר לאגוד את הלולב עם ההדסים והערבות יחד באגודה אחת, משום נוי, שנאמר: 'זה א-לי ואנוהו' - התנאה לפניו במצוות"³⁶.

< מהדרים לאגוד את הלולב בסוכה, בערב יום טוב³⁷.

< המהדרים אוגדים את הלולב בעצמם³⁸. כך נהג הרבי כל השנים³⁹, היה נכנס לסוכתו בערב יו"ט אחר הצהריים ואוגד את הלולב בעצמו⁴⁰.

< אגידת הלולב על ידי נשים או ילדים קטנים, הינה בדיעבד בלבד ואינה לכתחילה⁴¹.

סדר האגידה

< מכינים חמש טבעות מעלי לולב.

לפני שמתחילים לאגוד את הלולב מכינים את כל חמשת הטבעות⁴².

< כורכים שתי טבעות על הלולב עצמו⁴³.

מיקום הכריכה: 'צריך להיזהר מאד' שמעל שתי הכריכות האוגדות את הלולב עצמו תישאר שדרה בשיעור טפה, שאינה אגודה בטבעות, על מנת שיהיה ניתן לנענע אותה⁴⁴.

< לאחר מכן⁴⁵ אוגדים את הלולב, ההדסים והערבות יחד בשלושת הטבעות האחרות⁴⁶.

35 הלכות ארבעת המינים יובאו לקמן בנפרד.

36 תרנא.ב.

37 ספר המנהגים.

38 שם. ולהעיר מלקו"ש ח"כ ע' 267 שגם "עשיית לולב" היא מצוה.

39 עד שנת תשנ"ב ועד בכלל.

40 את הלולב עבור הרבנית חיה מושקא ע"ה, ועד שנת תשכ"ה גם את הלולב עבור הרבנית חנה ע"ה אמו של

הרבי, נתן הרבי להרה"ח דוד רסקין שיאגוד.

41 משנ"ב סי' תרמט, ס"ק יד. שעה"צ סקט"ו.

42 הוראת הרבי להרה"ח דוד רסקין אודות אגידת הלולב עבור הרבנית ע"ה כנ"ל.

43 ספר המנהגים. וראה תרנא.יא.

44 שזהו 'שיעור הנענוע' שצ"ל בלולב תרנא.יא.

45 היינו רק לאחר אגידת הלולב עצמו בב' הטבעות - הוראת הרבי להרה"ח דוד רסקין אודות אגידת הלולב

עבור הרבנית ע"ה כנ"ל.

46 ראה הביאור בזה בלקו"ש ח"ד ע' 1368.

- < ג' הטבעות האוגדות את הלולב, ההדסים והערבות יהיו בתחתית הלולב, ובתוך שיעור טפח ביניהם⁴⁷.
- < יש לשים לב ששדרת הלולב תעלה (לפחות) טפח מעל ההדסים והערבות⁴⁸.
- על פי זה, אורך שדרת הלולב צ"ל לפחות ד' טפחים, לעומת אורך ההדסים והערבות שצ"ל ג' טפחים.
- < כמו כן משתדלים ששתי הכריכות שעל הלולב עצמו תהיינה מכוסות בהדסים וערבות, ועכ"פ הכריכה התחתונה ומקצת מן הכריכה העליונה תהיינה מכוסות⁴⁹.
- < יש לוודא לפני האגידה שאורך ההדסים והערבות מתאים לדרישות אלו, ואם הם ארוכים מדי יש לקצר אותם⁵⁰ לפני האגידה.
- < הלוקח רק ג' הדסים, יניח הדס אחד בימין הלולב⁵¹, הדס אחד בשמאל הלולב, והדס אחד באמצע⁵² - נוטה קצת לימין⁵³.
- וראה לקמן (בהלכות ארבעת המינים) אודות מספר ההדסים שראוי לקחת למנהגינו.
- < את שני בדי הערבה יניח אחד לימין הלולב ואחד לשמאלו⁵⁴.
- < משתדלים שהערבות לא ייראו כל כך⁵⁵.
- בד' המינים של הרבי לא ראו את הערבות, מפני שהן היו מכוסות בהדסים⁵⁶.
- < הקצה התחתון של הלולב ההדסים והערבות יסתיים בשווה והלולב לא יבלוט מלמטה⁵⁷.

47 ספר המנהגים.

48 תרנ, א-ב. כיון "שטפח זה היוצא למעלה מהאגודה (פירוש שלשה מינים אלו ביחד נקרא אגודה) הוא המנענע" ע"ש.

49 ספר המנהגים.

50 חיתוך ההדסים והערבות יהיה מהחלק התחתון שלהם ולא מהחלק העליון כמובן.

51 "דהיינו מימין האדם".

52 לכיוון פני האדם.

53 סידור.

54 תרנא.ט. סידור.

55 ספר המנהגים. ולהעיר מתרנא.ז.

56 הלבוש כתב טעם לזה שהערבות יהיו מכוסות בהדסים, מפני שההדס מוכר בפסוק לפני הערבה ע"ש.

57 ראה תרנא.י.

אגידת הלולב בחג

< אם לא הספיק לאגוד את הלולב בערב החג ומתכוון לאגדו בתוך החג, יקצר את הלולב ההדסים והערבות (במידת הצורך) ויכין את הטבעות כבר בערב החג, ואין לעשות זאת בחג עצמו⁵⁸.

אם לא הכין טבעות בערב החג, אסור לקשור את הלולב בחג באופן של קשר על גבי קשר או עניבה על גבי קשר, כי אם באופן של עניבה על גבי עניבה, או שלא יקשור כלל אלא יתחב ויגלגל את ראשי הטבעת בתוך עיגול הטבעת עצמו⁵⁹.

קופסת האתרוג

< הרבי הניח את האתרוג שלו בקופסת קרטון פשוטה, ולא בקופסה מהודרת⁶⁰.

58 ראה שיד, טז. תרמו, יד.

59 תרנא, ו.

60 אדמו"ר הרי"ץ הניח את האתרוג שלו בקופסת כסף. אוצר מנהג"ח ע' רפז.

פרק ב

בהתקדש החג

הדלקת נרות יום טוב

בסוכה

< יש לתת צדקה בערב יו"ט לפני הדלקת הנרות⁶¹.
 < הדלקת הנרות צ"ל בסוכה⁶² מפני שהיא מקום האכילה, וממצוות עונג יו"ט לאכול לאור הנרות⁶³.
 < אם חוששים שהפמוטים ייגנבו, או שעלולה לפרוץ שריפה באם ידלקו בסוכה ריבוי נרות ללא השגחה, יש להדליק את כל הנרות בסוכה ולברך עליהם, ולאחר ההדלקה ניתן להשאיר בסוכה שתי נרות בלבד ולהכניס את שאר הנרות אל הבית.

זמן ההדלקה

< זמן הדלקת נרות יו"ט הוא לכתחילה לפני השקיעה כמו בכל ערב שבת⁶⁴, מפני שבערב שבת האישה מקבלת את קדושת היום בהדלקת הנרות, וראוי שתעשה כן גם בערב יו"ט.
 אם לא הספיקה, תדליק בליל יו"ט לפני הקידוש.
 < סדר הדלקת נרות יו"ט הוא כמו בנרות שבת, בין אם מדליקה בערב יו"ט ובין אם מדליקה בליל יו"ט:
 אחרי ההדלקה תכסה את עיניה ותברך על הנרות, ולאחר הברכה והבקשות שמבקשת תפתח את עיניה ותהנה מן האש⁶⁵.

61 וראה מטה אפרים סי' תרכ"ו סכ"ו שמרבים בצדקה בערב חג הסוכות.

62 מטה אפרים סי' תרכ"ג. וראה שיחת כח אייר תנש"א.

63 ראה רסג"א. ושם, יד: "שעיקר המצוה הן הנרות שעל השולחן שאוכלין לאורן". והובא לעיל שגם ביו"ט יש מצוות עונג.

64 מטה אפרים שם. לקו"ש הכ"ד ע' 297 הע' 69.

65 רסג"ח. למרות שבהדל"ב יו"ט ניתן היה לברך על הנרות ולקבל את קדושת היום לפני ההדלקה ולהדליק לאחמ"כ, שהרי מותר להעביר אש ביו"ט, מ"מ תברך על הנרות אחרי ההדלקה כדי לא לחלק בין הדל"ב שבת ליו"ט ע"ש.

< כאשר מדליקה בערב יו"ט, תניח את הגפרור האחרון שהשתמשה בו שיכבה מעצמו (כמו בערב שבת). מפני שבגמר הדלקת הנרות היא נאסרת בעשיית מלאכה⁶⁶, וכיבוי שלא לצורך אוכל נפש אסור ביו"ט⁶⁷.

אך כאשר מדליקה את הנרות בליל יו"ט⁶⁸, עליה להיזהר שלא לכבות את כל הגפרורים שמשתמשת בהם במהלך ההדלקה, מפני שכיבוי אסור ביו"ט⁶⁹.

< הברכה בהדלקת הנרות: א. "להדליק נר של יום טוב". ב. "שהחיינו".

< אם שכחה לברך "שהחיינו" בהדלקת הנרות, תצא ידי חובתה בברכת "שהחיינו" שיעשה הבעל בעת הקידוש.

< אם איש מדליק את הנרות, ידליק סמוך לקידוש ולא לפני השקיעה, וברכת "שהחיינו" שמברך בעת הקידוש תתייחס גם להדלקת הנרות שלו.

גם אם האיש הדליק את הנרות לפני השקיעה, לא יברך "שהחיינו" בהדלקת הנרות כי אם בעת הקידוש⁷⁰.

ואם בירך "שהחיינו" (בטעות) בהדלקת הנרות, לא יחזור ויברך בעת הקידוש⁷¹.

< כדאי ונכון שהדלקת הנרות הראשונה של בנות קטנות תהיה בערב יום טוב, כדי שברכת "שהחיינו" שאומרות בין כך בהדלקת הנרות על היו"ט, תתייחס גם למצוות הדלקת הנרות שהילדה מתחילה לקיים⁷².

קידוש וסעודת יום טוב

הכוונה בעת הישיבה בסוכה

< מצוות סוכה הינה מן המצוות הבודדות בהם ידיעת טעם המצווה הכרחית כדי לקיים את המצווה כתיקונה. כך מפורש בתורה, שהישיבה בסוכה היא "למען ידעו וגו'".

- היושב בסוכה ואינו מכוון למטרת המצווה, אינו יוצא ידי חובת המצווה כתיקונה⁷³.

66 רסג.ו.

67 תצה.ב.

68 כגון אם לא הדליקה לפני השקיעה.

69 אך כשמדליקה בערב יו"ט, נאסרת בעשיית מלאכה רק בסיום הדלקת כל הנרות, ולכן אסור לה לכבות רק את הגפרור האחרון.

70 ראה מטה אפרים תקצט.ט.

71 ספר המנהגים.

72 ספר השיחות תשנ ח"ב ע' 481 הע' 38. אם הילדה מתחילה להדליק נרות בערב שבת, יקנו לה שמלה חדשה ותברך "שהחיינו".

73 ב"ח סי' תרכה. וראה לקו"ש חכ"ו ע' 322. ולקו"ש חל"ב ע' 140.

< לדעת אדה"ז⁷⁴ יש לכוון שהישיבה בסוכה היא כדי לקיים ציווי הקב"ה לישב בסוכה זכר ליציאת מצרים.⁷⁵

< דבר נכון וראוי להזכיר לבני הבית אודות הכוונה הנדרשת בעת הישיבה בסוכה, כדי שיקיימו את המצווה כתיקונה.

ברכת "לישב בסוכה" בקידוש

< ברכת "לישב בסוכה" מתייחסת בעיקרה לאכילה בסוכה, לכן מברכים אותה בעת הקידוש לקראת שתיית יין הקידוש ואכילת הסעודה, ולא מברכים אותה כבר בעת הכניסה לסוכה לקראת הישיבה בה.⁷⁶

< ברכת "לישב בסוכה" אינה מתייחסת לעשיית הסוכה, "לפי שעשייתה אינה גמר המצווה, שעיקר המצווה היא לישב בה בחג".⁷⁷

< המקדש, מברך "לישב בסוכה" בעת הקידוש.⁷⁸ אך השומעים יברכו "לישב בסוכה" בין ברכת "המוציא" לבין אכילת פרוסת המוציא.

כך הוא גם בקידוש שעושים ביו"ט ביום, וכן בשבת חול המועד סוכות ביום, שהמקדש מברך "לישב בסוכה" בעת הקידוש (ולא רק אחר ברכת המוציא)⁷⁹ למרות שמברך בפה"ג בלבד.⁸⁰

< מנהג הרבי להביט בסך לפני ברכת "לישב בסוכה".

ברכת "שהחיינו" בקידוש

< ברכת "שהחיינו" שבקידוש מתייחסת גם ליו"ט וגם למצוות הסוכה, לכן ברכה זו נאמרת רק לאחר ברכת הקידוש (שהיא ברכה על היו"ט) ולאחר ברכת "לישב בסוכה".⁸¹

< ברכת "שהחיינו" מתייחסת גם לעשיית הסוכה, ולא רק לישיבה בה.⁸²

74 תרכה.א.

75 ראה בעניין זה בלקו"ש חלק לב ע' 140 בארוכה (היינו זכר לענני הכבוד שהקב"ה הקיף את בני ביצי"מ לצל, לבל יכה בהם שרב ושמש). וע"ש בלקו"ש שאדם אינו צריך לכוון בעת עשיית הסוכה שהוא עושה אותה כדי שהיא תעשה לו צל. אלא אדם צריך לדעת, שמציאות הסוכה היא דבר הנעשה לצל.

76 תרמג.ב.

77 תרמא.א.

78 מפני שהמקדש שותה שיעור מיין הקידוש, ושתיה זו של יין הקידוש נחשבת קביעות. ראה ספר השיחות תרצט ע' 295 (הובא באוצר מנהג"ח ע' שח) "שהיין עושה קביעות" ע"ש.

79 ספר המנהגים. ולא כמבואר בשוע"ד תרמג.ג. וראה אוצר מנהג"ח ע' שח.

80 ואינו מברך על קדושת היום כמו בקידוש שעושה בלילה.

81 תרמג.א.

82 תרמא.א.

< אישה יכולה לענות "אמן" על ברכת "שהחיינו" שעושה הבעל בקידוש למרות שהיא כבר ברכה "שהחיינו" בהדלקת הנרות, ואין זה נחשב הפסק עבודה בין ברכת בפה"ג לשתיית יין הקידוש.

< אישה ששכחה לברך "שהחיינו" בהדלקת הנרות, תצא ידי חובה בברכת "שהחיינו" שעושה הבעל בקידוש.

< אם שכח לברך "שהחיינו" בלילה הראשון, יברך מתי שנזכר, ואפילו בשאר ימי חג הסוכות. אלא שאת ברכת "שהחיינו" בחג הסוכות צריך לברך בתוך הסוכה דיוקא (ולא כבכל יום טוב שיכול לברך - בעת שנזכר - בכל מקום שנמצא בו). מפני שברכת "שהחיינו" בסוכות מתייחסת גם למצוות הסוכה ולא רק לחג, כנ"ל⁸³.

נטילת הידיים לסעודה

< לא נוטלים ידיים בתוך כלי בסוכה עצמה, משום ביזוי הסוכה. רק אם יש כיוור בסוכה ניתן ליטול בו ידיים⁸⁴.

< כאשר הסוכה נמצאת במרפסת הבית וכדומה הרי היא נחשבת כחדר נוסף בבית, ואם היה בדעתו בשעת הקידוש ליטול את ידיו בבית, מותר לו להיכנס אל הבית אחרי הקידוש על מנת ליטול את ידיו ולחזור לאכול בסוכה, וההליכה אינה נחשבת הפסק בין הקידוש לסעודה, או בין הנטילה לאכילת הפת.

אך אם הסוכה נמצאת בחצר, ואויר החצר מפסיק בין הבית לבין הסוכה, נחשבת הסוכה כמו בית נפרד, ואסור להיכנס אל הבית אחרי הקידוש כדי ליטול בו את ידיו, מפני שהליכה "מבית לבית או מבית לחצר" היא הפסק בין הקידוש לבין הסעודה ובין נטילת הידיים לבין אכילת הפת, ויצטרך לחזור ולקדש.

- רק אם ניתן לראות מהסוכה את המקום שבו ייטול את ידיו בבית, ועכ"פ דרך חלון, ניתן בשעת הדחק לסמוך על כך ויוכל ליטול שם את ידיו ולא יצטרך לחזור ולקדש⁸⁵.

על פי זה, במקרה שהסוכה נמצאת מחוץ לבית ואסור להיכנס אל הבית ליטול את ידיו, צריך להכין את המגבת וכלי הנטילה עם המים ולהוציאם מחוץ לבית - עוד לפני הקידוש, ואין להיכנס אל הבית אחרי הקידוש כדי להביא אותם משם.

83 תרמגה.

84 עפ"י תרל"טב.

85 עפ"י רעגא-ה לעניין קידוש. וקס"א בסוגריים לעניין נט"י.

דין זה הוא הן בשבת ויו"ט⁸⁶, והן בחול המועד⁸⁷.

< יש להיזהר בעת נטילת הידיים בשבת ובחג, שלא יישפכו מים על הקרקע וישקו צמחים.

טבילת פרוסת המוציא בדבש

< ביום טוב של חג הסוכות טובלים פרוסת 'המוציא' בדבש⁸⁸ ג' פעמים.

< שמים על השולחן גם מלח, ומנהג הרבי לטבול חתיכת חלה נוספת במלח.

עונג יו"ט⁸⁹ ואכילת פת

< משום עונג יו"ט חייב אדם לאכול ביו"ט ב' סעודות: אחת בלילה, ואחת ביום⁹⁰.

< בכל סעודה מב' הסעודות חובה לאכול פת שמברכים עליה ברכת המזון⁹¹.

< שיעור הפת שצריך לאכול בכל סעודה הוא (לפחות) מעט יותר משיעור כביצה⁹², מפני שפחות משיעור זה נחשב לאכילת עראי ולא לסעודת קבע⁹³.

< יש מקפידים, שהפת שאוכלים ביו"ט תהיה מחלה רגילה ולא מחלה מתוקה, מפני שהמצווה ביו"ט היא לאכול לחם⁹⁴, ויתכן שהגילוש במי פירות אינו נקרא לחם⁹⁵.

זאת ועוד: חובת אכילת פת בליל סוכות נלמדת מחובת אכילת מצה בליל פסח⁹⁶, ואת המצה בליל פסח אסור לשרות במי פירות⁹⁷.

< ראה לקמן, שחובת אכילת פת ביו"ט היא גם משום שמחת יו"ט.

86 שיש גם דין של "קידוש במקום סעודה".

87 שיש עכ"פ דין של "תיכף לנטילת ידיים סעודה".

88 ספר המנהגים.

89 ראה לעיל לגבי כבוד יו"ט, את מקור חובת העונג ביו"ט.

90 תקכטג. וע"ש שביו"ט שחל בחול אין צריך לאכול סעודה שלישית.

91 קפתי. ש"אין עונג... בלא אכילת לחם (שקובעים עליו סעודה), שהלחם הוא עיקר הסעודה, שכל סעודה נקראת(ת) על שם הלחם" ע"ש. וראה לקמן שגם משום שמחת יו"ט צריך לאכול פת ביו"ט, וכאן זה משום עונג יו"ט.

92 שיעור כ'ביצה' הוא כ-57.6 סמ"ק.

93 תקכטד. וראה גם תרלטז.

94 כנ"ל בהערה.

95 ראה שוע"ר סי' קסח קו"א סק"ד.

96 תרלטז. שם, כ.

97 תסאיב. כיון שהם מפגיגים את טעמה.

שתיית יין ואכילת בשר בסעודות יו"ט

- < משום עונג יו"ט, צריך לשתות יין בב' הסעודות של יו"ט⁹⁸.
- < משום עונג יו"ט יש להוסיף בשתיית יין גם בתוך הסעודה, ואין להסתפק בשתיית יין הקידוש⁹⁹.
- < משום שמחת יו"ט צריך לשתות דווקא יין שיביא את האדם לידי שמחה, ואין להסתפק בשתיית מיץ ענבים וכדו¹⁰⁰.
- < נשים פטורות משתיית יין ביו"ט, מפני שהוא אינו גורם להן עונג, או שמחה¹⁰¹.
- < "מצווה" לאכול ביו"ט לפחות כזית של בשר בקר¹⁰². אם אין לו בשר בקר יאכל בשר עוף¹⁰³.
- < משום עונג יו"ט יש להרבות באכילת בשר ויין¹⁰⁴ ומגדנות כפי יכולתו, ולא יצמצם בהוצאת יו"ט, "שכל מזונותיו והוצאותיו של אדם קצובים לו מראש השנה חוץ מהוצאות שבתות וימים טובים וכו"¹⁰⁵. "וכל המוסיף בהוצאת שבת ויו"ט, מוסיפין לו"¹⁰⁶.
- ראה לקמן בפרק 'שמחת יום טוב', אודות פרטי דיני שתיית יין ואכילת פת ובשר משום מצוות 'שמחת יום טוב'.

אושפיזין

- < אף שלמנהג חב"ד אין אומרים את נוסח הזמנת האושפיזין לסוכה¹⁰⁷, נהגו רבותינו נשיאנו לדבר בסוכה אודות האושפיזין הבאים באותו היום¹⁰⁸, והקשר שלהם לאושפיזין החסידיים¹⁰⁹.
- מאז שנת תשמ"א, אמר הרבי מידי ערב אחר תפילת ערבית שיחת קודש וביאר את הקשר ביניהם.

98 אם ירו משגת לקנות יין. תקכט.ד.
 99 ראה שוע"ד תקכט.ד ש"צריך לקבוע כל סעודה על היין, דהיינו שישתה יין באמצע סעודתו, זאת למרות שכבר שתה יין בעת הקידוש. וראה לקמן בפרק שמחת יו"ט בזה.
 100 ראה לקמן בפרק שמחת יום טוב.
 101 כדלקמן בדין שתיית יין משום שמחה.
 102 בעיקר משום מצוות שמחת יו"ט, כדלקמן.
 103 פסק"ת סי' תקכט ס"י. וראה לקמן בזה.
 104 ראה לקמן בפרק שמחת יו"ט, ששתיית יין ואכילת בשר ביו"ט נדרשת גם משום מצוות שמחת יו"ט, ולא רק משום עונג יו"ט.
 105 תקכט.ד. רמב.ג.
 106 רמב.ג.
 107 מנהג המובא מהוהר.
 108 כמבואר בוהר ח"ג קג.ב.
 109 התגלו ע"י אדמו"ר הרי"ץ. ראה אוצר מנהג"ח ע' רחצ-רצט.

< האושפיזין הם: אברהם, יצחק, יעקב, משה, אהרן, יוסף, דוד.
 < האושפיזין החסידיים¹¹⁰ הם: הבעש"ט, המגיד, אדמו"ר הזקן, אדמו"ר האמצעי, אדמו"ר הצ"צ, אדמו"ר המהר"ש, אדמו"ר הרש"ב.

"יעלה ויבא" בברכת המזון

< ביו"ט ובחול המועד יש להזכיר בברכת המזון את קדושת היום, באמירת "יעלה ויבא"¹¹¹.

< כיון ש"יעלה ויבא" הוא 'בקשת רחמים', קבעו חז"ל לאומרו בברכת "רחם" שהיא ג"כ בקשת רחמים, ולא בברכת "גודה לך"¹¹² שהיא 'ברכת הודאה'¹¹³.

< ביו"ט שחל בשבת יש לומר קודם "רצה" ואח"כ "יעלה ויבא", מפני שהשבת תדירה ומקודשת יותר מיו"ט¹¹⁴.

< כיון שאכילת פת ביו"ט של שלוש רגלים היא חובה¹¹⁵, אם שכח "יעלה ויבא" חוזר ומברך ברכת המזון¹¹⁶.

< אישה ששכחה לומר "יעלה ויבא" בבהמ"ז ביו"ט, אינה חוזרת¹¹⁷.

- ואם נזכרה לפני שהתחילה ברכת "הטוב והמטיב", אומרת את הברכה המופיעה בסידור: "ברוך אתה ה' אשר נתן ימים טובים" וכו' - כמו איש ששכח לומר "יעלה ויבא" ונזכר לפני שהתחיל ברכת "הטוב והמטיב"¹¹⁸.

< אומרים "הרחמן הוא ינחילנו ליום שכולו טוב", ו"הרחמן הוא יקים לנו את סוכת דוד הנופלת".

110 בשבעת ימי חג הסוכות.

111 קפתו.

112 כמו "על הנסים" בחנוכה ובפורים.

113 שם.

114 שם.

115 מדין עונג ומדין שמחה כנ"ל.

116 קפת, ט-י.

117 רעק"א בשו"ת מהדו"ק סי' א ובהגהותיו על השו"ע קפתו, מפני שאינה חייבת לאכול פת ביו"ט ע"ש, וכדלקמן בפרק שמחת יו"ט. זאת ועוד: חיוב האישה בבהמ"ז מן התורה הוא בספק (שו"ע"ר קפוא), ואם חיובה רק מדרבנן הרי ספק ברכות להקל כמבואר בשו"ע"ר קפד.ב לגבי איש שלא שבע, שאינו חוזר ומברך מספק כיון שאינו חייב בבהמ"ז מן התורה.

118 כך ניתן ללמוד מן הדין (קפת-י"א) לגבי איש שזכר בראש חדש ובחול המועד, שאומר ברכה זו למרות שאין חיוב לאכול סעודה בר"ח ובחזה"מ ואם שכח "יעלה ויבא" אינו חוזר ומברך, ומ"מ אם נזכר קודם שהתחיל ברכת "הטוב והמטיב" אומר ברכה זו, מן הטעם המבואר שם (קפת, סוף סע"י) שאמירת ברכה זו "אינה חזרה, אלא הוספת ברכה שתקנו להוסיף במקום שאין לחוש בה להפסק" ע"ש.

פינוי הכלים והפסולת מהסוכה

< מיד לאחר הסעודה צריך לפנות מהסוכה את כלי האכילה ושאריות האוכל והפסולת, מפני שהם מאוסים ואסור לבזות את הסוכה¹¹⁹.
< מטעם זה, לא משאירים פח זבל קבוע בסוכה¹²⁰.

סגירת הסוכה בגגון ביו"ט

< מותר לסגור ולפתוח בשבת ויו"ט גגון עם צירים המאהיל על הסוכה מפני הגשם, ואין בזה משום איסור סתירה ובניין¹²¹.
< מותר לפרוס גיילון על הסכך בשבת ויו"ט בעת ירידת גשמים, ואין בזה משום אוהל "כיון שאין גובה טפח בין הסדין לסכך שתחתיו"¹²².

שמחת בית השואבה

< בזמן הזה, שמחת בית השואבה מתחילה בלילה הראשון של חג הסוכות¹²³.

119 תרלט.ב.

120 עפ"י תרלט.ב.

121 תרכ"ב.

122 תרמ"ג.

123 לקו"ש חכ"ד ע' 246. וראה ספר המנהגים.

פרק ג נטילת ארבעת המינים הלל והושענות

< ביו"ט של סוכות, משכימים ומקדימים לקיים את מצוות נטילת ארבעת המינים, ובפרט בפעם הראשונה¹²⁴.

< זמן נטילת ד' המינים הינו אחרי נץ החמה¹²⁵.

< טובלים במקווה לפני נטילת ד' המינים.

< קודם נטילת ד' המינים לא אוכלים ולא שותים כלל¹²⁶.

בסוכה

< "מצוה מן המובחר" לקיים את מצוות נטילת ד' המינים בסוכה¹²⁷.

גם אם יורד גשם, "מצוה מן המובחר" להמתין עד שיפסק הגשם כדי ליטול אותם בסוכה דווקא¹²⁸.

בשתי ידיים

< צריך ליטול את ג' המינים ביד אחת, ואת האתרוג בידו האחרת.

אם נטל את כל ד' המינים ביד אחת, יש אומרים שלא יצא ידי חובתו.

- ויש להחמיר כדבריהם, ויטול אותם שוב כראוי - בשתי ידיים, אך לא יברך עליהם שוב¹²⁹.

נטילת הלולב ביד ימין

< צריך ליטול את הלולב ומיניו ביד ימין ואת האתרוג ביד שמאל, "לפי שהלולב יש בו שלש מצוות, דהיינו לולב הדס וערבה. והאתרוג הוא מצוה אחת". ואם נטל

124 ספר המנהגים.

125 שו"ע תרנב.א.

126 ראה שו"ע תרנב ס"ב ומשנ"ב סק"ז, ומנהג חסידים שלא לטעום כלל.

127 סידור. בטעם הנטילה בסוכה ראה לקו"ש חכ"ב ע' 124 ואילך.

128 לקו"ש שם.

129 תרנא.א. וראה שם סעי' טו-טז שאפילו מי שנקטעה ידו ל"ע לא ייטול את כל ד' המינים ביד אחת בבת אחת, כי אם בזה אחר זה ע"ש.

את האתרוג בימין ואת הלולב ומיניו בשמאל, יצא ידי חובתו, אך "טוב לחזור וליטול כדינו בלא ברכה"¹³⁰.

< איטר יד (שמאלי) נוטל את הלולב בימין שלו (שהיא שמאל של כל אדם), ואת האתרוג בשמאל שלו (שהיא ימין של כל אדם)¹³¹.

דרך גדילתן

< את כל ד' המינים צריך ליטול 'כדרך גדילתן' דווקא, ואם היו הפוכים בשעת הנטילה לא יצא ידי חובתו.

< 'דרך הגדילה' של האתרוג היא שהעוקץ פונה לכיוון הקרקע¹³², כי כך הוא בתחילת גידולו¹³³.

הנטילה והברכה

< יעמוד בסוכה ופניו למזרח¹³⁴ העולם¹³⁵, ייקח את הלולב ביד ימין כשהשדרה מול פניו¹³⁶, יצמיד את רגליו (כמו בתפילת שמונה עשרה) ויברך "על נטילת לולב".

הברכה נאמרת דווקא לפני שנוטל את האתרוג בידו האחרת, כדי שתיאמר "עובר לעשייתה" (לפני קיום המצווה). שהרי אם ייקח גם את האתרוג לפני הברכה, ייצא מיד י"ח מצוות הנטילה ולא יוכל לברך על מצוות ד' המינים כיון שהברכה כבר לא תיאמר "עובר לעשייתה"¹³⁷.

< אח"כ ייקח את האתרוג ביד שמאל, ויצמיד את השליש העליון של האתרוג - כאשר הוא נוטה מעט באלכסון - אל החלק התחתון של הלולב ומיניו, וינענע¹³⁸.

< ביום הראשון של החג מברכים "שהחיינו" אחרי ברכת "על נטילת לולב".

מתחילים את ברכת "שהחיינו" כשהלולב בידו האחת והאתרוג כבר בידו האחרת - אך עוד לפני שחיבר בין הלולב לבין האתרוג. בסיום ברכת "שהחיינו" מחברים אותם ומנענעים¹³⁹.

130 תרנא.יג.

131 תרנא.יד.

132 תרנא.יב.

133 אלא שלאחמ"כ כובד האתרוג גורם שהוא יתהפך והעוקץ יהיה למעלה.

134 מג"א ס' תרנא סק"א.

135 גם כאשר אין זה לכיוון ירושלים.

136 סידור. ספר המנהגים.

137 ויש להיזהר שלא לקחת את הלולב והאתרוג (כמו שהם בלי הקופסה כו') בידי לפני הברכה. מפני שאם ייקח אותם כך הרי ייצא ידי חובתו בעצם הנטילה (לפי השיטה שמצוות א"צ כוונה) ולא יוכל כבר לברך עליהם

138 ראה סידור וספר המנהגים.

139 ספר המנהגים. מהוראת אדמו"ר הרש"ב.

< נוסח הברכה על נטילת ד' מינים הוא: "על נטילת לולב", לפי "שהלולב גבוה מכולן, (ולכן) חשוב הוא, ונקראת כל האגודה על שמו"¹⁴⁰.

הנענועים

< מן התורה יוצאים י"ח נטילת ד' מינים בהגבהה לבדה, כיון שכתוב "ולקחתם" והמשמעות היא 'לקיחה בעלמא'. אבל חכמים אמרו שצריך גם לנענע את ד' המינים, וסמכו זאת על הפסוק¹⁴¹: "אז ירננו עצי היער", כלומר: "אז ירננו בעצי היער"¹⁴².

< ינענע לששת קצוות העולם. לכל צד יעשה שלוש הולכות ושלוש הבאות. סך הכל ח"י נענועים¹⁴³.

< ד' המינים עומדים זקופים בעת כל הנענועים.

< בנענוע לכיוון מעלה מורידים בהבאה מעט למטה מן החזה ("המשכה בעולם"), ואח"כ מביאים אל החזה. בנענוע לכיוון מטה מעלים בהבאה מעט למעלה מהחזה ("העלאת העולם"), ואח"כ מביאים אל החזה. בנענוע לצד מערב (לאחור), שתי הפעמים הראשונות הן לקרן מערבית דרומית (היינו רק נטייה לאחור), ובפעם השלישית יהיה הנענוע לאמצע צד מערב (היינו נטייה חזקה לאחור)¹⁴⁴.

< במשך כל הנענועים יהיה האתרוג מכוסה בידו, חוץ מבעת הנענוע האחרון שמגלים אותו קצת¹⁴⁵.

< כל ההולכות, גם ההולכה הראשונה, מתחילות מן הלב.

< "מנהג רבותינו, שאחר כל הולכה היו מנענעים בלולב, ורק אחרי זה היו עושים את ההבאה"¹⁴⁶.

< בכל הבאה יגע קצה הלולב ומיניו וכן האתרוג "בחזה שלו ממש"¹⁴⁷, ב"מקום שמכים באמירת אשמנו"¹⁴⁸.

< במשך כל הנענועים יהיו הידיים שמחזיקות את הלולב והאתרוג - בגובה החזה. מלבד בנענוע למעלה ולמטה בהם ירים ויוריד את ידיו.

140 תרנא.יז.

141 דברי הימים א, טז לג.

142 לבוש.

143 סידור.

144 ראה סידור וספר המנהגים.

145 ספר המנהגים.

146 לקו"ש ח"ד ע' 1162.

147 סידור.

148 ספר המנהגים.

< בעת הנענועים עומדים במקום אחד, ברגליים צמודות (כמו בשמונה עשרה), ורק החלק העליון של הגוף והידיים פונים לצדדים שמנענעים אליהם.

אכילת מזונות אחרי נטילת ד' מינים

< היות שנטילת ד' המינים צריכה להיות בסוכה, יש מקום לחייבה בברכת "לישב בסוכה". על כן מן הראוי לאכול מיני מזונות בשיעור של יותר מ'כביצה' לאחר נטילת ד' המינים, וברכת "לישב בסוכה" שמברך על מיני המזונות תתייחס גם לנטילת ד' המינים¹⁴⁹.

מתנה על מנת להחזיר - כל ימי החג

< הנותן את ארבעת המינים שלו לאדם אחר לברך עליהם, עליו לתת אותם באופן של 'מתנה על מנת להחזיר'. "והוא תועלת לנותן ולמקבל"¹⁵⁰.

ביום הראשון של סוכות¹⁵¹ שד' המינים צ"ל "שלו" (שייכים לזה שנוטל אותם), הנתינה ב'מתנה על מנת להחזיר' מעכבת, ואם רק השאילם לו לא יצא המקבל ידי חובתו בנטילתם¹⁵². אך בשאר הימים הנתינה על מנת להחזיר אינה מעכבת, ואפילו אם רק השאילם לו יצא הנוטל י"ח.

< נכון לומר בפירושו שהנתינה היא ב'מתנה על מנת להחזיר', ובפרט ביום הראשון. כך נהג הרבי גם בימי חול המועד, שכאשר היה מוסר לאחראי את ד' המינים שלו ע"מ שהציבור יברך עליהם, היה אומר שזוהי 'מתנה על מנת להחזיר'.

< אם נתן לחברו ד' מינים ביום הראשון ב'סתם' ולא אמר שזוהי 'מתנה ע"מ להחזיר', כתב המחבר בשו"ע¹⁵³ שיצא י"ח, כיון ש'מסתמא על דעת כן נתנו לו' שהרי צריך לצאת בו י"ח ע"ש.

וכתב הביכורי יעקב, שזוהו רק אם הבעלים יודע את ההלכה שצריך לתת ב'מתנה ע"מ להחזיר'. אך אם הוא אינו יודע הלכה זו וחושב שמספיקה 'השאלה', לא יצא המקבל, כיון שהבעלים התכוון ל'השאלה' רגילה בלבד ולא ל'מתנה ע"מ להחזיר'.

אך בדברי אדה"ז¹⁵⁴ משמע שחולק על כך וסובר שגם אם הבעלים אינו יודע את ההלכה יצא המקבל ידי חובתו, משום ש"אנו סהדי דנתכוין המשאיל בלשון

149 הוראת הרבי. ראה אוצר מנהג"ח ע' רצג.

150 ספר המנהגים. כדי שיהיו של המקבל בשעת הברכה, ויחזרו לאחמ"כ לבעלות הנותן.

151 ובח"ל גם ביו"ט שני של סוכות, ראה שו"ע"ר תרמט, כא.

152 שו"ע תרנחג.

153 תרנח, ה.

154 ידו. לגבי ציצית שאולה.

המועיל, ואם אי אפשר לו לברך עליו אא"כ היא שלו, הרי היא שלו במתנה על מנת להחזיר" ע"ש.

< גם לאשתו צריך אדם לתת את ד' המינים ב'מתנה ע"מ להחזיר'.

נשים בד' מינים

< גם נשים נוטלות ד' מינים ומברכות, למרות שזו מ"ע שהזמן גרמא¹⁵⁵.

< ראוי שגם הנשים תברכנה על ד' המינים בבוקר, ולא תאכלנה לפני נטילתם¹⁵⁶.

יברך לפני האישה והילדים

< ביום הראשון של סוכות שד' המינים צ"ל "שלו", יברך עליהם לפני אשתו ובניו ובנותיו הקטנים.

< כמו"כ ביום הראשון יטלו הילדים הקטנים את ד' המינים של אביהם רק אחרי שכל הגדולים נטלו אותם¹⁵⁷, מפני שילד קטן קונה לעצמו ואינו יכול להקנות לאחרים ויהיה חיסרון ב"שלו" אצל אלו שיברכו אחרי¹⁵⁸.

אמירת הלל

< מצוה מן המובחר לקרוא את ההלל עם הציבור, כדי שיענה 'הודו' ו'אנא' אחרי שליח הציבור¹⁵⁹.

למרות שרבותינו נשיאנו היו מאריכים בתפלת שבת אפילו כמה שעות אחרי שהציבור סיימו את תפילתם, הנה ביום טוב היו מסיימים את תפלת שחרית עם הציבור כדי לומר הלל עמהם¹⁶⁰.

< בשעת אמירת ההלל אוחזים רק את הלולב. לנענועים לוקחים גם את האתרוג¹⁶¹.

< בין שני הנענועים ב"אנא" שבהלל עשה הרבי הפסק, על ידי הנחת האתרוג מידיו.

< באמירת שם ה' ב"הודו" ו"אנא" לא מנענעים.

155 י.ג. ב"שופר ולולב הנשים נוהגות להחמיר על עצמן" מפני שהן "חובת הגוף" ע"ש.

156 שהרי דבר קל הוא, ולא כמו בתקיעות של ראש השנה.

157 שו"ע תרנח.ו.

158 שו"ע שם.

159 תפח.ג. אגרו"ק הרבי חי"ז ע' סז.

160 אגרו"ק חי"ז ע' סז.

161 ס' המנהגים. בשנת תשמ"ח שהייתה שנת הקהל אחזו הרבי במשך אמירת ההלל כולו גם את האתרוג, וביאר בשיחת ליל ה' דחג הסוכות שזהו משום שעניינו של הקהל הוא אחדות ע"ש.

מדברי הרבי¹⁶² נראה, שבעת הנענועים ב"הודו לה" מסמיכים את שם ה' לתיבה שלפניו ואומרים "הודו לה", ולא "לה' כי".

עד"ז ב"אנא" מסמיכים את שם ה' לתיבה שלפניו ואומרים "אנא ה'", ולא "ה' הושיעה"¹⁶³.

הושענות

< לפני אמירת ההושענות מוציאים ספר תורה אחד. המוציאו עומד עמו על הבימה ואוחזו בידיו כל משך אמירת ההושענות.

יש להשתדל שהמוציא את ספר התורה יהיה אדם שאין לו ד' מינים, או אדם שאינו מתפלל במניין זה¹⁶⁴.

ארון הקודש נשאר פתוח כל משך אמירת ההושענות.

< כל משך אמירת ההושענות החזיק הרבי את ד' המינים בשתי ידיו, כשהם צמודים לחזהו.

< למנהגינו הש"ץ מתחיל לומר את תיבות הפיוט בקול רם מאות ס' או ע'¹⁶⁵, ואז מתחילים להקיף את הבימה.

עושים הקפה שלימה ומסיימים אותה באות ת'¹⁶⁶.

< בתיבות הפיוט שאומרים בלחש (עד אות ס' או ע') אומרים "הושענא" רק לפני תיבת הפיוט.

בתיבות הפיוט שאומרים בקול רם (היינו מאות ס' או ע') אומרים "הושענא" גם אחרי תיבת הפיוט.

הקהל אומר את תיבות הפיוט בקול רם, אחרי הש"ץ.

< הרבי עודד את ניגון הפסוק "הושיעה את עמך" שבסוף אמירת ההושענות.

< את הפסוק "למען דעת וגו'" שבסיום ההושענות אומרים הש"ץ והקהל בקול רם, בעת הכנסת ספר התורה לארון הקודש.

< לאחר סיום אמירת הפסוק "למען דעת" מניחים את ד' המינים.

162 שלחן מנחם ח"ג ע' רמט.

163 זהו דלא כמנהג שהביא באוצר מנהגי חב"ד (ע' שיג) שמדקדקים שאמירת שם ה' תהיה בתחילת הנענוע ולא בסופו, ולכן ב"הודו" אומרים "לה' כי", וב"אנא" אומרים "ה' הושיעה" ע"ש.

164 אם אין אדם כזה, ניתן להניח את ספר התורה על הבימה - ראה לוח כולל חב"ד.

165 ספר המנהגים.

166 שם.

< במקום שאין ס"ת, מקיפים את הבימה גם בלעדיו¹⁶⁷.

< אדם שאין לו ד' מינים אינו מקיף את הבימה בעת אמירת ההושענות¹⁶⁸. ניתן לקחת ד' מינים מחברו ולהקיף עמהם את הבימה. ואם כבר החזירו את ספר התורה להיכל, יקיף את הבימה אף בלא ס"ת.

< אבל על אביו ואימו בתוך י"ב חודש אינו מקיף את הבימה באמירת ההושענות¹⁶⁹.
< בשבת אין אומרים "הושענות".

לפני אמירת ה"הושענות" למחרת ביום ראשון, אומרים גם את ה"הושענא" של יום השבת, אך אין מקיפים בו את הבימה¹⁷⁰.

167 כף החיים תרסב. ולהעיר מלשון הסידור: "מקיף את התיבה".

168 ראה כף החיים תרסיג-יד.

169 ספר המנהגים וע"ש.

170 שם.

פרק ד

מצוות הישיבה בסוכה בשבעת ימי החג

מצוות הישיבה בסוכה

< הישיבה בסוכה צריכה להיות באופן של "תשבו כעין תדורו", שכל שבעת הימים יעשה את ביתו עראי ואת סוכתו קבע ועיקר ישיבתו תהיה בסוכה ולא בבית, ו"ידמה עליו סוכתו כאילו היא ביתו, וכל דבר שלא היה עושה חוץ לביתו לא יעשה חוץ לסוכתו"¹⁷¹.

< כל רגע שאדם יושב בסוכה, הוא מקיים מצווה¹⁷².

< יאכל, ישתה ויטייל בסוכה. ואם הוא צריך לספר עם חברו, יספר עמו בסוכה.

< יש להשתמש בסוכה באותם כלים שרגילים להשתמש בבית.

< למנהגינו, לא ישנים בסוכה¹⁷³.

< למנהגינו, לא שותים אפילו מים מחוץ לסוכה¹⁷⁴.

< אדמו"ר הרש"ב היה נכנס לסוכה אפילו כדי ליטול גלולת מרפא¹⁷⁵.

< למנהגינו, לא אוכלים מחוץ לסוכה גם אם יורדים גשמים, אלא אוכלים בסוכה וגם מברכים "לישב בסוכה"¹⁷⁶. כך נהגו "תלמידי הבעש"ט דור אחר דור", לישב בסוכה בז' ימי החג גם אם ירדו גשמים¹⁷⁷.

"פעם ירד גשם שוטף, ושלח כ"ק אדמו"ר הרש"ב שליח שיראה אם התלמידים אוכלים בסוכה או בבית התבשיל. השליח בא לכ"ק וסיפר שהבחורים אוכלים בסוכה, וכדי שלא ירד הגשם לתבשיל, הם מכוסים בבגד העליון מעל ראשם ומכסים גם על האוכל. כ"ק נהנה מאד ואמר: בזה ניכרת פעולת לימוד דא"ח, שאף שפטורים מסוכה מכל מקום מהדרים לאכול בסוכה בגשם שוטף"¹⁷⁸.

171 תרל"ט.א. שם, ד.

172 תקצ"ז. תרל"ט.טז.

173 ראה הביאור בזה בלקו"ש חכ"ט ע' 211. וראה אוצר מנהג"ח ע' שא אודות ביטויי אדמו"ר האמצעי על כך.

174 ראה גם בשוע"ר תרל"ט.יב "שכל המחמיר על עצמו שלא לשתות חוץ לסוכה אפילו מים, הרי זה משובח".

175 עדותו של הגר"י לנדא, ראה אוצר מנהג"ח ע' ש.

176 ראה אוצר מנהג"ח ע' ש-ג, ושלחן מנחם ח"ג ע' רכג. זאת למרות האמור בשוע"ר תרל"ט.כג. וע"ע תרל"ט-ז. י"ט.

177 לקו"ש חכ"ט ע' 211 הע' 7.

178 אוצר מנהג"ח ע' ש-ג.

< כל טרחה שאדם לא היה טורח בה בישיבתו בבית, אינו צריך לטרוח בה כדי לשבת בסוכה¹⁷⁹. לכן:

אדם שיכול להתרכז כראוי בלימודו בסוכה, צריך ללמוד בסוכה ולא בבית. אך אם אינו יכול להתרכז כראוי בסוכה, יכול ללמוד בבית.

ואם רוצה ללמוד בבית המדרש, אינו חייב ללמוד בסוכה.

אם רוצה לעיין בכמה ספרים, וזו טרחה גדולה עבורו להכניס אותם לסוכה ולהוציאם בזמן האוכל ולהחזירם שוב לאחמ"כ לצורך הלימוד, יכול ללמוד בביתו וא"צ לטרוח ללמוד דווקא בסוכה.

< אם מתפלל ביחידות ויכול להתרכז בתפילה בסוכה, יתפלל בסוכה ולא בבית. אך אם יכול ללכת לבית הכנסת, יתפלל בבית הכנסת וא"צ להתפלל בסוכה¹⁸⁰.

נשים וילדים, במצוות ישיבה בסוכה

< נשים פטורות מן הסוכה מפני שהיא מצוות עשה שהזמן גרמא. אך כאשר הן יושבות בסוכה יכולות לברך "לישב בסוכה"¹⁸¹.

< בן קטן שהגיע לחינוך - היינו מגיל 5-6, צריך לחנכו במצוות ישיבה בסוכה¹⁸². ואם הוא אוכל מחוץ לסוכה, אביו חייב לגעור בו ולהכניסו לסוכה כדי לחנכו במצוות.

אך אימו או אנשים אחרים אינם חייבים לגעור בו על כך, מפני שהם אינם חייבים בחינוכו¹⁸³.

החובה על אביו לגעור בבנו הקטן שהגיע לחינוך, היא רק כאשר הוא אוכל מחוץ לסוכה דבר שחובה מן הדין לאוכלו בסוכה, כמו פת או מיני מזונות בשיעור של יותר מ'כביצה'. אך אם הוא אוכל מחוץ לסוכה אוכלים ומשקים שמעיקר הדין מותר לאוכלם ולשתותם מחוץ לסוכה (כמו בשר, דגים, פירות וירקות וכדו'), אין האב חייב לגעור בו על כך, וניתן לאפשר לו בגיל צעיר לאכול אותם מחוץ לסוכה.

והחכם עיניו בראשו שלא להקשות בזה יותר מדי, כדי שהילד יחבב את מצוות סוכה והיא לא תצטייר בעיניו כדבר קשה.

179 תרל"ט.ד.

180 תרל"ט.ה.

181 תרמ"א-ב.

182 תרמ"ג.

183 תרמ"ד.

< ילד מתחת לגיל חמש פטור מן הסוכה, משום שהוא עדיין צריך לאמו, ו"כשם שאמו פטורה כך הוא פטור"¹⁸⁴.

< בן קטן שהגיע לגיל חינוך למצוות סוכה¹⁸⁵, מותר לברך עמו "לישב בסוכה" ולהזכיר עימו בברכתו את שם ה', ואין זו ברכה לבטלה עבור זה שמברך עמו, מפני שהילד צריך לקיים את המצווה מדין חינוך ולברך עליה, והוא אינו יודע לברך מעצמו.

אך אין לאדם להזכיר שם ה' כאשר הוא מברך "לישב בסוכה" עם בנות קטנות, מפני שהבנות אינן חייבות בסוכה.

- אך לעצמן יכולות הבנות הקטנות לברך, כשם שנשים יכולות לברך¹⁸⁶.

זמן ברכת "לישב בסוכה"

< את ברכת "לישב בסוכה" אומרים לאחר ברכת "המוציא" או "בורא מיני מזונות" (וקודם האכילה), ולא לפני ברכת "המוציא" או במ"מ, מפני ש"לישב בסוכה" מברכים על סעודה, ועל כן ראוי להתחיל בסעודה ורק לאחר מ"כ לברך "לישב בסוכה", וברכת "המוציא" או "בורא מיני מזונות" נחשבים כהתחלת הסעודה¹⁸⁷.

- ברכת "לישב בסוכה" אינה נחשבת הפסק בין ברכת "המוציא" לבין האכילה, מפני שברכת "לישב בסוכה" היא מצרכי הסעודה, וכל שהוא לצורך הסעודה אינו נחשב הפסק¹⁸⁸.

שיעור אכילה לברכת "לישב בסוכה"

< מברכים "לישב בסוכה" רק על אכילת שיעור של יותר מ'כביצה' (היינו יותר מ-57.6 סמ"ק) של פת או תבשיל או מיני מזונות העשויים מחמשת מיני דגן.

רק חמשת מיני הדגן עצמם מצטרפים לשיעור של יותר מ'כביצה' לעניין ברכת "לישב בסוכה", אך מילוי כלשהו שהכניסו בהם, או אוכל אחר שאוכל עמהם, אינם מצטרפים לשיעור זה לעניין ברכת "לישב בסוכה".

על שיעור קטן מזה אין מברכים "לישב בסוכה", מפני שפחות משיעור זה נחשב אכילת עראי ("שכן דרך האדם לטעום פעם אחת 'מלא פיו' חוץ לביתו, ו'מלא פיו'

184 תרמ"ג.

185 מגיל 5-6 כ"ל.

186 עפ"י תרמ"ב.

187 תרמ"ג.

188 שם.

הוא 'כביצה', שאין בית הבליעה מחזיק יותר מ'כביצה'¹⁸⁹), ואכילת עראי מחוץ לסוכה מותרת מן הדין, לכן אין מברכים "לישב בסוכה" על אכילה בשיעור זה.

על מה מברכים "לישב בסוכה"

< על פירות וירקות, בשר ודגים וכל כיו"ב אין מברכים "לישב בסוכה", ואפילו אם קובע עליהם סעודה ואוכל הרבה מהם¹⁹⁰, מפני שאכילתן נחשבת אכילת עראי, ואכילת עראי מחוץ לסוכה מותרת מן הדין.

< על שתיית מים אין מברכים "לישב בסוכה", שהרי מותר מן הדין לשתותם מחוץ לסוכה¹⁹¹.

< על שתיית יין ושאר משקים אין מברכים "לישב בסוכה" גם אם קובע עליהם שתיה - למרות שאם קובע עליהם שתיה צריך לשתותם בסוכה דווקא - "לפי שהשתייה היא טפילה לאכילה, וברכת לישב בסוכה שבירך על אכילת שחרית, פוטר את השתייה של כל היום"¹⁹².

< על טיול ושאר דברים שעושה בסוכה אין מברכים "לישב בסוכה", מפני שהם "נמשכים וטפלים לאכילה שהיא עיקר מצות הישיבה בסוכה", וברכת "לישב בסוכה" שעשה, או שיעשה לאחר מכן על האכילה, פוטר אותם - גם אם יצא מחוץ לסוכה ושהה הרבה בין האכילה לבין הטיול¹⁹³.

< למנהגינו, בכל קידוש והבדלה מברכים "לישב בסוכה"¹⁹⁴.

'הפסק' לעניין ברכת "לישב בסוכה"

< בירך "לישב בסוכה" על אכילת פת או מיני מזונות וסיים את אכילתו, ולאחר זמן נמלך לאכול שוב פת או מיני מזונות:

אם נשאר בסוכה במשך הזמן שבין שתי האכילות, או שיצא מן הסוכה על דעת לחזור אליה לאלתר ואכן חזר בפועל לסוכה לאלתר - אינו צריך לחזור ולברך "לישב בסוכה" על אכילה הב'.

- אך אם בין שתי האכילות יצא מן הסוכה על דעת שלא לחזור אליה לאלתר, והתכוון לשהות כשעתיים מחוץ לסוכה - ואפילו שבפועל לאחר שיצא נמלך וחזר לאלתר. וכן אם יצא מן הסוכה על דעת לחזור אליה לאלתר, אך בפועל חזר

189 ראה תרלטיא.

190 שם.

191 ראה תרלטיב.

192 תרלטיב.

193 שם.

194 ראה אוצר מנהגי"ח ע' שכד. וע"ש שבהבדלה על שיכר (בירה) אין מברכים "לישב בסוכה".

אליה רק לאחר שעתיים - צריך לחזור לברך "לישב בסוכה" על אכילה הב', כיון שהפסיק בין שתי האכילות ב"ציאה גמורה"¹⁹⁵.

עבר לסוכה אחרת

< אם עבר באמצע אכילתו לסוכה אחרת, צריך לחזור ולברך "לישב בסוכה" בסוכה האחרת.¹⁹⁶

< אם אכל ובירך "לישב בסוכה" בסוכה אחת ואח"כ נכנס לטייל בסוכה אחרת, ולא יאכל בסוכה הב' פת או מיני מזונות כך שלא יברך בסוכה הב' "לישב בסוכה" על אכילה - צריך לברך בסוכה הב' "לישב בסוכה" על הטיול לבד, מפני שהטיול בסוכה זו אינו נפטר בברכה שבירך על האכילה בסוכה הראשונה.¹⁹⁷

על פי זה, אדם שנכנס לסוכתו של חברו למשך זמן, כגון לשוחח עם חברו, או שיושב בהתוועדות וכיו"ב, נכון שלאחר שייכנס לסוכה ייקח יותר מ'כביצה' מיני מזונות ויברך "לישב בסוכה", מפני שהשהייה בסוכה משך זמן יכולה להיחשב כטיול, וטיול מצריך ברכת "לישב בסוכה" בסוכת חברו, ונכון שיברך את ה"לישב בסוכה" על אכילה.

< עוד יש לזכור כשנכנס לסוכת חברו לשוחח עמו וכיו"ב, ש"נכון הדבר" שלא לקבוע את עצמו לשתות יין בסוכה שלא בירך בה היום "לישב בסוכה" על אכילה, כי אם "רק בסוכה שאכל בה היום ובירך עליה לישב בסוכה"¹⁹⁸.

שכח לברך "לישב בסוכה"

< שכח לברך "לישב בסוכה" ונזכר באמצע הסעודה, יברך בעת שנזכר.

- ואם גמר סעודתו, יברך אחר הסעודה - ועדיין נחשב שמברך "עובר לעשיה" (לפני העשייה), מפני שגם הישיבה בסוכה שאחרי הסעודה היא בכלל המצווה, ושפיר יכול לברך קודם ישיבה זו.¹⁹⁹

< אדם שיש לו ספק אם בירך "לישב בסוכה", לא יברך מספק.

195 תרלט.ג.

196 תרלט.ד.

197 תרלט.טו.

198 שם.

199 תרלט.טז.

פרק ה

מצוות השמחה ביום טוב ובהול המועד

מצוות השמחה

< כל שבעת ימי חג הסוכות ושמחת תורה²⁰⁰ - בימי היו"ט ובימי חול המועד - "חייב אדם להיות שמח וטוב לב, הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלווים אליו"²⁰¹.

< שמחה זו היא מצוות עשה מן התורה, וגם בזמן הזה, שנאמר²⁰²: "ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך וגו'"²⁰³.

ביום ובלילה

< מלשון אדה"ז²⁰⁴ "כל שבעת ימי הפסח ושמנת ימי החג וכו' חייב אדם להיות שמח וטוב לב" נמצא, שמצוות השמחה קיימת גם בימים וגם בלילות של ימי החג וחול המועד (ואין המצווה רק ביום ולא בלילה, או רק בחלק מהימים ולא בלילה הראשון כדעת כמה²⁰⁵ פוסקים).

זאת ועוד: בדברי אדה"ז ניתן לדייק יותר מזה, שמצוות השמחה היא מצווה אחת הנמשכת מתחילת החג עד יציאתו - בימי החג וימי חול המועד - במשך שבעה או שמונה ימים, ואין על כל יום מצווה נפרדת של שמחה²⁰⁶.

אם נשים חייבות בשמחת יו"ט

< מלשון אדה"ז²⁰⁷ "חייב אדם להיות שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו" נמצא, שמצוות השמחה מן התורה מוטלת גם על האישה עצמה (כמו שהיא מוטלת על

200 וכן הוא בפסח ובחג השבועות.

201 תקכטו.

202 דברים טז.

203 תקכטו, וראה סי' רמב קו"א סק"ב.

204 תקכטו.

205 לדעת השאג"א סי' סח בלילה הראשון מצוות השמחה היא רק מדרבנן ולא מן התורה, אך דעת המג"א סי' תקמו סק"ד שגם בלילה הראשון מצוות השמחה היא מה"ת. יש אחרונים הסוברים שמצוות השמחה ביום ובלילה הם ב' מצוות נפרדות, וראה שפת אמת סוכה מח ד"ה "בגמ" שהיא מצווה אחת ביום ובלילה, דהלילות בכלל הימים ע"ש ואכמ"ל.

206 ראה לקמן נפק"מ לדינא מכך, ולהעיר, שלדעת העמק שאלה ויקהל שאילתא סי"ז מצוות השמחה ברגל היא לשמוח פעם אחת במהלך הרגל. אכן לדברי אדה"ז שהמצווה והחייב לשמוח קיימים כל משך זמן החג, חייב להיות כל הזמן בשמחה, ורק שוו אותה מצווה הנמשכת מתחילת החג ועד יציאתו.

207 תקכטו.

הבעל כשלעצמו), ושמחת האישה אינה רק מצווה המוטלת על הבעל - לשמח את אשתו, אלא האישה עצמה מצווה להיות בשמחה²⁰⁸ (ראה לקמן במה מקיימת האישה את מצוות השמחה המוטלת עליה).

לשמוח בעצמו ולשמח את בני ביתו

< מלבד חובת כל איש לשמוח בעצמו, חייב כל איש גם לשמח את בני ביתו: "כיצד משמחן?²⁰⁹ הקטנים נותן להם קליות ואגוזים (בימינו ייתן להם מיני מתיקה האהובים עליהם), והנשים קונה להן בגדים ותכשיטים" בהתאם לאפשרויותיו הכספיות.

< אדם שבמשך השנה נמצא מחוץ לביתו לרגל עסקים וכדו', עליו להיות בביתו ביו"ט כדי לשמח את אשתו. הגמ'²¹⁰ לומדת זאת מן הפסוק²¹¹ "ושמחת אתה וביתך"²¹².

אך לצורך נסיעה לרבי²¹³ מותר להיעדר מביתו ביו"ט, וישמח את אשתו בכגדים ותכשיטים²¹⁴.

סיכום

הבעל מצווה לשמוח בעצמו, וגם לשמח את אשתו.

האישה מצווה לשמוח בעצמה.

הילדים הקטנים עצמם אינם מצווים במצוות השמחה, אך אביהם חייב לשמחם²¹⁵

שמחת האנשים - במה?

< מצוות השמחה ביו"ט ובחול המועד בזמן בית המקדש הייתה מתקיימת אצל הגברים באמצעות אכילת בשר שלמים דווקא²¹⁶.

208 כך סובר גם השאגת אריה סי' סה-סט, ודלא כדעת הרעק"א בשו"ת סי' א ובהשמטות שם שהמצווה היא על הבעל לשמח את אשתו, והאישה עצמה אינה מצווה להיות בשמחה מפני שזו מצוות עשה שהזמן גרמא (וראה קידושין לד"ב שהגמ' שקו"ט בזה).

209 תקכט.ז.

210 סוכה כז.ב.

211 דברים יד.

212 דין זה לא הובא בשו"ע"ר. ולהעיר משו"ע"ר תרלט.ט, שחייב האדם לשמח את אשתו ברגל פוטר אדם נשוי מלישון בסוכה ללא אשתו (לנוהגים לישון בסוכה).

213 שיש בזה מצוות הקבלת פני רבו ברגל.

214 דין זה הובא באחרונים אך לא הובא בשו"ע"ר.

215 ולכן עליו לקנות להם קליות ואגוזים - תקכט.ז.

216 תקכט.ז.

ויש לומר: עצם מצוות השמחה ביו"ט מתייחסת להרגשת הלב, כלשון אדה"ז²¹⁷ "להיות שמח וטוב לב". אך א"א לצוות על הרגשת הלב כשלעצמה, אלא הציווי מתייחס לעשיית פעולה שתפעל ותעורר את הרגשת הלב, ואצל הגברים אכילת בשר שלמים הייתה מביאה לשמחה שלימה.

שתיית יין בזמן הזה - חובה

< עכשיו שאין ביהמ"ק קיים ואין בשר שלמים, יוצאים ידי חובת מצוות השמחה שמו התורה, בשתיית יין דווקא, מפני שלגבי יין נאמר בפסוק²¹⁸ "ויין ישמח לבב אנוש"²¹⁹, הרי שהתורה העידה עליו שהוא דבר המשמח את הלב.

לכן, חייב כל אדם לשתות יין בכל יום מימי היו"ט וחול המועד כדי לצאת ידי חובת שמחת יו"ט²²⁰.

ב' דינים בשתיית יין ביו"ט ונפק"מ לדינא

< נמצא, שחובת שתיית יין ביו"ט היא מצד ב' טעמים: א. עונג כנ"ל²²¹. ב. שמחה. ויש לומר כמה נפק"מ בין הטעמים:

א. חובת שתיית יין מצד מצוות עונג היא רק "אם ידו משגת" לקנות יין²²², שהרי יכול לקיים את מצוות העונג גם במאכלים אחרים שמתענג מהם, כלשון אדה"ז²²³ "בשר יין ומגדנות". אך מצד מצוות שמחה, בזמן הזה שאין קרבן שלמים חייב להשיג דווקא יין לשתות, מפני שעל יין העידה תורה שהוא דבר המשמח, אך דברים אחרים אינם פועלים שמחה משמעותית.

ב. שתיית יין מצד מצוות עונג קיימת רק בימים טובים ולא בימי חול המועד, מפני שבחול המועד אין מצוות עונג²²⁴. אך שתיית יין מצד חובת שמחה קיימת גם בחול המועד, כיון שגם בחול המועד חייבים בשמחה כנ"ל²²⁵.

ג. אם שתיית היין היא משום עונג, מצוות שתיית היין צריכה להתקיים בתוך הסעודה דווקא²²⁶ ולא כשתייה בפני עצמה במהלך היום, כיון שכאשר השתייה

217 תקסט.ו.

218 תהלים קד,טו.

219 תקסט.ז.

שם.

220 לגבי דין עונג ביו"ט, כמובא בשוע"ר תקסט.ד.

221 תקסט.ד.

222 תקסט.ד. רמב.ג.

223 תקסט.ה. כיון שחזו"מ איננו "מקרא קודש" (וע"ע בשוע"ר רמב.ג, בשוה"ג, שחזו"מ "קרוי מקרא קודש לענין קרבנות בלבד").

224 תקסט.ו. נמצא, שחובת שתיית יין בחזו"מ היא רק משום מצוות שמחה, אך חובת שתיית יין בימים טובים היא גם משום מצוות עונג.

225 כך הוא לשון שוע"ר תקסט.ד: "וצריך לקבוע כל סעודה על היין, דהיינו שישתה יין באמצע סעודתו".

באה בתוך הסעודה, העונג גדול ומשמעותי יותר מן העונג הנגרם משתיית יין בפני עצמו שלא בתוך הסעודה²²⁷.

- אך אם שתיית היין היא משום שמחה, הרי מצד התוצאה הבאה משתיית היין שישמח לבב אנוש - שהיא המטרה של שתיית יין משום שמחת יו"ט, אין חילוק אם השתייה היא בתוך הסעודה או שהיא באה בפני עצמה במהלך היום, ובין כך ובין כך השתייה פועלת תוצאה של שמחה וזה העיקר.

ד. מצד מצוות שמחה, גם לכתחילה יכול לצאת י"ח בשתיית כוס הקידוש גופא²²⁸ (אם וכאשר כוס הקידוש פועלת עליו שמחה), ואין הכרח כלל שישתה כוס יין נוספת ומיוחדת משום מצוות שמחה מעבר לכוס הקידוש, כיון שהעיקר הוא התוצאה שיהיה שמח ע"י שתיית יין, והרי הוא שמח משתיית יין.

אך אם משום עונג יש להוסיף ולשתות עוד יין בתוך הסעודה ואין להסתפק בכוס הקידוש²²⁹, מפני - שמלבד סברא הנ"ל שמצוות עונג היא לענג את הסעודה, וממילא העונג של שתיית היין צ"ל בתוך הסעודה - הרי כתב אדה"ז שמשום עונג יו"ט יש להרבות באכילת בשר ויין ומגדנות כפי יכולתו, וממילא אין להסתפק בשתיית יין הקידוש.

ה. שתיית יין ביום טוב מצד מצוות שמחה, עיקרה לכאן²³⁰ הוא ביו"ט ביום - ובחצי השני של היום. כך היא משמעות דברי אדה"ז²³¹ וז"ל: "אע"פ שהאכילה ושתיה במועדות היא מצוות עשה, לא יהיה אוכל ושותה כל היום כולו וכו' (אלא) חציו לה' וחציו לכם", ומפרט שבחצי הראשון של היו"ט מתפללים ולומדים כדי לקיים חציו לה', ובחצי השני של היום "חוזרין לבתיהם לאכול ולשתות ולשמח שמחת יו"ט שאר היום עד הלילה כדי לקיים חציו לכם" ע"ש. הרי משמע שחובת שמחת יו"ט באכילה ושתיה עיקרה הוא ביו"ט ביום, ובחצי השני של היום, ושוב גם מצוות שתיית היין משום שמחה צ"ל בזמן זה.

לעומת זה, חובת שתיית יין שמצד מצוות עונג קיימת גם בליל יו"ט ולא רק ביום, שהרי גם בליל יו"ט חייבים במצוות עונג ולכן אוכלים סעודת יו"ט גם בליל יו"ט.

227 והרי מצוות הסעודה ביו"ט גופא עיקרה (גם) משום עונג.

228 וכן כתב בפשיטות בשלחן מנחם ח"ב ע' רמז שאפשר לצאת ידי חובת שתיית יין לשמחת יו"ט בכוס הקידוש ע"ש.

229 כך נמצא בדברי שו"ע תקסט"ד הנ"ל ש"צריך לקבוע כל סעודה על היין, דהיינו שישתה יין באמצע סעודתו" - וזה למרות שמדבר שם לגבי יו"ט שבודאי עשה קידוש על היין קודם הסעודה. הרי משום עונג לא סגי בכוס הקידוש וצריך לשתות עוד יין באמצע הסעודה.

230 אך ראה מג"א סי' תקמו סק"ד, ושערי תשובה סי' תקסט.

231 תקסט"י.

נפק"מ זו היא רק לגבי יום טוב. אך בחול המועד שאין עניין של "חציו לה' וחציו לכם", יוכל לקיים מצוות שמחה בשתיית יין בין בלילה ובין ביום, וגם בחצי הראשון של היום.

נשים, ומי שהיין מזיק לו

< נשים פטורות משתיית יין ביו"ט ובחוקה"מ - בין אם החיוב מצד עונג ובין אם החיוב משום שמחה, כיון שקשה להן לשתותו והוא אינו גורם להן עונג ואינו מביא אותן לידי שמחה.²³²

כמו"כ מי שהיין מזיק לו ה"ה פטור משתיית יין, מפני שהיין אינו עונג לו, ואינו מביא אותו לידי שמחה. אך כתבו האחרונים²³³ שעל אדם זה למצוא דבר אחר שיגרום לו שמחה אמיתית, כדי לקיים מצוות וחובת שמחת יו"ט שהיא מן התורה.

שתיית מיץ ענבים, ושיעור היין שצריך לשתות

< היות שחובת שתיית יין ביו"ט ובחול המועד בזמן הזה היא משום שהיין מביא לידי שמחה, נמצא²³⁴:

א. לא יוצאים י"ח מצוות שמחה בשתיית מיץ ענבים, כיון שהוא אינו מביא תוצאה של שמחה.²³⁵

על דרך זה נמצא, שרוב בני אדם לא ייצאו י"ח שמחה בשתיית יין קל, מפני שהוא אינו מביא (אצל רוב בני אדם) לשמחה.²³⁶

ב. זאת ועוד: לעיל הובא שנשים וכן מי שהיין מזיק לו פטורים משתיית יין, מפני ששתייתו קשה להם ואינה פועלת עליהם שמחה. ולהנ"ל נמצא, שאין עניין שנשים או מי שהיין מזיק לו ישתו ביו"ט עכ"פ מיץ ענבים שהוא יין שאינו מזיק להם וקל לשתותו, כיון שמיץ ענבים אינו מביא לשמחה, והמטרה והטעם לחובת שתיית היין לדעת אדה"ז הוא מצד תוצאת השמחה דווקא

ג. לגבי שיעור היין שצריך לשתות, י"ל שמצד מצוות שמחה אין שיעור קבוע לכל אדם כמה יין צריך לשתות (כגון רביעית²³⁷ וכדומה), אלא החיוב הוא לשתות

232 ראה כתובות סה.א שאין דרך אישה לשתות יין. וראה פסק"ת סי' תקט"ט סק"ט.

233 ראה פסק"ת סי' תקט"ט ס"ט.

234 האחרונים שקו"ט בנקודות דלקמן (ראה פסק"ת סי' תקט"ט ס"ט, ועוד), וכאן כתבתי לפי הנלענ"ד בשיטת אדה"ז בזה.

235 ויש לדון אם עכ"פ יוצאים י"ח עונג בשתיית מיץ ענבים, או שאין בזה עונג משמעותי.

236 מפני שאחוזי האלכוהול שבו נמוכים.

יש לדון, אם איש יוצא י"ח שמחת יו"ט גם בשאר משקים חריפים המשמחים כגון בירה או וודקה וכדו', שהרי מצד מצוות השמחה העיקר הוא התוצאה של השמחה הבאה משתיית היין, ותוצאה זו קיימת גם ע"י שתיית שאר משקים חריפים.

237 להעיר, שבהמלך במסבו ח"ב ע' קלב דייק בדעת הרמב"ם שהשיעור הוא רביעית. וראה גם תורה אור צט.ג.

שיעור שיביא את האדם לידי שמחה, והשיעור הוא אינדיבידואלי ושונה בין אדם לאדם כיון שהשפעת היין על האדם לפעול עליו שמחה אינה שווה בכל אדם²³⁸. הדבר תלוי כמובן גם בסוג היין ששותה וברמת האלכוהול שבו²³⁹.

אכילת בשר ביו"ט

< בזמן הזה אין חובה לאכול בשר ביו"ט, מפני שחובת השמחה באמצעות אכילת בשר שנאמרה בתורה היא בבשר שלמים דווקא (כנ"ל). כיון שאכילת בשר שלמים מביאה לשמחה משמעותית), וכיום אין בשר שלמים כ"א רק בשר חולין.

אלא שעכ"פ מצווה לאכול בשר חולין ביו"ט בזה"ו, והיינו שאדם שיאכל בשר יקיים באותו זמן את מצוות השמחה, מפני שסו"ס גם אכילת בשר חולין מוסיפה בשמחה באופן מסויים עכ"פ²⁴⁰.

< ה"מצווה" לאכול בשר בזה"ו משום שמחה היא רק ביו"ט ולא בחול המועד²⁴¹, ולא כמו חובת שתיית יין משום שמחה שהיא בין ביו"ט ובין בחוה"מ²⁴².

< הפוסקים כתבו שצריך לאכול ביו"ט בשר בקר דווקא, ד"אין שמחה אלא בבשר בהמה"²⁴³ ולא בבשר עוף²⁴⁴.

< נחלקו האחרונים²⁴⁵ אם שיעור הבשר שצריך לאכול ביו"ט הוא כזית, או כביצה שהוא שיעור שביעה. ונראה שדעת הרב²⁴⁶ שהשיעור בכזית.

אכל בשר ושתה יין בלילה, אם צריך לחזור לאכול ולשתות ביום

< נמצא שיש ב' סיבות לאכילת בשר ביו"ט: א. משום עונג, כדברי אדה"ז²⁴⁷ ש"ירבה בבשר... כפי יכלתו". והרי זה דומה לשתית

238 וראה ים של שלמה ביצה פ"ב ס"ה ה"ד"ה "וכתב מהר"י".

239 ולהעיר שלגבי שתיית יין משום עונג כ' אדה"ז (תקסט,ד) ש"ירבה... ביין... כפי יכלתו". ולא כתב בזה שיעור
240 ראה בשוע"ד תקסט,ז שבפסוק נאמר לשון "שמחה" לגבי בשר, וגם אכילת בשר חולין מביאה שמחה אף שאינה עיקר השמחה, "והואיל ואי אפשר לנו לשמוח בו בעיקר השמחה שהיא אכילת בשר שלמים, יש לנו לשמוח בשאר כל מיני שמחות".

241 משמעות לשון אדה"ז תקסט,ז, וזה למרות דבריו שם שבזמן בית המקדש אכילת בשר שלמים הייתה בין ביו"ט ובין בחוה"מ, שהרי מצוות השמחה היא גם בחוה"מ ו"עיקר השמחה" היא באכילת בשר שלמים.

242 מפני ששתית יין שפועלת שמחה אמיתית - ולכן היא חובה בזה"ו - היא בין ביו"ט ובין בחוה"מ שהרי גם בחוה"מ יש מצוות שמחה. אך אכילת בשר שהיא רק "מצווה" מדרבנן ואינה חובה, משום שאכילת בשר חולין אינה פועלת שמחה אמיתית - נתחדשה "מצווה" זו רק ביו"ט ולא בחוה"מ.

243 ראה מג"א ס"י תקנא סקכ"ח בשם הב"ח, ועוד.

244 ראה בדברי רב אשי חגיגה ח, רע"ב.

245 ראה ניומקי או"ח ס"י תקסט ס"ב ד"ה "אמנם", ועוד.

246 המלך במסיבו ח"ב ע' קלב.

247 תקסט,ד.

יין ביו"ט, שהמצווה לשתות יין היא הן מצד מצוות עונג והן מצד מצוות שמחה כנ"ל.

וי"ל נפק"מ לדינא בין אם המצווה משום עונג או משום שמחה:

א. הפוסקים שקו"ט²⁴⁸ במקרה שאדם אכל בשר או שתה יין בליל יו"ט, אם צריך לאכול בשר ולשתות יין גם ביו"ט ביום. ולמשמעות דברי אדה"ז²⁴⁹ שדייקנו לעיל שמצוות השמחה היא מצווה אחת נמשכת ביום ובלילה, יש לומר שמצד מצוות שמחה, אם אכל בשר או שתה יין בלילה אינו צריך לחזור לאכול בשר או לשתות יין ביום, מפני שכבר קיים את המצווה באכילה ושתיה של הלילה, שהרי מצוות השמחה ביום ובלילה היא אותה מצווה.

אלא שלכתחילה זמן מצוות האכילה ושתיה לשם שמחה עכ"פ ביו"ט עצמו היא ביום, ובחצי השני של היום כנ"ל, ולא בליל יו"ט²⁵⁰. רק בחול המועד יכול גם לכתחילה לאכול בשר ולשתות יין משום שמחה בין בלילה ובין ביום כנ"ל.

אך מצד מצוות עונג י"ל שאין קשר בין אכילת הלילה לאכילת היום, ועליו לחזור ולאכול בשר ולשתות יין גם ביו"ט ביום, מפני שמצוות עונג מתייחסת לסעודה, ומצד מצוות עונג חייב לאכול ב' סעודות, ועליו לענג את סעודת היו"ט ככל יכולתו, וממילא לא מספיק שהתענג בבשר ויין בסעודת הלילה, ועליו לחזור ולאכול בשר ולשתות יין ביום כדי להתענג גם בסעודת היום.

ב. נפק"מ נוספת - אם אכילת הבשר צ"ל במהלך סעודת היו"ט דווקא (שעיקרה אכילת פת), או שהם יכולים להיות גם מחוץ לסעודה (ועל דרך נפק"מ הנ"ל לגבי זמן שתיית היין):

לטעם של עונג יש לאכול את הבשר בתוך הסעודה, כיון שמצוות עונג היא לענג את סעודת היו"ט עצמה (כנ"ל). אך אם משום שמחה, ניתן לאכול את הבשר במהלך היום, גם שלא בתוך הסעודה.

ג. אם משום שמחה, מצווה לאכול בשר בהמה דווקא, כיון שרק בשר בהמה מביא לשמחה. אך אם משום עונג, אף שלכתחילה יש לאכול בשר בהמה כיון שמביא ליותר עונג מבשר עוף, אך אם אין לו בשר בהמה יכול לקיים את מצוות עונג גם בבשר עוף טעים, כיון שגם בשר זה מביא לעונג כמו שאר מטעמים.

248 ראה פסק"ת סי' תקכט סק"א, ועוד.

249 תקכט.ו.

250 כמשמעות דברי אדה"ז תקכט.י כנ"ל. וע"ע בשפת אמת שם.

חייב אכילת פת ביו"ט - גם משום שמחה

< לעיל הובא שמצוות עונג מחייבת אכילת פת ביו"ט. אלא שגם מצוות שמחה מחייבת אכילת פת ביו"ט. כך כותב אדה"ז²⁵¹: "ושמחת בחגך, ואין עונג ושמחה בלא אכילת לחם וכו' שהלחם הוא עיקר הסעודה". נמצא שיש ב' דינים באכילת פת ביו"ט: משום עונג ומשום שמחה.

ויתכן לומר נפק"מ לדינא:

א. לפי הגהת מהרי"ל²⁵² שאדה"ז חזר בו בסוף ימיו וסבר שאין חיוב לאכול פת בשבת וניתן להסתפק באכילת מיני מזונות, אפש"ל שזהו רק בשבת שאכילת הפת הוא רק משום עונג, ובזה ס"ל שעונג ממיני מזונות נחשב ג"כ לעונג. אך ביו"ט שאכילת פת היא גם מדין שמחה, יש לאכול פת דווקא כיון שאין באכילת מיני מזונות משום שמחה.

ב. משום עונג יש חיוב לאכול ב' סעודות, גם בלילה וגם ביום כנ"ל. אך משום שמחה אין חיוב לאכול גם בלילה וגם ביום ומספיק שיאכל פת פעם אחת, כיון שמצוות השמחה ביום ובלילה היא מצווה אחת נמשכת כנ"ל.

- אלא שלכתחילה אכילת הפת משום שמחה צ"ל ביום, ובחצי הב' של היום. ובדיעבד ניתן לצאת י"ח בפת שאכל בליל יו"ט.

< המצווה לאכול פת משום שמחה היא רק ביו"ט ולא בחול המועד. אכילת פת בחוה"מ היא רשות²⁵³.

אם נשים מצוות על אכילת בשר ביו"ט

< בדברי אדה"ז²⁵⁴: "כיצד משמחן... הנשים קונה להם בגדים ותכשיטין כפי ממונו. והאנשים בזמן שבית המקדש היה קיים היו אוכלים בשר שלמים לשמחה, ועכשיו שאין בית המקדש קיים אין יוצאים ידי חובת שמחה אלא ביין... ומכל מקום מצוה יש באכילת בשר ביו"ט וכו'" - משמע, שנשים לא התחייבו מלכתחילה בשתיית יין ובאכילת בשר ביו"ט²⁵⁵, אלא הן יוצאות י"ח שמחה בבגדים ותכשיטים שהבעל קונה להן, וגם בזמן בית המקדש כאשר היה בשר שלמים יצאו הנשים י"ח שמחה בבגדים ותכשיטים דווקא²⁵⁶.

251 קפח.י.

252 על הגליון לשוע"ר קפח.י.

253 קפח.י. רק שתיית יין משום שמחה היא בין ביו"ט ובין בחוה"מ.

254 תקט"ז.

255 זה לגבי החיוב. אך ראה לקמן בהע' שנשים מקיימות מצווה כאשר הן מוסיפות בשמחת יו"ט באכילת מאכלים טעמים.

256 אך ראה שו"ת רעק"א בהשמטה לסי' א שיש דעות שגם נשים חייבות באכילת בשר ביו"ט משום שמחה, ודעת תוס' קידושין לד"ב ד"ה "אישה" שבזמן בית המקדש היה בעלה משמחה בזה שהיה נותן לה לאכול בשר שלמים שלו. וראה לחם משנה פ"א מהל' תגיגה ה"א.

ונפק"מ לדינא:

א. אישה שאין לה בעל צריכה לקנות לעצמה בגדים ותכשיטים כדי לקיים את מצוות השמחה המוטלת עליה²⁵⁷.

ב. האישה אינה יכולה למחול ולוותר (לבעל, או לעצמה כשאין לה בעל) על קניית בגדים ותכשיטים לכבוד יו"ט ולצאת י"ח מצות שמחה בין ובשר²⁵⁸.

ויש לציין: לעיל הובא שגם מצד מצוות עונג בסעודה יש להרבות באכילת בשר ויין ומגדנות כפי יכולתו²⁵⁹. אלא שלפי הדעה²⁶⁰ שנשים אינן חייבות בעונג יו"ט, הן תהיינה פטורות מאכילת בשר ביו"ט גם מצד מצוות עונג.

אם נשים מצוות על אכילת פת ביו"ט

< הלכה זו שנשים מקיימות מצוות שמחה בבגדים ותכשיטים, ומצוות שמחה אינה מחייבת נשים באכילת בשר ביו"ט, היא נפק"מ גם לגבי חיוב נשים באכילת פת ביו"ט משום שמחה שנשים תהיינה פטורות מכך, כמו שהן פטורות מאכילת בשר ביו"ט משום שמחה, כיון שהן מקיימות את מצוות שמחה שלהן בבגדים ותכשיטים.

מצווה להרבות במאכלים, וללבוש בגדים יותר יפים מבגדי השבת

< עקב מצוות השמחה ביו"ט נהגו להרבות בו במיני מאכלים יותר מבשבת שלא נאמרה בה שמחה, וכן בגדי יו"ט צריכים להיות יפים יותר מבגדי שבת, מפני שדברים אלו מוסיפים בשמחה, ומצווה להוסיף ככל האפשר בשמחת יו"ט²⁶¹.

חציו לה' וחציו לכם

< ב' פסוקים נאמרו לגבי יו"ט: מצד אחד נאמר²⁶²: "עצרת לה' אלוֹקֵיךְ", והמשמעות היא שיש להקדיש יום זה לעניינים רוחניים של תורה ותפילה. לאידך נאמר²⁶³:

257 ראה קידושין לד.ב.

258 וי"ל, שהנפק"מ היא גם לגבי קטנים שהגיעו לחינוך, שלדעת אדה"ז מצוות השמחה משום חינוך מתקיימת בהם על ידי הקליות ואגוזים שנותן להם, ואינו חייב לחנכם בשתיית יין ובאכילת בשר - משום שמחה. אלא שעדיין צריך לחנכם לזה משום מצוות עונג.

259 תקכט.ד.

260 רעק"א שם.

261 תקכט.ז. ויש לומר שדין זה קיים גם בנשים. דלמרות שאת עצם חובת השמחה מקיימות הנשים בבגדים ותכשיטים ולא בייך, בשר ופת כנ"ל, מ"מ את המצווה להוסיף בשמחה ככל האפשר הן מקיימות גם בהוספת מיני מאכלים, כיון שסו"ס מאכלים טובים מוסיפים שמחה גם לנשים, וכל מאכל טוב יוסיף בזה, ולא גרע בשר טעים משאר מיני מטעמים (ולכן התירו לאישה לאכול בשר ביו"ט גם אם הוא ל"ט). אך לגבי אנשים יש עכ"פ "מצווה" לאכול בשר דווקא - יותר משאר מיני מאכלים.

262 דברים טז.ח.

263 במדבר כט.לה.

"עצרת תהיה לכם", והמשמעות היא שיש מצווה ליהנות ביום זה באכילה ושתייה, והדברים לכאו' סותרים זל"ז?

חז"ל ביארו שב' העניינים נכונים וצ"ל חציו לה' וחציו לכם, היינו חצי מהיום לעסוק בתורה ותפילה, וחצי מהיום לאכול ולשתות ולשמוח. כך מתאר אדה"ז את 'סדר היום' ביום טוב²⁶⁴:

- "בבוקר משכימים כל העם לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ומתפללים שחרית ומוסף, וחוזרים לבתיהם ואוכלים סעודת הבוקר. והולכים לבתי מדרשות וקורין בנביאים ודורשין באגדה עד אחר חצות היום - כדי לקיים חציו לה'. אחר כך מתפללים מנחה, וחוזרים לבתיהם לאכול ולשתות ולשמוח שמחת יום טוב שאר היום עד הלילה - כדי לקיים חציו לכם".

מצווה להאכיל את העניים ביו"ט

< חייב אדם להאכיל ביו"ט גם את הגר היתום והאלמנה ועניים אומללים ומרי נפש. הנועל דלתי חצירו ומאכיל רק את בני משפחתו, אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו ושמחתו אינה רצויה לפני ה'²⁶⁵.

שכרות וקלות ראש אסורים ביו"ט

< בעת האכילה ושתייה ושמחה ברגל, על האדם להיזהר שלא לשתות הרבה יין כדי שלא יימשך לשחוק וקלות ראש, "שהשכרות, והשחוק הרבה, וקלות הראש אינה שמחה אלא הוללות וסכלות, ולא נצטוונו על ההוללות והסכלות אלא על השמחה". חייב השמחה יסודו בזה שעבודת ה' צ"ל בשמחה, "ואי אפשר לעבוד את ה' לא מתוך שחוק ולא מתוך שכרות"²⁶⁶.

264 תקכ"ט, וראה תקפד"ג.

265 תקכ"ט,א. החיוב להזמין לסעודה את הנוקקים, גדול בחג יותר מבשבת, מפני שבחג נאמר "ושמחת בחג וגו'", והגר והיתום והאלמנה וגו'".

266 תקכ"ט,ב.

פרק ו דיני ומנהגי חול המועד סוכות

בגדי יו"ט

< בימי חול המועד לובשים סרטוק משי²⁶⁷, ובגדים חגיגיים²⁶⁸.

טבילת פרוסת המוציא בדבש

< אין חיוב לאכול פת בחול המועד²⁶⁹.

< בחול המועד, ובשבת חול המועד - מלבד הושענא רבה - אין טובלים פרוסת המוציא בדבש²⁷⁰.

"יעלה ויבוא"

< אם שכח "יעלה ויבוא" בבהמ"ז בימי חול המועד אינו חוזר ומברך בהמ"ז, "מפני שברכת המזון בימים אלו היא רשות, שאם רוצה אוכל פירות וכיו"ב" ואינו חייב לאכול פת, אלא העיקר "שלא יתענה"²⁷¹.

< אומרים "הרחמן הוא יקים לנו את סוכת דוד הנופלת".

מצוות השמחה

< כל יום ויום מימי חול המועד, בלילה וביום, יש מצווה מן התורה על האנשים והנשים להיות שמחים וטובי לב.

האנשים חייבים לקיים מצווה זו בשתיית יין מידי יום, והנשים מקיימות מצווה זו בבגדים ותכשיטים שהבעל קונה להן.

האב חייב לקנות לילדיו מיני מתיקה האהובים עליהם, כדי לשמחם.

ראה הפרטים והמ"מ בכל זה לעיל בפרק מצוות השמחה ביום טוב ובחול המועד.

< יש לשמוח מידי יום בשמחת בית השואבה וברחובה של עיר²⁷².

267 אוצר מנהג"ח ע' שכו.

268 ראה מג"א סי' תקל סק"א. ושער הציון להמשנ"ב שם סק"ד.

269 קפח"י.

270 ספר המנהגים, אוצר מנהג"ח ע' שח-ט.

271 קפת"י. וראה לעיל פרק ב.

272 הרבי עורר על כך רבות בשיחות הקודש שאמר בלילות חג הסוכות.

< כל ימי החג ושמחת בית השואבה מתוועדים בסוכה התוועדויות של שמחה²⁷³.

מתנה על מנת להחזיר בד' מינים

< הנותן את ארבעת המינים שלו לאדם אחר לברך עליהם בימי חול המועד, ראוי שיתן אותם באופן של 'מתנה על מנת להחזיר'. כך גם נהג הרבי בימי חול המועד, שכאשר היה מוסר לאחראי את ד' המינים ע"מ שהציבור יברך עליהם היה אומר שזוהי 'מתנה על מנת להחזיר'.

אלא שבימי חול המועד גם אם לא נתן את הד"מ ב'מתנה ע"מ להחזיר' יצא המקבל ידי חובתו ללא חשש²⁷⁴.

קריאת התורה

< אף שאין בארץ ישראל ספיקא דיומא, מכל מקום²⁷⁵ קריה"ת בארץ ישראל בימים אלו היא כמו בחו"ל²⁷⁶:

ביום א' דחול המועד שהוא יום שני של סוכות, קוראים לכהן "ביום השני", ללוי "ביום השלישי", לישראל "ביום הרביעי", ולרביעי קוראים רק "ביום השני"²⁷⁷.

עד"ז בשאר הימים.

כך נהג ופסק אבי מורי הרב ע"ה.

מבצעים

< עפ"י הוראת הרבי יש לזכות יהודים במצוות ד' מינים.

< אדם שלא הספיק לברך על הד' מינים ביום הראשון, יברך "שהחיינו" בפעם הראשונה שמברך עליהם בשנה זו.

שבת חול המועד

< בתפילת מנחה של ערב שבת מתחילים "פתח אליהו" ואין אומרים "הודו"²⁷⁸.

< הדלקת נרות שבת - בסוכה. נוסח הברכה: "להדליק נר של שבת קודש".

273 ראה אוצר מנהג"ח ע' שיט - מתקנת אדמו"ר הרי"ץ לתלמידי התמימים. וע"ש ע' שיט-שכג.

274 ראה הפרטים בזה לעיל פרק ג.

275 עפ"י שיחת הרבי בליל יז תשרי תשמ"ט, מיוסד על דברי הצמח צדק בחי' על הרמב"ם הל' תפילה פ"ג הי"ג. ועל דרך הקריאה בימי החנוכה. ולא כאמור בלוח כולל חב"ד.

276 לדעת הרמ"א בשו"ע תרסגא.

277 שהיא פרשת היום בוודאי, כיון שבא"י אין ספיקא דיומא.

278 ספר המנהגים.

- < בתפילת קבלת שבת מתחילים "מזמור לדוד", ומתפללים תפילת שבת כרגיל עם "יעלה ויבא".
- < ב"בואי בשלום" אומרים: "בשמחה ובצהלה".
- < "שלום עליכם", "אשת חיל", "מזמור לדוד" וכו' - אומרים בלחש²⁷⁹.
- < נוסח הקידוש של שבת, ומברכים "לישב בסוכה".
- < אומרים "רצה" ו"יעלה ויבוא" בבהמ"ז.
- < אין נוטלים ד' מינים בשבת.
- < תפילת שחרית של שבת כרגיל עם "יעלה ויבא". אומרים הלל שלם אחר תפילת שמו"ע.
- < תפילת מוסף של שלוש רגלים, עם הזכרת שבת.
- < נוסח הקידוש של שבת, ומברכים "לישב בסוכה".
- < במנחה, קריאת התורה של "וזאת הברכה".
- < בערבית של מוצ"ש אין אומרים "ויהי נועם" "ואתה קדוש".
- < הבדלת מוצ"ש עם נר ובשמים, ומברכים "לישב בסוכה".
- < אומרים "ויתן לך" בלחש²⁸⁰.

279 היום יום יז תשרי. שם, יט ניסן.
280 שם.

פרק ז עשיית מלאכה בימי חול המועד

עשיית מלאכה בימי חול המועד

< אסור לעשות מלאכה בחול המועד²⁸¹.

שורש וסיבת האיסור הוא כדי שאדם לא יטרח²⁸² ולא יהיה טרוד במועד, אלא יחגוג וישמח בו²⁸³.

< אסור ליהודי לומר לגוי שיעשה עבורו מלאכה שאסור לעשותה בחוה"מ²⁸⁴.

כיבוס

< אסור לכבס בגדים בחוה"מ²⁸⁵, בין ביד ובין במכונת הכביסה, ואסור גם להשרות בגד במים לצורך כיבוסו.

- טעם האיסור²⁸⁶: כדי שיקבס את בגדיו כראוי בערב יו"ט ויהיו לו בגדים נקיים ליו"ט, ולא יכנס ליו"ט עם בגדים לא נקיים.

< בגדים שכיבסם בערב יו"ט, אלא שהשימוש בהם רב והם מתלכלכים מהר, ולא נשארו לאדם בגדים להחלפה, מותר לכבסם²⁸⁷ לצורך חול המועד או לצורך יו"ט האחרון של החג. כגון²⁸⁸:

1. בגדי תינוקות וילדים קטנים.

2. גופיות, גרביים ושאר בגדים הצמודים לגוף, אפילו עבור מבוגרים - בימי הקיץ שדרך להחליפם מידי יום.

3. מגבות ידיים - כאשר מספר בני הבית גדול ודרך להחליפם מידי יום.

< אם יש לאדם רק בגד אחד לחג והבגד התלכלך, מותר לכבסו בחוה"מ²⁸⁹.

< במקרים בהם מותר לכבס בחוה"מ, עדיף לכבס במכונת הכביסה מאשר ביד.

281 נחלקו הראשונים והפוסקים אם האיסור מן התורה או מדרבנן, ובדברי שו"ע רמב"א בשולי הגליון נראה שהאיסור מדרבנן.

282 ראה מועד קטן ב"א-ב וברש"י.

283 ראה לבוש תקלה"א.

284 שו"ע תקמ"ג.א. אם אין בזה צורך מצוה.

285 שו"ע תקל"ד.א.

286 רמב"ם פ"ז מהל' יו"ט הי"ז.

287 ראה שו"ע תקל"ד.א. ומשנ"ב שם סק"ד.

288 ראה המצויין בספר חול המועד כהלכתו פרק ה.

289 שו"ע תקל"ד.א. וע"ע במשנ"ב שם סק"ט.

< כאשר מכבס במכונת הכביסה (ולא ביד), מותר לכבס בבת אחת את כל הכמות שיזדקק לה בימי חול המועד וביו"ט האחרון של החג.

אך אם מכבס ביד, מותר לכבס רק את הבגד שהוא זקוק לו בעת הכיבוס.

< גם כאשר הכיבוס במכונת הכביסה נעשה בהיתר, אסור להכניס למכונה באותה הזדמנות בגדים נוספים שלא הותר לכבסם בחוה"מ.

< בגד שיתקלקל אם לא יכבסנו בחוה"מ, כגון שיעלה עובש, מותר לכבסו²⁹⁰ אפילו אם אינו מתכוון ללבוש את הבגד במועד.

< במקרה שהותר לכבס בחוה"מ, עדיף שייבוש הבגדים ייעשה על ידי תלייתם בתוך הבית, או באמצעות מכונת יבוש, ולא על ידי תליית הבגדים על החבל בחוץ, משום מראית עין (ובפרט בגדי מבוגרים).

חפיפת פאה

< אין לחפוף פאה בחוה"מ אפילו לצורך המועד²⁹¹, אלא יש לעשות זאת לפני החג.

צחצוח נעליים

< כאשר הנעליים מלוכלכות ואין לו נעליים אחרות ללבוש, מותר לצחצחם בחוה"מ²⁹².

ניקיון הבית והרכב

< פעולות ניקיון שגרתיות כמו ניקוי או שאיבת האבק, ושטיפת הרצפה - מותרות בחוה"מ.

< פעולות ניקיון שרגילים לעשות רק אחת לכמה זמן, כמו ניקיון יסודי של הבית, או שטיפת הרכב - אסורות בחוה"מ.

גיהוץ וקיפול בגדים

< מותר לגהץ בבית בגד מקומט כדי ללבוש בחוה"מ או ביו"ט האחרון של החג²⁹³.

< מותר לקפל בגדים בחוה"מ לצורך המועד, כגון: כדי לשמור על מראה הבגד שהוא צריך ללבוש במועד, או כדי שהבית יהיה מסודר.

290 משום שהמלאכה היא לצורך דבר האבד.

291 שהרי אסור לכבס בחוה"מ.

292 ראה בספר חול המועד כהלכתו ע' קעז-ח.

293 ב"י סי' תקמא. מג"א שם סק"ד. כף החיים שם סקי"א.

הכנת אוכל ופתיחת חנויות מזון

- < בישול, אפייה, דיג, קטיפת פירות או ירקות וכל מלאכה של הכנת אוכל לצורך המועד, מותרת בחול המועד²⁹⁴.
- < לכן מותר בחוה"מ לאפות בקונדיטוריה עוגות או מיני לחמים וחלות, ומותר לייצר בקייטרינג מיני אוכל שונים לצורך המועד.
- < מותר לפתוח בחוה"מ חנויות לממכר מזון לצורך המועד.
- < מותר לתקן לצורך המועד כלים המייצרים אוכל או שומרים עליו שלא יתקלקל, כמו: מקרר, תנור, מיקסר וכדו'.
- < מותר להטביל כלים חדשים בחוה"מ.

תפירה

- < תפירה קלה לצורך המועד, כגון כאשר נפל כפתור מהבגד ולא ראוי ללבשו כך, ואין לאדם בגד אחר ללבוש במועד - ניתן לתפור את הבגד בשינוי²⁹⁵. כגון: אם יש בכפתור ארבעה נקבים, יתפור רק בשנים מהם. ואם יש בו שני נקבים יתפור את הכפתור באופן רפוי ולא מהודק.
- גם תפירת מכפלת וכדו' לצורך המועד, תיעשה בשינוי.

קנייה ומכירה

- < אסור לעשות מסחר בחוה"מ, בין לקנות ובין למכור, אפילו כל שהוא²⁹⁶.
- כמה טעמים נאמרו על כך:
 1. כדי שלא יטרח ביו"ט.
 2. שלא יהיה טרוד ויימנע משמחת יו"ט.
 3. כאשר מוכר כדרכו בחול יש בזה זלזול במועד.
- < אם זה דבר האבד, שאם לא ימכור עכשיו יפסיד ממחיר הקרן, מותר למכור בחוה"מ²⁹⁷.

294 ראה שו"ע סי' תקלג.א.

295 ראה רמ"א בשו"ע תקמא.ד.

296 שו"ע תקלט.א.

297 שו"ע תקלט.ד.

< אם יש בימי חול המועד מבצע המוזיל את מחיר המוצר באופן משמעותי, ומבצע כזה איננו מצוי²⁹⁸, מותר לקנות בחוה"מ.

וכן אם הזדמנה לאדם עסקת קניה ומכירה שיש בה רווח גדול, מותר לקנות ולמכור בחוה"מ, אך יש לעשות זאת בצנעה, ולתת חלק מהרווח המשוער מהעסקה לצרכי המועד²⁹⁹.

כתיבה

< כתיבת אותיות רגילות³⁰⁰ בכתב רגיל³⁰¹ לצורך המועד, מותרת³⁰². אך נהגו לעשות זאת עם קצת שינוי - כגון שהשורה העליונה תהיה עקומה³⁰³.

ויש מגדולי ישראל שהחמירו שלא לכתוב בחוה"מ אפילו בכתיבה רגילה³⁰⁴. אך בעניין הנוגע לאחרים ששאלו שאלה וממתינים לתשובה, כותב הרב³⁰⁵ ש"ידוע אודות א' מנשיאנו הקדושים שהיה עונה לשואליו, (ו)כתב גם בחול המועד, וכפתגמו³⁰⁶: אינני יכול להתעלם מעיקר של הזולת, בגלל הידור שלי" ע"ש.

< מותר לכתוב צ'ק עבור קניות שנעשו לצורך המועד, כאשר לא ניתן לדחות את התשלום לאחר המועד, ויש לקונה לשלם רק בצ'ק.

כך הדין גם לגבי כתיבת קבלה עבור הקנייה.

< מותר לכתוב חידושי תורה בחול המועד³⁰⁷, אך יעשה זאת בכתב רגיל ובאותיות רגילות.

< מותר לתת לילדים לצייר ולצבוע בחול המועד - על מנת להעסיקם.

אך ציורי אומנות אסורים בחוה"מ.

< כתיבה בחוה"מ במחשב או בטלפון הנייד - מותרת.

298 דהוי דבר האבד.

299 ראה שו"ע תקלטה, ורמ"א שם סעי' א, ומשנ"ב שם סק"ו.

300 אך כתב אשורי (למשל) - אסור.

301 ולא בכתב גרפי או כתב נאה במיוחד.

302 ראה ט"ז סי' תקמה סק"י, ומג"א שם סקכ"א.

303 מג"א שם בדברי הרמ"א סעי' ה.

304 ראה אגרו"ק אדמו"ר הרשב"ב ח"ד ע' ריב. וראה חוה"מ כהלכתו ע' רל-רלא.

305 אגרו"ק ח"ח ע' כ.

306 בתרגום מאידיש.

307 ראה ט"ז סי' תקמה סקי"ג.

צילום במצלמה דיגיטלית או בטלפון הנייד

< אירוע משפחתי או טיול מיוחד שספק אם יתרחש שוב בקרוב (באותו מצב)³⁰⁸, מותר לצלם בחוה"מ במצלמה דיגיטלית או בטלפון הנייד³⁰⁹.

< הסרסת וידאו בחוה"מ, מותרת.

דיג לתחביב

< הרבה פוסקים³¹⁰ אוסרים דיג בחוה"מ לצורך תחביב ותענוג, כאשר אינו אוכל את הדגים.

תיקון הרכב

< תיקון פשוט כמו החלפת צמיג, מותר.

אך תיקון מורכב שדורש מומחיות ('מעשה אומן'), אסור. לכן אין למסור את הרכב לתיקון במוסך בחול המועד.

ענייני רפואה

< ביקור אצל רופא או טיפולים שגרתיים שניתן לעשות גם אחרי החג, אין לעשות בחוה"מ.

במקרה של חולי או צער, הדבר מותר.

תספורת

< אסור לספר את שערות הראש³¹¹ בחוה"מ.

< ילד שמלאו לו 3 שנים ביו"ט של סוכות או בחול המועד סוכות, עושים לו את תספורת המצווה - 'אפשערעניש' - בחול המועד סוכות³¹².

308 שוהו 'דבר האבד'

309 ראה אגרו"ק ח"ג ע' יד אודות כינוס שנערך בחוה"מ שכ' 'תקוותי... שעשו פאטא מהכינוס' ע"ש. וראה בחוה"מ כהלכתו ע' רכט.

310 ראה המ"מ בחוה"מ כהלכתו ע' רמד-ה.

311 שו"ע תקלא.ב. כדי שיסתפר בערב יו"ט ולא יכנס ליו"ט כשהוא מנוול - ט"ז ומג"א סי' תקלא סק"א. אך מותר בחוה"מ לקצר את השפם (רמ"א תקלא.ח) וכדו' לצורך המועד, מפני שתספורת זו אינה כלולה במצוות התספורת בערב יו"ט.

312 באר היטב ושערי תשובה סי' תקלא סק"ז.

נטילת ציפורניים

< אסור בחוה"מ לגזור את ציפורני הידיים או הרגליים³¹³ באמצעות מספריים, קוצץ או כלי אחר³¹⁴.

אך מותר לחתוך את הציפורניים באמצעות הידיים או השיניים³¹⁵.

< אדם שרגיל לגזור את ציפורניו כל ערב שבת ויו"ט, מותר לו במקום הצורך לגזורם גם בערב שבת של חול המועד או בערב יו"ט האחרון של החג³¹⁶. אך אם ניתן, עדיף לגוזם בידי או בשיניו.

< מותר לגזור ציפורניים לצורך מצוה (כמו ל"ט).

313 רמ"א תקלב.א.

314 כדי שיטול את ציפורניו בערב יו"ט ולא יכנס ליו"ט כשהוא מנוול.

315 פרמ"ג מש"ז סי' תקלב סק"א.

316 באה"ט סי' תקלב סק"א. וכף החיים שם סק"ה.

פרק ח הושענא רבה

ליל הושענא רבה

< יש להוסיף ביותר בשמחת בית השואבה ולהשלים מה שהחסירו בזה במשך החג, ובאופן של "מועט המחזיק את המרובה"³¹⁷.

< לפני חצות הלילה אומר כל איש לעצמו את כל חומש דברים.

< אחרי חצות הלילה אומרים בציבור את כל ספר התהילים, ואין מאריכים באמירתם³¹⁸.

בסיום כל ספר מהתהילים אומרים את שני ה"יהי רצון"³¹⁹, ולאחמ"כ אומרים קדיש יתום.

< בנוסח ה"יהי רצון" של הושענא רבה יש לתקן כדלהלן³²⁰:

אחר ספר שלישי: במקום "בספר מזונות ופרנסה טובה", צריך לומר: "בספר פרנסה וכלכלה".

אחר ספר רביעי: במקום "בספר ישרים ותמימים", צריך לומר: "בספר זכויות".

אחר ספר חמישי: במקום "בספר צדיקים", צריך לומר: "בספר סליחה ומחילה".

< אחרי אמירת התהילים מחלקים הגבאים תפוח מתוק לכל הקהל. טובלים את התפוח בדבש ואוכלים אותו בסוכה³²¹.

< בלויבאוויטש היו נשארים ערים כל הלילה ועוסקים בתורה עד עלות השחר³²².

< מכינים 'הושענות' (חמישה ערבות אגודים)³²³ עבור כל אחד ואחת מבני הבית³²⁴, הגדולים, הקטנים וגם התינוקות.

317 תורת מנחם תשמג ח"א ע' 247. שם, תשמח ח"א ע' 285.

318 ספר המנהגים.

319 של הושענא רבה, ושל אחר צאת הלבנה.

320 אגרות קודש הרבי ח"ב ע' קעז. תיקונים אלו לא צויינו בהדפסות החדשות של הסידור.

321 ראה תורת מנחם תשמח ח"א ע' 346.

322 ראה אוצר מנהג"ח ע' שלג-ד.

323 רבותינו נשיאנו אגדו אותם בעלי לולב - ראה אוצר מנהג"ח ע' שלד.

324 ראה אוצר מנהג"ח ע' שלד-ו.

תפילת שחרית

- < לפני אמירת ההלל בתפילת שחרית מסירים את שתי הכריכות שהיו על גוף הלולב מתחילת התג³²⁵, זאת כדי שיוכלו לכסס (לנענע) היטב בלולב בעת אמירת ההלל, מפני שבהושע"ר יש להרבות בנענוע עלי הלולב, ובשמחה³²⁶.
- < לפני הושענות מוציאים את כל³²⁷ ספרי התורה שבהיכל, ועומדים עמם על יד הבימה.
- < אומרים את ז' הושענות ומקיפים את הבימה בכל פעם מאות ס' או ע' כבכל יום.
- < בפיטו "שערי שמים פתח ואוצרך הטוב לנו תפתח", יש לפסק: "ואוצרך, הטוב לנו, תפתח"³²⁸.
- < "קול מבשר מבשר ואומר" אומר הש"ץ ג' פעמים, ולאחמ"כ אומר הקהל ג' פעמים.
- < באמירת "למען דעת" מחזירים את כל ספרי התורה לארון הקודש. לאחמ"כ מניחים את ד' המינים במקומם, והש"ץ אומר קדיש 'תתקבל'.
- < לפני חביטת הערבות בקרקע הפריד הרבי בין הערבות (כשהן בתוך האיגוד), ולאחמ"כ חבט בהן קלות על הרצפה³²⁹.
- הרבי לא זרק את הערבות החבוטות על ארון הקודש. לעיתים השאירן על הקרקע, לעיתים הניחן על כסאו, ולעיתים הכניסן לסידורו ולקחן עמו.
- < גם נשים וילדים קטנים חובטים את הערבות ואומרים את נוסח ה"הי רצון".
- < יש לשים לב שלא לדרוך על ה'הושענות' החבוטות, מפני שאסור לבזותן.
- < אין מנהגינו לאחל זה לזה בהושענא רבה "פתקא טבא", "גמר חתימה טובה" וכדו'³³⁰.
- < ביום זה שעניינו מיתוק הגבורות, יש להוסיף בצדקה יותר מבכל יום³³¹.

325 ומשאירים רק את ג' הכריכות שאגדו את הלולב עם ההדסים והערבות. ספר המנהגים.

326 ראה הביאור בזה בלקו"ש חלק ד' ע' 1368.

327 ספר המנהגים. אוצר מנהג"ח ע' שלה.

328 ספר המאמרים תרפו ע' כא-כב. המשמעות היא שהאוצר יהיה טוב לנו בטוב הנראה והנגלה לנו.

329 ולא על הבימה או על שטיח. אוצר מנהג"ח ע' שלט-שמ.

330 ספר המנהגים.

331 תורת מנחם תשדמ ח"א ע' 294.

סעודה

- < נוטלים ידיים ואוכלים פת.
- < טובלים פרוסת המוציא בדבש³³², ושמים גם מלח על השולחן.
- < אוכלים קרעפלאך (בצק ממולא בבשר)³³³.
- < יש לשים לב, שהסעודה תיערך לפני שעה עשירית (שלוש שעות זמניות לפני השקיעה) כדי שיאכל את סעודת יו"ט בלילה לתיאבון³³⁴.

שנים מקרא

- < אחר חצות היום אומרים שנים מקרא ואחד תרגום של פרשת "וזאת הברכה"³³⁵ עם ההפטרה.

פרידה מהסוכה

- < לפנות ערב נכנסים לסוכה ואוכלים או שותים דבר מה, כדי להיפרד מן הסוכה³³⁶.
- < לא מפרקים את הסוכה עד אחרי שמחת תורה.
- < אין לשבת בסוכה בשמחת תורה, כדי שלא ייראה כמוסיף עמש"כ בתורה "בסוכות תשבו שבעת ימים".
- אם צריך להשתמש בשמחת במקום של הסוכה, יסיט לצד בערב שמחת סכך בשיעור של ד' על ד' טפחים (32 על 32 ס"מ) לפחות, ואז יהיה ניכר שאינו יושב בה לשם מצווה³³⁷.

עירוב תחומין

- < הרוצה לצאת בחג אל מחוץ ל'תחום שבת' (אלפיים אמה) ממקום היישוב, כגון למבצעים או לצורך מצווה, עליו להניח בערב יו"ט עירוב תחומין במקום המתאים, ובוה יקנה שבייתה עבור היום טוב, ויהיה מותר לו ללכת (עד מרחק של 4000 אמה מהיישוב) ולחזור, כמה פעמים שירצה, לאותו כיוון.

332 ספר המנהגים.

333 אוצר מנהג"ח ע' שמב.

334 ראה לעיל פרק הכנות ליו"ט.

335 שוע"ר רפה.ט. ספר המנהגים.

336 ספר המנהגים אודות שמיני עצרת בחו"ל. בארץ ישראל יש לעשות זאת בהושענא רבה.

337 שו"ע סי' תרסו. הטעם: אסור לשבת בסוכה תחת חלל של ג' על ג' טפחים, וכאן נדרש שיעור של ד' על ד' טפחים כדי שיהיה ניכר יותר שהמקום פסול לסוכה, ראה משנ"ב שם סק"ד.

< יש לזכור, שביו"ט שחל בשבת, וכן הוא בכל שבתות השנה, אסור לטלטל כלל מחוץ לעירוב המקיף את כפר חב"ד (בגדר, או בחוטים היוצרים 'צורת הפתח'). העירוב תחומין מועיל בשבת רק לצורך ההליכה, שיהיה מותר ללכת עוד אלפיים אמה מעבר ל'תחום שבת'.

אך ביו"ט שחל בחול מותר גם לטלטל לצורך יו"ט.

< הרב מ"מ בקרמן השליח לביה"ר 'אסף הרופא', מניח עירוב לכיוון בית הרפואה עבור תושבי כפר חב"ד א'. עירוב זה נעשה בתיאום איתי.

(הרוצה להשתמש בעירוב זה גם בשבתות השנה, יודא אצל הרב בקרמן בערב שבת את הימצאות העירוב במקומו. מס' הנייד שלו: 0536290363).

על הרוצה להשתמש בעירוב זה לומר לפני כניסת החג (או השבת): "הריני מתכוון לזכות עבור יו"ט זה (ובשבתות השנה: עבור שבת זו) במזון שתי סעודות מן העירוב שהאחראי על בית חב"ד אסף הרופא הניח במקום הראוי לכך".

ויתכוון לשבות במקום בו נמצא העירוב.

< על הרוצה להשתמש בעירוב תחומין, לשהות בכפר חב"ד עד לאחר צאת הכוכבים של כניסת החג (או השבת), ואז יוכל לצאת מהכפר ולסמוך על העירוב.

כמו"כ עליו לחזור לישון בכפר חב"ד בליל החג (או השבת).

הכנת בית הכנסת לשמחת תורה

< גם בשמחת תורה יש להקפיד כראוי על כללי הצניעות וההפרדה בין גברים לנשים³³⁸. יש להכין מקומות מתאימים לנשים ומחיצה ראויה, הן בעת הקידוש והן בעת ההקפות.

< משאירים את הפרוכת הלבנה, ואת המעילים הלבנים על ספרי התורה, עד אחרי שמחת תורה³³⁹.

הדלקת נרות יו"ט

< נותנים לצדקה קודם הדלקת נרות יום טוב.

< מדליקים נרות ומברכים: א. "להדליק נר של יום טוב". ב. "שהחיינו".

< פרטי דיני ההדלקה בערב יו"ט - ראה לעיל ערב סוכות.

338 ראה תורת מנחם תשמו ח"א ע' 345. ושם תנשא ח"א ע' 173.

339 ראה לוח כולל חב"ד שנוהגים לפרוס פרוכת לבנה ומעיל לבן ביום שמתפללים גשם או טל. אלא שבבית הכנסת של הרבי 7702 הפרוכת הלבנה והמעילים הלבנים פרוסים מראש השנה עד אחרי שמחת תורה.

< על נשים ובנות שהולכות ל'הקפות' בבית הכנסת לשים לב ליהנות מהנרות אחרי צאת הכוכבים (לפני שהן יוצאות מהבית לבית הכנסת), או להדליק נרות ארוכים שיישארו דולקים כאשר יבואו מבית הכנסת אחרי ההקפות.

< משאירים אש דולקת כדי שניתן יהיה לבשל ביו"ט.

< אין מנהגינו להדליק נר נשמה ביום שאומרים בו "יזכור"³⁴⁰.

340 המלך במסיבו ח"א ע' שכא.

פרק ט שמחת תורה

גודל השמחה בשמחת תורה

< אדמו"ר הרי"ץ הזהיר בשם אביו אדמו"ר הרש"ב, אשר יש לייקר במאוד את ארבעים ושמונה השעות של שמיני עצרת ושמחת תורה³⁴¹. בכל רגע יכולים לשאוב אוצרות בדליים ובחביות בגשמיות וברוחניות, וזה על ידי הריקודים³⁴².

< מנהג ישראל לשמוח בשמחת תורה יותר משמחת בית השואבה ויותר משמחת יו"ט סתם³⁴³. זאת מפני שבשמחת תורה נעשית שלימות השמחה של מתן תורה דלוחות האחרונות שמושה רבינו ירד עמם מהר סיני ביום כיפור³⁴⁴.

אצל רבותינו נשיאנו הייתה השמחה בשמחת תורה למעלה ממדידה והגבלה, ללא הגבלות של שמירת הזמן בעת אמירת פסוקי "אתה הראת" ובעת השמחה והריקודים בהקפות³⁴⁵.

הליכה לבתי כנסיות להרבות שמחה

< מהוראות הרבי ללכת בתהלוכה לבתי כנסת כדי לשמח יהודים בהקפות.

תפילת ערבית

< מתחילים ב"שיר המעלות" ומתפללים בנעימה של יו"ט³⁴⁶.

אחר תפילת שמו"ע של יו"ט אומר הש"ץ 'קדיש תתקבל'³⁴⁷.

האבלים אומרים משניות וקדיש דרבנן.

קידוש והתוועדות

< עושים קידוש של יו"ט, ואומרים "שהחיינו".

341 בארץ ישראל הן 24 השעות של שמחת תורה.

342 ספר המנהגים.

343 הוספת המלקט לספר המנהגים עפ"י מכתב הרבי.

344 שיחת ליל ה' דחג הסוכות ה'תש"א.

345 שיחת ליל שמחת תשד"מ אות יג.

346 ולא בנעימת הימים הנוראים.

347 אמירת "עלינו לשבח" רק אחרי הקפות.

בליל שמח"ת על כל אחד לעשות קידוש בעצמו ואין לצאת י"ח קידוש מאדם אחר, מפני שברכת "שהחינו" בקידוש של ליל שמח"ת אינה רק על היו"ט כי אם גם על התורה³⁴⁸, על השמחה שמתחילים את התורה מחדש³⁴⁹.

< בשמחת תורה טובלים פרוסת המוציא במלח ולא בדבש³⁵⁰.

מתוועדים ואומרים 'לחיים' יחדיו מתוך שמחה גדולה כהכנה רבה להקפות³⁵¹.

הקפות ליל שמח"ת

< אומרים את פסוקי "אתה הראת" ג' פעמים פסוק בפסוק.

< למנהגינו, ארון הקודש סגור בעת אמירת כל פסוקי "אתה הראת"³⁵².

< המנהג הוא לכבד את הרבי בפסוק "אתה הראת" ובפסוק "כי מציון"³⁵³ בכל ג' הפעמים של "אתה הראת"³⁵⁴.

בשאר פסוקי "אתה הראת" מכבדים אנשים מהקהל.

< אחרי כל פעם שמסיימים את פסוקי "אתה הראת" אומרים "אב הרחמים", ורוקדים בשמחה³⁵⁵.

< אחרי אמירת פסוקי "אתה הראת" בפעם הג' ולאחרי אמירת "אב הרחמים"³⁵⁶, אומרים ג' פעמים ברצף את הפסוק "והיה זרעך וגו' ופרצת וגו' ובזרעך"³⁵⁷.

לעיתים היה הרבי מורה לומר פסוקים מסוימים לפי צורך השעה והעניין, כמו הפסוק "הושיעה את עמך וגו'", או הפסוק "הנני מביא אותם מארץ צפון וגו'"³⁵⁸.

< עורכים 7 הקפות סביב הבימה.

בכל הקפה רוקדים עם כל ספרי התורה שבארון הקודש³⁵⁹.

348 לקו"ש חי"ט ע' 371 הע' 6.

349 ספר השיחות תרצ"ו ע' 14 וע' 196.

350 ספר המנהגים.

351 ראה אוצר מנהגי חב"ד ע' שנא-ב.

352 למנהגינו אין פותחים אותו לאמירת הפסוק "ויהי בנוסע הארון".

353 הפסוק הראשון והאחרון של "אתה הראת".

354 ראה אוצר מנהגי"ח ע' שנג בסופו.

355 ללא ספרי התורה כמובן.

356 ראה משיחת ליל ויום שמח"ת התש"נ סעי' ח. ודלא כסדר שנדפס בסידורים.

357 עפ"י הוראת הרבי שנעשתה במשך השנים הוספה קבועה, וכך נהג הרבי בהתוועדות ליל שמח"ת תשנ"ב שלאחר שביאר את פסוקי "אתה הראת", אמר פסוק זה ג' פעמים וכל הקהל אמר אחריו.

358 אוצר מנהגי"ח ע' שנו.

359 ראה אוצר מנהגי"ח ע' שנו.

הריקודים עם ספר התורה צריכים להיות עם ה'כתר' שעליו, ולא כהנוהגים להסיר את הכתר קודם הריקודים מחשש שמא יפול ח"ו. והרי ה'כתר' מונח על ה'עצי חיים' באופן שלא יוכל להישמט מהם³⁶⁰.

בסיום כל הקפה מחזירים את כל ספרי התורה לארון הקודש.

< בתחילת כל הקפה, אומר הש"ץ בקול רם את פסוקי ההקפה ("אנא ה' הושיעה נא" וכו') והקהל אומר אחריו פסוק בפסוק. לאחמ"כ מנגנים בשמחה וריקודים.

< בפיסקה "עוזר דלים" יש להפסיק מעט בין תיבת "עוזר" לתיבת "דלים"³⁶¹.

< בסיום הריקוד של כל הקפה מכריז הגבאי "עד כאן הקפה א'", "עד כאן הקפה ב'" וכו'.

< אבל על אביו ואמו בתוך יב חודש אינו הולך (עם ספר התורה) לבד להקפות, אלא אדם נוסף הולך עמו³⁶².

< הניגונים בעת ההקפות הם (בעיקר) ניגונים קבועים מדור דור, או ניגונים שהרבי הורה לנגן במעמד זה. כגון:

בהקפה א' ובהקפה ז' מנגנים ניגון הקפות לשמחת תורה.

"הושיעה את עמך".

"ופרצת".

"וכל קרני רשעים".

"על הסלע הך".

"ניגון הקפות לר' לוי"ק" אביו של הרבי.

וניגונים נוספים.

נוהגים לנגן בשמח"ת את הניגון 'האפ קאזאק' של הסבא משפולא³⁶³.

סיום תפילת ערבית

< בסיום ההקפות אומרים "עלינו לשבח" וקדיש יתום.

360 תורת מנחם תשמג ח"א ע' 308.

361 הוראת אדמו"ר הרש"ב. ראה ספר השיחות תש"ד ע' 31.

362 אוצר מנהג"ח ע' שנח-ט.

363 ספר השיחות תש"ד ע' 116. אוצר מנהג"ח ע' שעג.

סעודת יו"ט

< מי שלא אכל (קודם הקפות) סעודת יו"ט - הכוללת פת, בשר ושתיית יין, יאכלנה עתה.

קריאת שמע שעל המיטה

< ידוע לכל, שבאמירת "שמע ישראל" בקריאת שמע על מיטתו בשמחת תורה, צריך לקבל על עצמו את המסירה והנתינה להרבצת התורה במסירות נפש בגופו, רוחו ונשמתו, וזו צריכה להיות כל מהותו³⁶⁴.

יום שמחת תורה

< מתפללים שחרית.

< ברכת כהנים בניגון הידוע ובאמירת "רבנו של עולם" - בשחרית ולא במוסף³⁶⁵.
 < אומרים הלל שלם ולאחריו 'קדיש תתקבל', שיר של יום וקדיש יתום.
 < עושים קידוש של יו"ט ויושבים להתוועדות של שמחה.

הקפות ביום שמח"ת

< אומרים ג' פעמים את פסוקי "אתה הראת" ו"אב הרחמים" כמו בליל שמח"ת.
 לאחמ"כ פותחים את ארון הקודש ומוציאים את כל ספרי התורה, הש"ץ ואחריו הקהל אומרים ברציפות את הפסוקים של כל 7 ההקפות - תוך כדי עשיית ג' סיבובים וחצי סביב הבימה³⁶⁶. כל חצי סיבוב מסיימים פסוקים של הקפה אחת³⁶⁷.
 אחר סיום כל פסוקי ההקפות, מנגנים ניגון הקפות לשמחת תורה.
 בסיום הריקוד מחזירים את ספרי התורה לארון הקודש וסוגרים אותו.

קריאת התורה

< בפתחת הארון לפני קריאת התורה אומרים י"ג מידות וריבוננו של עולם.
 באמירת "ה' ה'" צריך להפסיק מעט בין ב' ההזכרות של שם ה'.
 < מוציאים ג' ספרי תורה³⁶⁸.

364 ספר השיחות תשרי ע' 39.

365 ספר המנהגים.

366 ספר המנהגים. היינו ז' חצאי הקפה, ולא ז' הקפות שלימות כאתמול.

367 אך אין אומרים "עד כאן הקפה" וכו'.

368 ברכה, בראשית ומפטיר.

- < כל הגברים, הילדים והתינוקות עולים לתורה.
- בשמח"ת ניתן להעלות כמה קוראים יחדיו³⁶⁹: כמה כהנים יחדיו, כמה לויים יחדיו, וכמה ישראלים יחדיו. קוראים בשם כל אחד ואחד לעלות לתורה, וכולם אומרים את הברכות יחד ובקול.
- גם אבות ובניהם יכולים לעלות יחדיו³⁷⁰, וקוראים בשם כל אחד מהם לעלות לתורה.
- בעת הצורך, קוראים כמה פעמים בפרשת "וזאת הברכה" עד "ובגאותו שחקים", על מנת שכולם יעלו לתורה³⁷¹.
- < כאשר עולים 'כל הנערים' יחדיו עושים זאת בעליית 'חמישי', וגדול עולה עמהם ומברך לבדו את הברכות בקול והילדים אינם מברכים בעצמם³⁷².
- אין מנהגינו לפרוס טלית על הנערים ולומר "המלאך הגואל"³⁷³.
- < חתן תורה וחתן בראשית יכולים להיות גם כהנים או לוויים.
- < אין מנהגינו לפרוס טלית על ראש העולה לחתן תורה או לחתן בראשית³⁷⁴.
- < קוראים ל"חתן תורה" ומסיימים התורה.
- העולה לתורה מתחיל את אמירת "חזק חזק ונתחזק" בשעה שהציבור אומר זאת, ומסיים בשעה שבעל הקורא מסיים אמירה זו.
- < הגבהת ספר התורה בשמחת תורה - כרגיל כל השנה³⁷⁵.
- < אין להסיר את מעיל הס"ת השני לפני סיום גלילת הס"ת הראשון³⁷⁶.
- < קוראים לחתן בראשית ומתחילים את התורה מחדש. הרבי עלה לתורה מידי שנה לחתן בראשית.
- < בקריאת בראשית אומר הקהל בקול רם את הפסוק "ויהי ערב ויהי בוקר יום וגו'", ובעל הקורא אומר זאת אחרי שהקהל סיים.

369 כך המנהג בבית הכנסת של הרבי 770. וראה תורת מנחם חכ"ד ע' 146 משיחת יום שמח"ת תשיט.

370 כך המנהג בבית הכנסת של הרבי 770, ולא כמנהג העולם שכל הילדים עולים לחמישי בעליית "כל הנערים" יחד עם אדם אחד מבוגר.

371 מפני שבשמח"ת סומכים על הדעה שניתן לקרוא ולברך שוב על פסוקים שכבר קראו ובירכו עליהם קודם לכן - ראה שוע"ר רפכ"ד.

372 תורת מנחם חכ"ד ע' 146 משיחת יום שמח"ת תשיט.

373 ראה המ"מ באוצר מנהג"ח ע' שפ. ולא כאמור בלוח כולל חב"ד שנהגים כן.

374 אוצר מנהג"ח ע' שפד.

375 אוצר מנהג"ח ע' שפא.

376 שו"ע קמזח.

לאחר קריאת הבריאה של יום ששי אומר הקהל "ויהי ערב וגו'" וממשיך מיד "ויכולו וגו' לעשות". בעל הקורא קורא את כל זה לאחר שהקהל סיים.

העולה לתורה מתחיל באמירת פסוקים אלו יחד עם הקהל, ואומר לאט, ומסיים פסוקים אלו בשעה שבעל הקורא מסיימם³⁷⁷.

< אין להסיר את מעיל הס"ת השלישי לפני סיום גלילת הס"ת השני³⁷⁸.

< קוראים למפטיר ואומרים ההפטרה.

< אם יש בבית הכנסת רק ס"ת אחד, ניתן לגוללו בין הקריאות לקריאה המתאימה, ואת הגבחה הס"ת עושים רק בסיום הקריאה האחרונה - של מפטיר.

ואם יש בבית הכנסת ב' ס"ת, יקראו בס"ת הראשון "וזאת הברכה", בס"ת השני "בראשית", ויחזרו לקרוא בס"ת הראשון את המפטיר. מגביהים את הס"ת אחר כל קריאה וקריאה.

< אחרי קרה"ת אומרים נוסח "שישו ושמחו בשמחת תורה וכו', התקבצו מלאכים וכו'", "אשרי", "יהללו", ומכניסים את הס"ת לארון הקודש.

< רוקדים ריקוד נוסף בניגון שמחת תורה בהתלהבות גדולה³⁷⁹.

הזכרת נשמות

< כל מי שיש לו אב ואם יוצא מבית הכנסת לפני אמירת "יזכור".

< משתדלים לאחוז בעצי החיים (התחתון) של הס"ת בעת אמירת "יזכור"³⁸⁰. מפני שכתוב "עץ חיים היא למחזיקים בה", ולכן זה שנשאר בחיים (ומבקש ב"יזכור" על המתים) צריך להחזיק בעצי החיים³⁸¹.

< אבל בתוך שנת האבלות הראשונה על אביו או אמו נשאר בבית הכנסת בעת אמירת "יזכור", אך אינו אומר "יזכור" בעצמו³⁸².

< אחר "יזכור" אומרים "אב הרחמים". נוהגים, שגם הקהל כולו אומר "אב הרחמים".

377 מנהג הרבי בעלייתו לתורה לחתן בראשית.

378 שו"ע קמזח.

379 ראה אוצר מנהג"ח ע' שפו אות פא.

380 אגרו"ק הרבי ח"ג ע' רכ.

381 ראה המלך במטיבו ח"א ע' שט.

382 ספר המנהגים ליוז"פ.

תפילת גשם

- < מתפללים מוסף ותפילת גשם³⁸³.
- בין אמירת חצי קדיש לבין תפילת לחש של שמו"ע, דופק הגבאי על הבימה ומכריז "משיב הרוח ומוריד הגשם".
- < הכהנים לא נושאים כפיים במוסף של שמח"ת, אך הש"ץ אומר "אלוקינו ואלוקי אבותינו" כו'.
- < אם השעה מאוחרת, מתפללים מנחה של יו"ט אחר מוסף.
- אם טעה במנחה ואמר "מוריד הטל" אינו חוזר³⁸⁴.

סעודת יו"ט

- < אוכלים סעודת יו"ט, פת ובשר וכו'.

אמירת חומש של שיעור הת"ת

- < יש לסיים את פרשת "וזאת הברכה", ולומר בפרשת בראשית עד היום בשבוע שעומדים בו.

התוועדות

- < בעלות המנחה, נוטלים ידיים ויושבים להתוועדות ולאמירת מאמר חסידות. מנגנים את ניגוני רבותינו נשיאנו.

תפילת ערבית

- < בשמו"ע של ערבית אומרים "משיב הרוח ומוריד הגשם", אך ממשיכים לומר "ותן ברכה" עד ז' מרחשון.

הבדלה במוצאי שמח"ת

- < ללא נר וללא בשמים. אין אומרים "ויתן לך".
- < מכריזים "ויעקב הלך לדרכו"³⁸⁵.

הקפות שניות

- < עפ"י מנהג האריז"ל עורכים בארץ ישראל 'הקפות שניות'³⁸⁶.

383 בלוח כולל חב"ד

384 שוע"ר קידו.

385 ראה אוצר מנהגי"ח ע' שצג.

386 ראה כף החיים סי' תרסט סק"ל.

אסרו חג

< מרבים קצת באכילה ושתיה.

< אין מתענים. אפילו חתן ביום חופתו אינו מתענה.

דין הסכך לאחר החג

< לאחר ימי החג מותר להשתמש בעצי הסכך לכל מה שירצה, אך "נכון להיזהר שלא להשתמש בהן תשמיש בזיון שאינה כבוד למצוה שעברה" (שנעשתה בהם), ובוודאי ש"אין לפסוע" על הסכך משום שזהו "מנהג בזיון"³⁸⁷.

שבת בראשית

< הצמח צדק אמר³⁸⁸: איך שאדם מעמיד את עצמו בשבת בראשית, כך נמשך הדבר אצלו כל השנה³⁸⁹.

על כן יש להקפיד ביותר בשבת בראשית על הנהגה מתאימה הכוללת קימה בזמן לאמירת תהילים של שבת מברכים, טבילה במקוה ותפילה ראויה, והשתתפות בהתוועדות חסידיית פעילה עם החלטות טובות על כל השנה.

הבדלה

< מכריזים³⁹⁰ "ויעקב הלך לדרכו"³⁹¹.

387 תרלח.יט.

388 תרגום מאידיש.

389 ראה לקו"ש ח"א ע' 1.

390 בנוסף להכרזה בליל שמחת תורה כנ"ל.

391 לקו"ש חלק כ ע' 269.

קיצור הלכות סוכה

קיצור הלכות סוכה

זמן בנייתה

- < במוצאי יום הכיפורים מתעסקים או עכ"פ מדברים על עשיית הסוכה, כדי לצאת ממצווה אחת למצווה אחרת³⁹².
- < "מצוה לתקן הסוכה ולבנותה כולה מיד למחרת יום הכיפורים אחר יציאה מבית הכנסת, (משום) מצוה הבאה לידו על יחמיצנה"³⁹³.
- < אדם שלא בנה סוכה לפני החג, בשוגג או במזיד, יכול לבנותה בחול המועד, ואין חיוב שהסוכה תעמוד שבעה ימים דווקא³⁹⁴.

מצווה לעסוק בבניית הסוכה

- < "מצוה על כל אדם שיעסוק בעצמו בעשיית הסוכה ובהנחת הסכך. ואע"פ שהוא אדם נכבד, זהו כבודו שעוסק בעצמו במצוה"³⁹⁵.
- הרבי הניח מעט סכך על סוכת ביתו³⁹⁶.

בניית הסוכה ע"י נשים וילדים

- < לכתחילה, יהודי מעל גיל מצוות יניח את הסכך על הסוכה, ולא יסכך את סוכתו על ידי גוי, או אישה, או ילד פחות מי"ג שנה³⁹⁷.
- דין זה מתייחס לשיעור סכך המכשיר את הסוכה, היינו שתהיה צלטה מרובה מחמתה. אך את הסכך שמעבר לשיעור זה ניתן גם לכתחילה להניח גם ע"י גוי או אישה או ילד קטן.
- בדיעבד הסוכה כשירה אפילו אם גוי הניח עליה את כל הסכך³⁹⁸.
- < את דפנות הסוכה יכולים לבנות גם גוי או אישה או ילד קטן³⁹⁹.

392 רמ"א סו"י תרכד. ס' המנהגים.

393 תרכה.א.

394 תרלז.א.

395 קיצור שו"ע קלד.א. ולהעיר מלקו"ש חי"ז ע' 188 שעשיית הסוכה היא מצוה ע"ש. וראה גם לעיל שברכת "שהחיינו" בליל סוכות מתייחסת גם לעשיית הסוכה (תרמא.א).

396 אך אדמו"ר הריי"ץ וכן ר' לויק אביו של הרבי לא עסקו בעצמם בבניית הסוכה - ראה המלך במסיבו ח"ב ע' נג.

397 מג"א סי' יד סק"ג. כף החיים סי' תרלה סק"ח. וראה שו"ע יד.ב שכתב לעניין יציאת ש"טוב לזוהר לכתחילה" בזה.

398 ראה גם שו"ע סי' תרלה.

399 כף החיים סי' תרלה סק"ח.

סוכה שאולה

< סוכה שאולה שיושב בה ברשות בעל הבית, נחשבת "שלו" ויוצא בה ידי חובת סוכה⁴⁰⁰.

< למרות שיוצאים י"ח בסוכה שאולה, מכל מקום היות שהשיבה בסוכה צריכה להיות באופן של "תשבו כעין תדורו"⁴⁰¹, על כל בעל בית להשתדל שתהיה לו ולמשפחתו סוכה פרטית, בדוגמת מה שכל השנה דרה המשפחה בדירה פרטית, "ובפרט שגם עשיית הסוכה היא מצווה, ומצווה בו יותר מבשלוחו"⁴⁰².

< מותר לאדם לשבת ולאכול בסוכת חברו בלי לבקש את רשותו לכך, ובלבד שיעשה זאת בשעה שבעל הסוכה אינו נמצא בה.

אך בשעה שבעל הסוכה אוכל בה, או שהוא נערך לאכול בה, אסור לאדם להיכנס לאכול בסוכת חברו בלי לקבל את רשותו לכך⁴⁰³.

סוכה גזולה, או בנויה ברה"ר ובחצר משותפת

< סוכה גזולה או סכך גזול, אין יוצאים בהם ידי חובת סוכה⁴⁰⁴.

לכן, אין לקחת סכך מעצים הגדלים בשטחים ציבוריים וכיו"ב ללא רשות.

< אין לבנות את הסוכה ברשות הרבים⁴⁰⁵, או בקרקע של חברו, ללא רשות, מפני שהכלל שנוח לאדם שתיעשה מצווה בממונו הוא רק בשימוש אקראי, אבל בניית סוכה בשטח של חברו נחשבת שימוש של קביעות, ולא נוח לחברו בזה.

- זאת ועוד: לדעת אדה"ז אין לברך "לישב בסוכה" על סוכה הבנויה ברשות הרבים או בקרקע של חברו ללא רשות - למרות שאם ישב בה יצא ידי חובתו בדיעבד, מפני שעל ידי עבירה של גזלה באה סוכה זו לידו, "ואין זה מברך אלא מנאץ"⁴⁰⁶.

< דיירים בבניין משותף שיש להם חצר משותפת, יכולים לבנות סוכה בחצר המשותפת גם בלי לבקש רשות משכניהם לכך - כמו שאדם יוצא י"ח בסוכה שיש לו בה שותפות עם חברו גם כאשר הוא נכנס אליה בלי לבקש את רשות

400 בשונה מד' מינים, שד' מינים שאולים אינם נחשבים "שלו" ואינו יוצא בהם י"ח ביום הראשון של החג. בביאור החילוק בין סוכה לד' מינים בזה ראה לקו"ש ח"ט ע' 348-350.

401 תרל"ט.א.

402 לקו"ש ח"כ ע' 267 הע' 10.

403 תרל"ז.ט.

404 תרל"ז.ה-ו.

405 לפי זה, בעלי חנויות מזון הבונים סוכה סמוך לחנות כדי שהקונים יוכלו לאכול בה, צריכים לשים לב ולהקפיד לבנות את הסוכה באופן שהיא לא תפריע לציבור בהליכתו ובשימוש ברשות הרבים. ואם הסוכה מפריעה לציבור הרי זו סוכה גזולה ואסור לברך עליה. ראה שוע"ר תרל"ז. יא.

406 תרל"ז. יא.

חברו לשבת בה, ו"אין זה נקרא גזל כיון שעל דעת כן השתתפו, שכל אחד מהם ישתמש בה כרצונו"⁴⁰⁷.

סוכה נוחה ומרוצפת

< יש לבנות את הסוכה במקום שיוכל לאכול ולשתות ולטייל בה בנחת בלי שום צער, "לפי שכל סוכה שאינו יכול לאכול ולשתות ולטייל בה בנחת בלא שום צער, אינה נקראת דירה כלל, לפי שאינה דומה לביתו שיוכל לעשות שם כל צרכו בנחת"⁴⁰⁸.

< יש לבנות את הסוכה על גבי קרקע מרוצפת כדי שלא יישפכו מים בחג או בשבת על דשא או צמחים ויעבור על איסור⁴⁰⁹.

דפנות הסוכה

< דפנות הסוכה אינן צריכות להיבנות לשם מצוות סוכה, ולכן ניתן להשתמש כדפנות לסוכה גם בדפנות הבית, או בדפנות של פרגולה וכדומה⁴¹⁰.

< למנהגינו, עושים את דפנות הסוכה גם מחומרים הפסולים לסכך, ואפילו לכתחילה⁴¹¹.

< דפנות הסוכה צריכות להיות כאלו שלא יזווז ברוח מצויה. דופן המתנדנדת ברוח מצויה אינה נחשבת דופן לסוכה⁴¹².

עפ"י^ז, הבד המקיף את הסוכה ב'סוכות לנצח' אינו נחשב דופן כלל לדעת אדה"ז, מפני שהוא נע ונד ברוח מצויה.

< גובה דפנות הסוכה צ"ל לפחות 10 טפחים⁴¹³ שהם 80 ס"מ.

יצירת דופן הסוכה על ידי 'לבוד'

< ניתן ליצור את דפנות הסוכה - כמו ב'סוכות לנצח' - על ידי חיבור פסים בדפנות הסוכה, לפחות עד גובה 80 ס"מ מהקרקע, וייחשב דופן מדין 'לבוד'. אך זאת בתנאי שבין הקרקע לבין הפס הראשון, וכן בין פס לפס, יהיו פחות מ-24 ס"מ (ג' טפחים).

407 תרלז.ג.

408 תרמ.ו.

409 ראה שלו.ט.

410 תרלז.ב.

411 ס' המנהגים.

412 עפ"י לשון שו"ע ר"ר שסב.ב: "ויקשרם שם כדי שלא ינידם הרוח" ע"ש. ובשו"ע ר"ר שסג.ז, כ' ש"כל מחיצה שרוח מצויה מנידתה, אינה מחיצה". וראה גם שו"ע תרל"י.

413 שו"ע ס' תרלג.ח.

אם יש ביניהם חלל של 24 ס"מ ומעלה, לא ניתן לומר 'לבוד' ואין זה נחשב דופן כלל.

כמו"כ, יש לשים לב שפסי הברזל אינם מתעקמים, וכן שאין שקעים באדמה, כדי שלא יהיה חלל של 24 ס"מ בין הפסים ובינם לבין הקרקע, במקום העיקום או השקע.

< אך לכתחילה יש לעשות דפנות שלמות עכ"פ בגובה מינימלי של 10 טפחים (80 ס"מ), ולא לסמוך על דין 'לבוד' שייצור את הדופן⁴¹⁴.

מספר הדפנות

< בסוכה צ"ל לפחות שלוש דפנות⁴¹⁵, ומנהגינו לעשות ארבע דפנות⁴¹⁶.

< את הדופן הרביעית ניתן לעשות באורך של דופן מינימלית הכשירה לסוכה⁴¹⁷, היינו 7 טפחים, שהם 56 ס"מ.

< ב'סוכות לנצח' שעושים את הדפנות על ידי דין 'לבוד' בלבד, חובה לעשות ד' דפנות וגם מן הדין לא מספיקות ג' דפנות⁴¹⁸.

בניית הדפנות לפני הנחת הסכך

< קודם בונים את הדפנות ורק אחר כך מניחים את הסכך, מפני שהסכך צ"ל מונח לשם צל, היינו כדבר שיוצר אוהל בעשייתו, ובלא מחיצות לא נחשב אוהל⁴¹⁹.

< אם הניח את הסכך לפני שבנה את הדפנות, הסוכה פסולה מדין "תעשה ולא מן העשוי"⁴²⁰. כלומר: כאשר הניח את הסכך הייתה הסוכה פסולה מפני שלא הייתה אוהל כנ"ל. וכאשר בנה דפנות תחת הסכך ונוצר אוהל, הרי כשרות הסוכה היינו יצירת האוהל לצל נעשתה מאליה בלי כל מעשה בסכך עצמו. והתורה אמרה "תעשה", היינו שמעשה בסכך הוא זה שצריך להכשיר את הסוכה - את הסכך, והסוכה אינה יכולה להיות כשרה מאליה בלי מעשה בסכך⁴²¹.

לפי"ז יש לשים לב ולהקפיד בבניית ה'סוכות לנצח', להניח את הסכך רק אחרי חיבור כל הפסים היוצרים את דפנות הסוכה מדין 'לבוד' (מובן שלא מספיק

414 משנ"ב סי' תרל סקכ"ח. אך ראה כף החיים סי' תרל סקע"ג.

415 שו"ע תרל"ב.

416 ספר המנהגים.

417 ראה שו"ע תרל"ד א.

418 מג"א סי' תרל סק"א.

419 משנ"ב תרל"ה סק"ט.

420 לבוש תרכ"א. משנ"ב תרכ"ב סק"י.

421 ראה תרכ"ט-יז.

לתלות ולחבר את הברד סביב הסוכה, מפני שהברד אינו נחשב מחיצה כנ"ל ורק הפסים יוצרים את הדפנות מדין 'לבוד'.

- אלא שלעניין זה אם בנה עכ"פ שלוש דפנות של 'לבוד' והניח עליהן את הסכך, הסוכה כשרה⁴²², וישלים את דופן ה'לבוד' הרביעית לאחר הנחת הסכך.

< אם הניח את הסכך לפני שבנה את הדפנות, העצה היא שלאחר שיבנה את הדפנות יגביה מעט את כל הסכך ויחזור ויניחנו במקומו. "שבשעה שמגביהו התבטלה עשייה הראשונה שהייתה בפסול, ואח"כ כשמניחו הוא עושה מעשה חדש בגוף הסוכה"⁴²³.

- אין צורך להגביה את כל הסכך יחד, אלא מספיק שיגביה חלק חלק. כמו"כ מספיק שיגביה את הסכך מעט ואין צורך להגביהו הרבה.

הסכך

< סכך כשר מן התורה הוא: א. דבר שצמח בארץ. ב. כעת הוא תלוש ואינו מחובר לארץ. ג. אינו מקבל טומאה - היינו שאינו כלי ואינו אוכל.

< מדרבנן, הסכך צ"ל מדבר שגם לא היה ראוי בעבר לקבל טומאה. לכן אסור לסכך בשברי כלים כגון כסאות ושולחנות שבורים וכדומה, מפני שלפני שנשברו היו ראויים לקבל טומאה⁴²⁴.

< בכף החיים⁴²⁵ הביא, שעל פי הסוד מצווה מן המובחר לסכך בענפי אילן.

תחת כיפת השמים

< הסכך צריך להיות תחת כיפת השמים, דוגמת ענני הכבוד.

< אם בנה את הסוכה תחת אילן או תקרת הבית, הסוכה פסולה, "לפי שאין צל הסוכה משמש כלום, שאף בלעדי הסכך יש כאן צל"⁴²⁶.

ביתר פירוט⁴²⁷: כאשר הסוכה נמצאת תחת סכך פסול (כמו אילן או תקרת הבית), הסכך הפסול גורם שייחשב כאילו הסכך הכשר שתחתיו אינו קיים כיון שהוא אינו משמש כלום, שהרי גם בלעדיו יש צל מהסכך הפסול הנמצא מעליו, ובמילא

422 למרות שבדפנות של 'לבוד' צריך לבנות 4 דפנות כנ"ל, מ"מ בנידו"ד ניתן לצרף את זה שיש דעות (ראה מג"א סי' תרלה סק"ד בשם הב"ח) המכשירות בדריעבד סוכה שהניחו עליה את הסכך לפני שהיו בה דפנות, עם זה שבדפנות גמורות מעיקר הדין מספיק לבנות 3 דפנות, ולכן בנידו"ד אם בנה 3 דפנות של 'לבוד' והניח עליהן את הסכך, הסוכה כשירה.

423 תרכט.כ.

424 תרכט.א-ב.

425 תרכט.סק"א.

426 תרכט.ב.

427 תרכט. ג-ד. שם, י.

לגבי הסכך הכשר נחשב כאילו חמתה של הסוכה מרובה מצילתה, כיון שצל הסכך הכשר כאילו אינו קיים. לכן הסוכה פסולה.

- אך אם שטח הסוכה גדול, ויש הרבה סכך כשר ומעט סכך פסול מעליו - באופן שגם אם ייחשב שהסכך הכשר שתחת הסכך הפסול אינו קיים, עדיין יהיה בסכך הכשר הנמצא בשאר חלקי הסוכה שיעור של צללה מרובה מחמתה - הסוכה תהיה כשרה למרות שחלק מהסכך הכשר נמצא תחת סכך פסול.

- על פי זה, במקרה שענף אחד המחובר לעץ (שהוא סכך פסול) מאהיל על הסוכה, ואילו יסירו מהסוכה את הסכך הכשר הנמצא תחת אותו ענף, עדיין יהיה הסכך הכשר הנמצא בשאר חלקי הסוכה בשיעור של צללה מרובה מחמתה - הסוכה כשרה.

מסיבה זו מותר גם לבנות את הסוכה תחת מעט חוטי חשמל וכדומה ואין זה פוסל את הסוכה.

(אלא שזהו רק כאשר רוחב הענף המאהיל על הסוכה הוא פחות מד' על ד' טפחים, שאז ניתן גם לשבת תחת אותו ענף עכ"פ מעיקר הדין. אך אם רוחב הענף הוא ד' על ד' טפחים ויותר, כל הסכך הכשר שתחתיו נחשב סכך פסול ואסור לשבת תחתיו, ולעיתים סכך פסול ברוחב דע"ד גם פוסל את הסוכה כולה כדלקמן).

הכוכבים נראים מהסכך

< מן הדין צריך הסכך להיות דליל קצת, כדי שהכוכבים הגדולים יהיו נראים מתוכו בלילה⁴²⁸. אך למנהגינו מרבים בסכך.

רבתינו נשיאנו הורו להרבות ולהוסיף בסכך עוד ועוד, שיהיה עבה. את ההלכה שהכוכבים צריכים להיות נראים מתוך הסכך, קיימו רבותינו על ידי תחיבת מקל בסכך, ודרך הנקב שנוצר ניתן היה לראות את הכוכבים.

- והרי גם לכתחילה מספיק שהכוכבים יהיו נראים במקום אחד בסוכה, כדי "שיזכור מי ברא אלה"⁴²⁹.

428 תרלאה.

429 פרמ"ג בא"א תרלא סק"ב.

שימוש בפרגולה - לסוכה

< פרגולה קבועה העשויה למטרת צל⁴³⁰ כל השנה⁴³¹, ורוחב החלל הפתוח שבין קרש לקרש בגג הפרגולה הינו לפחות כרוחב הקרש⁴³² - כך שחמתה של הפרגולה כשלעצמה מרובה מצילתה⁴³³, מותר גם לכתחילה להניח סכך על גבי קרשים אלו בכל שטח גג הפרגולה ולהשתמש בפרגולה לסוכה⁴³⁴.

< אם בשנה שעברה השאיר את הסכך על גבי פרגולה זו ולא הסירו לאחר חג הסוכות⁴³⁵, והשתמש בפרגולה לצל במהלך השנה ורוצה להשתמש בה כעת שוב לסוכה, "צריך לחדש בה דבר" לשם החג, היינו להוסיף סכך על הפרגולה בשיעור של לפחות טפח על טפח מרובע (8 על 8 ס"מ), או להוסיף פס של סכך ברוחב כלשהו על כל אורך או כל רוחב הסוכה⁴³⁶ ויוכל להשתמש בפרגולה לסוכה ללא חשש.

< בשימוש בפרגולה לסוכה יש לשים לב גם לדין הנ"ל שהנחת הסכך צ"ל רק אחרי שיש דפנות. כך שפרגולה שאין לה דפנות, עליו לבנות לה תחילה דפנות ורק לאחר מ"כ להניח עליה את הסכך.

אם הניח את הסכך לפני שבנה את הדפנות, צריך להגביה את הסכך אחרי עשיית הדפנות כדי להכשירה לסוכה⁴³⁷.

סכך פסול, וחללים של אויר

< אם יש באמצע הסוכה (היינו לא מהצד קרוב לדופן⁴³⁸) סכך פסול ברוחב ד' טפחים על ד' טפחים - שהם 32 על 32 ס"מ - וכולם נמצאים במקום אחד וברצף, אסור לאכול תחת סכך זה.

430 ולא למחסן וכדו', ראה תרכ"א.

431 והאדם אינו גר בה בקביעות, ראה תרל"ג, לגבי הסוכה הפנימית.

432 ולא פחות מרוחב הקרש.

433 ראה תרל"א, ב.

434 הביאור בזה: למרות שהקרשים שבגג הפרגולה נעשו למטרת צל ולא למטרת דירה, מ"מ אי אפשר לסמוך על קרשים אלו כשלעצמם שייחשבו כסכך ורק "לחדש בהם דבר" (כדין סוכה ישנה העשויה לצל כל השנה, שצריך רק "לחדש בה דבר" לשם החג וכמו במקרה דלקמן בסמוך, וסגי בזה), אלא במקרה שלפנינו נדרש שיהיה חלל בין קרש לקרש כרוחב הקרש כו', היינו שקרשי הפרגולה כשלעצמם יהיו במצב של חמתה מרובה מצילתה, ויניח על הפרגולה סכך כשר שיביא למצב של צילתה מרובה מחמתה.

- הצורך בזה הוא מפני שהקרשים שבגג הפרגולה מחוברים אליה בברגים, ויש דעות בראשונים ובפוסקים (ראה מג"א סי' תרכ"ב, ומשנ"ב שעה"צ סי' תרל"ג סק"ו) שקרשים אלו פסולים לסכך מן התורה מפני שהם עשויים כדבר של קבע ולא עראי, והסכך צ"ל עראי. לכן א"א לסמוך על קרשי הפרגולה כשלעצמם שייחשבו סכך, וצריך להניח סכך כשר.

435 הדבר מצוי בבתי כנסת, גם בכפר חב"ד.

436 תרלו, א-ב.

437 כנ"ל בדין "תעשה ולא מן העשוי".

438 אם הוא קרוב לדופן ניתן להתירו מדין 'דופן עוקמה' כדלקמן.

אך אם הסכך הפסול הוא פחות משיעור של ד' על ד' טפחים, מותר מן הדין לשבת לאכול תחתיו⁴³⁹.

- אך לכתחילה אין לאכול תחת סכך פסול אפילו ברוחב ג' טפחים (24 ס"מ), כי אם רק תחת סכך פסול ברוחב של פחות מג' טפחים⁴⁴⁰.

< זאת ועוד: במידה שהסכך הפסול שרחבו ד' על ד' טפחים ונמצא באמצע הסוכה, נמשך לכל אורך הסוכה, הרי הוא חוצה את הסוכה לשתיים ואי אפשר להשתמש בדפנות הנמצאות מצד אחד עבור הצד האחר, ורק הצד שיש לו (לפחות) ג' דפנות יהיה כשר לסוכה⁴⁴¹.

< לגבי חללים של אויר בסכך, השיעור הפוסל מעיקר הדין הוא ג' טפחים במקום אחד (ולא ד' טפחים כמו שיעור סכך פסול), היינו שאם באמצע הסוכה יש חלל ג' על ג' טפחים במקום אחד, אסור לאכול תחתיו. ורק אם החלל הוא פחות מג' על ג' טפחים במקום אחד מותר לאכול תחתיו.

לכן, אם שכבת הסכך דקה ויש הרבה חללים בסכך, אלא שאין חלל של ג' טפחים במקום אחד, וכמו"כ בסך הכול צלתה של הסוכה מרובה מחמתה היינו שהסכך מרובה על האוויר - הסוכה כשרה וניתן לאכול בכל שטחה⁴⁴².

< אם רוחב החלל הוא פחות מג' טפחים אך הוא הולך ונמשך ברצף על פני כל הסוכה כולה, יש דעות שהדבר מחלק את הסוכה לשתיים, ורק הצד שיש בו ג' דפנות יהיה כשר לסוכה. ויש להיזהר ממצב כזה.

ואם רוחב החלל הוא ג' טפחים והוא נמשך ברצף על פני הסוכה כולה, הרי הוא בוודאי מחלק את הסוכה לשתיים, ורק הצד שיש לו ג' דפנות יהיה כשר לסוכה⁴⁴³.

< הטעם ששיעור חלל הפוסל הוא ג' טפחים, אך שיעור סכך פסול הפוסל מן הדין הוא רק ד' טפחים, הוא מפני שהפסק האוויר בסכך נראה לעין יותר ממה שנראה ההפסק בסכך הפסול⁴⁴⁴.

הכשרת גג של מרפסת - לסוכה

< מותר להסיר את הרעפים מגג המרפסת ולשים סכך כשר על גבי הקורות שהרעפים היו מונחים עליהם, והסוכה תהיה כשרה גם אם צלתה של הסוכה מרובה

439 תרכוז.

440 משנ"ב סי' תרלב סק"ג.

441 שו"ע תרלב, א ובמשנ"ב סק"ב.

442 תרלא, א.

443 ראה משנ"ב תרלב, ס"ק יג-יד.

444 ט"ז סי' תרלב סק"ד.

מחמתה רק בצירוף הקורות⁴⁴⁵ - וזה למרות שהנחת הקורות מתחילה הייתה לשם דירה ולא לשם צל כלל וסכך שהונח לשם דירה פסול לסכך⁴⁴⁶.

הטעם: הסרת הרעפים על מנת לעשות סוכה לצל, נחשבת כמעשה בקורות עצמם ג"כ, ונחשב כאילו קבע כעת את הקורות בגג לשם צל סוכה, לכן ניתן לצרף כעת את הקורות עצמם לסכך הכשר ולשיעור סכך⁴⁴⁷.

הסכך יגיע עד דופן הסוכה

< הסכך צריך להגיע עד דופן הסוכה, ועכ"פ המרחק ביניהם יהיה פחות מג' טפחים (פחות מ-24 ס"מ).

- אם יש חלל אויר של ג' טפחים (24 ס"מ) בין דופן הסוכה לבין הסכך, בין אם מצב זה היה כבר בזמן בניית הסוכה, ובין אם הוא נוצר רק אחר כך כגון על ידי רוח שהעיפה את הסכך והרחיקה אותו מן הדופן - דופן זו אינה יכולה להצטרף לדפנות הסוכה, ואם אין בסוכה ג' דפנות שבהן מגיע הסכך עד הדופן, או עכ"פ לתוך ג' טפחים סמוך לדופן, הסוכה פסולה.

- גם כאשר דופן הסוכה נמוכה ומגיעה לגובה 10 טפחים בלבד ואינה מגיעה עד הסכך - כגון ב'סוכות לנצח' שהדופן נוצרת על ידי פסים מדין 'לבוד' וגובהה 10 טפחים בלבד, או שיש דופן ממש בגובה 10 טפחים בלבד - צריך הסכך להגיע מעל הדופן הנמוכה, או לפחות קרוב ובתוך ג' טפחים לשם, מפני שעל ידי דין "גוד אסיק מחיצה" נחשב שהדופן הנמוכה עולה עד הסכך, ומדין "לבוד" נחשב הסכך סמוך לדופן⁴⁴⁸.

(אבי מורי הרב ע"ה היה מעיר:

דין זה שהסכך צריך להגיע עד הדופן גורם חיסרון ב'סוכות לנצח' בהם עשויה הדופן על ידי דין 'לבוד' בלבד ואין בהם דופן ממש בגובה 10 טפחים. מפני שבדופן הגבוהה 10 טפחים בלבד צריך להגיע להלכה למשה מסיני של 'גוד אסיק מחיצה' כדי שהמחיצה תיחשב כעולה ומגיעה אל הסכך כנ"ל. ואם הדופן הנמוכה עצמה אינה דופן ממש אלא היא נחשבת כדופן רק מכוח הלכה למשה מסיני של 'לבוד', נמצא שההלכה למשה מסיני של 'גוד אסיק' מורכבת על גבי הלכה למשה מסיני של 'לבוד', כיון שקודם 'נוצרת' מחיצה על ידי דין 'לבוד', ואח"כ 'מחיצה' זו נחשבת כעולה עד הסכך מדין 'גוד אסיק מחיצה', ולדעת רבי עקיבא איגר⁴⁴⁹

445 ובלעדיהם הייתה חמתה מרובה מצילתה.

446 כמו כן, במקרה זה שמסיר את הרעפים כו' אין צורך לשים סכך כשר בין הקורות (- שימנע דין 'לבוד' בין הקורות במקרה שיש ביניהם פחות מג' טפחים, שלא נאמר בקורות "לבוד" בסכך פסול כמבואר בשו"ע"ד תרכ"ד), אלא מספיק לשים את הסכך הכשר כולו על גבי הקורות.

447 תרכ"ב. והרי הן כשרות בעצם לסיכוך כיון שהן עשויות מעץ שצמח באדמה.

448 שו"ע תר"ל ט.

449 שו"ת סי' יב.

בשיטת הר"ן לא ניתן 'להרכיב' שתי הלכה למשה מסיני של 'לבוד' ו'גוד אסיק' אחת על גבי זולתה, וממילא דופן נמוכה זו שנוצרה רק על ידי 'לבוד' תהיה פסולה לסוכה, כיון שלא נאמר בה 'גוד אסיק' והיא לא תיחשב כעולה עד הסכך כלל, וממילא היא אינה יכולה להיחשב בין ג' הדפנות הדרושות לסוכה מן הדין.

והרוצה לצאת ידי חובת סוכה גם לדעת רבי עקיבא איגר בשיטת הר"ן, יעשה ב'סוכה לנצח' דפנות ממש בגובה 80 ס"מ, ולא ישתמש ב'פסים' מדין 'לבוד' כדופן, ואז יהיה צורך רק בהלכה למשה מסיני אחת של 'גוד אסיק מחיצה', שמחיצה נמוכה זו תיחשב כעולה עד הסכך.

אכן, זהו לרווחא דמילתא בלבד, מפני שהמחבר בשו"ע⁴⁵⁰ פוסק שניתן להרכיב שתי הלכה למשה מסיני של 'לבוד' ו'גוד אסיק' זו על גבי זו, וממילא 'סוכה לנצח' זו כשירה. וראה גם בשו"ע^{ר שמה,ג}.

< ויש לדעת: אם עשה דופן ממש בגובה 10 טפחים, הסוכה תהיה כשירה גם לדעת רעק"א - גם אם הסכך לא מגיע עד מעל הדופן ממש והוא נמצא רק בתוך שלושה טפחים סמוך לשם - למרות שבמקרה זה צריך להשתמש בשתי הלכה למשה מסיני של 'גוד אסיק' ושל 'לבוד' כדי להכשיר את הסוכה: על ידי 'גוד אסיק' המחיצה נחשבת כעולה למעלה, ועל ידי ה'לבוד' נחשב הסכך צמוד לדופן (של ה'גוד אסיק').

הטעם שסוכה זו כשרה גם לדעת הרעק"א, הוא מפני שבמקרה זה הלמ"מ אחת אינה מורכבת על גבי הלמ"מ אחרת, ורק שהסוכה נעשית כשירה על ידי צירוף של שתי הלמ"מ, וזה ניתן לעשות גם לדעת רעק"א בשיטת הר"ן כמבואר ברעק"א שם⁴⁵¹.

- עד כאן ההערה).

'דופן עקומה'

< דין זה שהסכך צ"ל צמוד לדופן הסוכה, ועכ"פ בתוך שלושה טפחים לדופן הסוכה, שולל רק שלא יהיה חלל אוויר של שלושה טפחים בין הסכך לבין דופן הסוכה. אך אם יש סכך פסול בין הסכך הכשר לבין דופן הסוכה, הסוכה אינה נפסלת בארבעה טפחים של סכך פסול (כנ"ל), כי אם בארבע אמות. כלומר: כל עוד יש פחות מארבע אמות (פחות מ:1.92 מטר) סכך פסול בין דופן הסוכה לבין הסכך הכשר, אומרים 'דופן עקומה' היינו שהסכך הפסול נחשב חלק מדופן הסוכה, וכאילו דופן הסוכה עצמה מתעקמת והולכת עד הסכך הכשר, והסוכה כשירה.

450 תרל"ט.

451 וראה גם משנ"ב תרלב סק"ד.

אך אין לשבת ולאכול תחת הסכך הפסול (והרי הוא נחשב חלק מהדופן ואינו חלק מהסכך).

על פי זה, הרוצה לעשות סוכה במרפסת שיש בה גגון, כך שהסכך הכשר יכול להגיע רק עד הגגון ואינו צמוד לדופן המרפסת - אם רוחב הגגון (השטח שבין קיר המרפסת לבין הסכך הכשר) הוא פחות מארבע אמות, אומרים 'דופן עקומה' ונחשב שקיר המרפסת מתעקם והגגון הוא חלק מקיר המרפסת, כך שהקיר מגיע עד הסכך הכשר ואפשר להשתמש בו כדופן לסוכה.

עד"ז במקרה שהסוכה נמצאת במרפסת, ומעליה בולטת מרפסת השכן העליון, שאם בליטת המרפסת העליונה היא פחות מד' אמות, ניתן לומר אצל השכן התחתון 'דופן עקומה' ולהשתמש בקיר המרפסת שלו כדופן לסוכה.

אך אם בליטת הגגון או הגג העליון היא יותר מארבע אמות, לא ניתן לומר 'דופן עקומה' ולא ניתן להשתמש בקיר זה של המרפסת כאחד מדפנות הסוכה, ורק אם יש ג' דפנות בלעדיו הסוכה תהיה כשירה.

< ההלכה למשה מסיני של 'דופן עקומה' נאמרה רק בדופן גמורה וגבוהה המגיעה עד הגגון או עד מרפסת השכן העליון. לא ניתן להשתמש בדופן של עשרה טפחים בלבד - אפילו אם היא נעשית על ידי מחיצה ממש ולא על ידי דין 'לבוד' בלבד - כדי שייחשב שהדופן מגיעה עד הגגון או עד מרפסת השכן העליון מדין 'גוד אסיק מחיצה', מפני שלא ניתן להרכיב שתי הלכה למשה מסיני של 'דופן עקומה' ושל 'גוד אסיק מחיצה' זו על גבי זו⁴⁵².

'דבר המעמיד'

< לכתחילה לא מחזיקים את הסכך שלא יעוף ברוח, ולא מעמידים אותו על ידי דבר הראוי לקבל טומאה, "גזרה שמא יסכך בהן"⁴⁵³. לכן לא מניחים את הסכך על גבי דבר המקבל טומאה, ולא מניחים דבר המקבל טומאה כמו כיסאות או כלים או שברי כלים על גבי הסכך כדי להחזיקו שלא יעוף.

- לפי זה, ב'סוכות לנצח' העשויות מפסי ברזל המקבל טומאה, אין להניח את הסכך על גבי פסי הברזל עצמם, אלא יניח קרשים על גבי פסי הברזל ואת הסכך יניח על גבי הקרשים. מותר לעשות כן לכתחילה - למרות שדבר המעמיד ומחזיק את הסכך (הקרשים), נסמך על גבי דבר המקבל טומאה (פסי הברזל), מכל מקום "אין בכך כלום, שהרי כל סוכה שבעולם מעמידי הסכך הן נסמכים על גבי קרקע עולם הפסולה לסיכוך"⁴⁵⁴.

452 מג"א ס"י תרלב סק"א. וראה משנ"ב תרלב סק"ד.

453 תרכטי"א.

454 תרכטי"ב. נמצא. שלדעת אדה"ז אין לחשוש כלל אפילו לכתחילה ל'מעמיד דמעמיד'.

זאת ועוד: לדעת אבי מורי הרב ע"ה, כדי לפתור את בעיית 'מעמיד' ב'סוכות לנצח', יש להניח את הקרשים לאורך ולרוחב הסוכה מצד לצד, ואז ייחשב שהסכך מונח על גבי הקרשים ולא תהיה בעיית 'מעמיד' - כיון שאם יוציא את הקרשים הסכך יפול, ונמצא שמה שמחזיק את הסכך הוא הקרשים, וא"כ הקרשים הם ה'דבר המעמיד' את הסכך ולא פסי הברזל. אך אין להניח את הקרשים על גבי מסגרת פסי הברזל עצמה לאורך המסגרת ועליהם להניח את הסכך, ואם יעשה כן לא תיפתר בעיית 'מעמיד', מפני שגם אם יוציא את הקרשים הסכך לא ייפול אלא יישאר מונח ע"ג פסי הברזל, וממילא נחשב שפסי הברזל הן ה'דבר המעמיד' של הסכך ולא הקרשים שהניח בינם לבין הסכך (והקרשים נחשבים חלק מן הסכך עצמו), ונשארה הבעיה של 'מעמיד' בדבר המקבל טומאה.

< מותר להניח את הסכך ישירות על גבי קירות העשויות אבן, ואין בזה גזירת 'מעמיד', מפני "שאינ לגזור שמא יסכך סוכתו באבנים, שהכל יודעין שהאבנים פסולין לסיכוך, שהרי אין זו סוכה כלל אלא כעין בית דירת קבע"⁴⁵⁵.

< אין לקשור מחצלאות של סכך ('סכך לנצח') אל דפנות הסוכה על ידי אזיקונים, מפני שהוא 'מעמיד' בזה את הסכך בדבר המקבל טומאה. אך מותר לחבר באזיקונים את הקרשים שעליהם יהיה הסכך מונח, מפני שלגבי הסכך זהו דבר ה'מעמיד למעמיד' בלבד⁴⁵⁶.

< אדם שחושש שמחצלאות ה'סכך לנצח' יעופו ברוח, יניח עליהם סכך כשר כמו ענפי דקל וכיוצא בזה, ולא יניח עליהן סכך פסול כמו רהיטי עץ שבורים וכדו', משום שנמצא 'מעמיד' ומחזיק את הסכך על ידי סכך פסול.

ויש לחשוש לכך בפרט בשבת או בחג שהמחצלאות מוקצה, ואם יעופו ברוח לא יהיה ניתן להחזירם למקומם והדבר עלול לפסול את הסוכה, שיש להניח על המחצלאות סכך כשר דווקא כדי להחזיקם שלא יעופו ברוח, ולא סכך פסול.

< בעיית 'מעמיד' היא רק לכתחילה, אך אם כבר העמיד את הסוכה בדבר המקבל טומאה, הסוכה כשירה ומותר לשבת בה אפילו לכתחילה, וא"צ לטרוח ולהחליף את ה'דבר המעמיד'⁴⁵⁷.

נוי סוכה

< אין מנהגינו לתלות קישוטים בסוכה לא תחת הסכך ולא על הדפנות, מפני שהקישוטים הם דבר נוסף על הסוכה, וההידור של "התנאה לפניו במצוות" צ"ל בחפץ של המצווה עצמו - בסוכה עצמה⁴⁵⁸.

455 תרכטי"ג.

456 שם.

457 שם.

458 ראה שולחן מנחם ח"ג ע' קפד ואילך.

< מנהג חסידים לתלות בסוכה תמונות של רבותינו נשיאנו.
ניתן גם לתלות את הציורים שהכינו הילדים הקטנים עבור הסוכה, ואין זה בכלל 'נוי סוכה' שאין מנהגינו בו.

איסור הנאה מן הסכך והדפנות

< הסכך אסור בהנאה מן התורה כל שבעת ימי החג, מפני שחלה עליו קדושת שמים⁴⁵⁹.

< מדרבנן אסור ליהנות גם מדפנות הסוכה כל שבעת ימי החג, ואפילו אם הסוכה התפרקה. זאת מפני שהוקצו למצווה וחלה גם עליהם קדושת הסוכה להיאסר בהנאה כמו הסכך⁴⁶⁰.

< איסור ההנאה מן הסכך והדפנות קיים גם בשמחת תורה⁴⁶¹.

< איסור ההנאה הוא ליטול מהם משהו, כגון קיסם לחצוץ בו את שיניו. אבל מותר ליהנות מהם כמו שהם בלי ליטול מהם כלום, כגון להניח עליהם את חפציו, או להריח אותם וכדומה⁴⁶².

459 תרלח.א.

460 שם.

461 שו"ע ס" תרסו.

462 תרלח.ה.

קיצור הלכות ארבעת המינים

קיצור הלכות ארבעת המינים

ד' מינים שאולים

< ביום הראשון של החג שחייב נטילת ד' מינים הוא מן התורה, לא יוצאים י"ח בד' מינים שאולים מפני שבתורה כתוב "לכם" היינו שיהיו "משלכם"⁴⁶³.

אך בשאר ימי החג בארץ ישראל שחייב נטילת ד' מינים הוא רק מדרבנן, יוצאים י"ח בד' מינים שאולים גם לכתחילה. מפני שתקנת חכמים ליטול ד' מינים בשאר ימי החג היא רק "זכר למקדש", ו"לא החמירו לפסול את השאול כיון שאין פיסולו בגופו, שהרי הוא מין כשר אלא שאינו שלו"⁴⁶⁴.

< גם ביום הראשון של החג יכול אדם לצאת י"ח בד' מינים של חברו, אם חברו ייתן לו אותם ב'מתנה על מנת להחזיר'.

< בשאר ימי החג שיוצא י"ח בד' מינים שאולים, מותר לאדם ליטול לולב של חברו שלא מדעתו ולברך עליו, מפני שנוח לאדם שתיעשה מצווה בממונו כאשר לא נגרם לו נזק מכך.

אך אסור להוציא את הלולב מהבית שבעליו הניחווהו שם⁴⁶⁵.

קניית ד' מינים

< למרות שאדם יוצא י"ח בד' מינים שאולים (בשאר ימי החג), או ב'מתנה על מנת להחזיר' כנ"ל, מכל מקום ראוי שלכל אדם יהיו ד' מינים משלו דווקא. הטעם לכך:

א. לא כל אדם יודע שביום הראשון צריך להקנות את הד' מינים ב'מתנה ע"מ להחזיר⁴⁶⁶. ב. כדי להראות שהמצווה חביבה בעיניו.

< אם ידו של האב משגת, צריך האב לקנות ד' מינים גם לבניו הקטנים שהגיעו לגיל חינוך (גיל 6) ויודעים לעשות נענועים - ואפילו אם הקטן "אינו בקיא ממש" בכל הנענועים לצדדים יש לקנות לו ד"מ, כדי שיעשה את הנענועים בשעת אמירת ההלל עם הציבור, וכדי לחנכו למצוות⁴⁶⁷.

463 זאת בניגוד לסוכה שיוצאים י"ח בסוכה שאולה כנ"ל.

464 תרמט, א-ב. לגבי ד' מינים שאולים ביו"ט שני בחו"ל, ראה תרמט, כא.

465 תרמט, ג.

466 ראה שו"ע סי' תרנח ומשנ"ב סקמ"ב.

467 ראה שו"ע סי' תרנז ומשנ"ב סק"ד. כיון שחייב זה הוא מדין חינוך, נמצא שאין חייב על האבא לקנות לולב לבנו הגדול (לאחר גיל 13), כיון שכבר אינו חייב בחינוכו.

- חיוב זה מתייחס רק לבנים קטנים, ולא לבנות.
 < אין לקנות ד' מינים ממעשר כספים.

ויש אומרים, שאת שווי הד' מינים הבסיסי אין לקנות ממעשר כספים, אך את המחיר הנוסף שאדם משלם עבור ד' מינים מהודרים יותר ניתן בעת הצורך לשלם במעשר כספים.

תשלום לפני החג

< אין מדקדקים לשלם עבור ארבעת המינים לפני החג דווקא⁴⁶⁸.
 אך הרבי שילם עבורם לפני החג⁴⁶⁹.

ד' מינים גנובים או גזולים

< ד' מינים גנובים או גזולים, בין מיהודי ובין מגוי, פסולים כל ימי חג הסוכות גם אם הבעלים התייאשו מהם.

ביום הראשון הפסול הוא מן התורה מפני שאינם "שלו". ובשאר הימים הפסול הוא מדין מצווה הבאה בעבירה, מפני שמשתמש בהם שלא כדין שהרי חייב להחזירם לבעלים⁴⁷⁰.

טבל או ערלה

< אתרוג של טבל או ערלה פסול לד' מינים כל ימי החג⁴⁷¹.

נאים ומהודרים

< כל ארבעת המינים צריכים להיות נאים ומהודרים בתוארם ובגידולם, מפני שהוקשו לאתרוג שכתוב בו "פרי עץ הדר"⁴⁷².

להראותם למורה הוראה

< נהגו ישראל שאדם שאינו יודע את הלכות ד' מינים, מראה את ד' המינים שלו למורה הוראה על מנת לוודא שהם כשרים, "כי יש הרבה חילוקי דינים בזה"⁴⁷³.

468 ספר המנהגים. גם אדמו"ר הרי"ץ לא הקפיד על כך.

469 ראה אוצר מנהג"ח ע' ער.

470 תרמט.א.ד.

471 תרמט.טו.

472 תרמה.ב.

473 קיצור שו"ע קלו.א.

הכנסת הלולב למים ביו"ט

- < מותר ביו"ט להכניס את הלולב ומיניו לכלי שהיו בו מים מערב החג. אך אסור למלא מים בכלי ביו"ט עצמו, וכן אסור להחליף או להוסיף מים ביו"ט עצמו, "מפני שטורח לתקן כלי"⁴⁷⁴.
- < בשבת חול המועד סוכות, הלולב הוא מוקצה ואסור לטלטלו⁴⁷⁵.

הרחת ד' המינים

- < אסור להריח את ההדס כל שבעת ימי החג⁴⁷⁶.
- < מותר להריח את האתרוג, אך יש מחלוקת אם צריך לברך על ריח אתרוג של ד' מינים, ולכן טוב להימנע מלהריחו כל ימי החג כדי לא להיכנס לספק ברכה⁴⁷⁷.

דיני לולב

סוג הדקל

- < ישנם כמה וכמה סוגי דקלים, ולא כל לולב הגדל בעץ הדקל כשר לברכה. זאת מפני שבפסוק נאמר "כפות תמרים", לכן רק לולב הבא מדקל התמר או הדומה לו, כשר לברכה.
- את הגדרת התכונות שעל פיהן נקבע מיהו "דקל התמר", קיבלו חז"ל במסורת⁴⁷⁸.
- < לולב הבא מדקל תמר זכר שאינו מוציא פירות, כשר לברכה לכתחילה.

דקל תמר ודקל קנרי

- < נחלקו פוסקי זמנינו אם לולב הבא מדקל קנרי כשר לברכה. לכן יש לשים לב שלא לקחת לולב מסתם עץ דקל הגדל בגינה או במקום של הפקר וכדומה, מפני שפעמים הוא דקל קנרי.
- < ישנם כמה סימנים שניתן להבחין על ידם בין דקל תמר לבין דקל קנרי. הסימנים הם גם בעץ עצמו וגם בפירות ובלולב הגדלים עליו. לדוגמא:

474 שלוח.

475 שו"ע תרנח.א.

476 שו"ע תרנג.א.

477 סדר ברה"נ פי"א ס"ח.

478 ראה חתם סופר סוכה לב.ב.

בעץ: דקל תמר גזעו צר וגבוה, ענפיו העליונים גדלים זקופים כלפי מעלה, ופעמים רבות יוצאות חטוטרות (גזעים קטנים) מגזע העץ. אך דקל קנרי גזעו רחב ונמוך מהתמר, ענפיו העליונים נוטים לצדדים, ומגזע העץ שלו לא יוצאות חטוטרות כי אם בליטות בלבד.

בפירות: פירות דקל התמר גדלים צפופים זה לזה. אך הפירות דקל קנרי גדלים עם רווחים ביניהם והם גם פחות ראויים לאכילה.

בלולב: העלה האמצעי של לולב מדקל התמר, הוא ארוך. אך העלה האמצעי של לולב מדקל קנרי הוא קצר.

כמו"כ: העלה האמצעי של לולב מדקל התמר אינו מתחבר בעצמו לשדרה, אלא הוא מתחבר לעלים אחרים ויחד הם מגיעים לשדרה. אך העלה האמצעי של דקל קנרי מגיע בעצמו עד השדרה.

כמו"כ: לולב מדקל תמר נשאר ישר גם כאשר אוחזים בו בצורת שכיבה, כיון שהלולב קשה. אך לולב מדקל קנרי מתעגל כלפי מטה כאשר אוחזים בו בצורת שכיבה, כיון שהלולב רך.

כמו"כ: בלולב מדקל התמר המרווחים בין העלים אינם שווים ואינם צפופים, כמו המרווחים בין העלים של לולב קנרי.

כמו"כ: האבקה הלבנה בין העלים היא סימן שמדובר בלולב מדקל התמר.

שיעור הלולב

< שיעור לולב הוא ד' טפחים בשדרה לבד, היינו בלי העלים העליונים היוצאים מהשדרה, וזה "כדי שיהיה שדרו של לולב יוצא למעלה מההדס והערבה"⁴⁷⁹ טפח כדי נענוע, שטפח זה (שבשדרה) היוצא למעלה מהאגודה (של ג' המינים) הוא המנענע"⁴⁸⁰.

לפי"ז, אם אורך השדרה של הלולב הוא רק ד' טפחים, צריך לקצר את אורך ההדסים והערבות שיהיו ג' טפחים, כדי שייצא טפח משדרת הלולב מעל ההדסים והערבות.

< את ד' הטפחים שבשדרת הלולב מחשבים מהמקום בתחתית הלולב שיש בו עלים משני הצדדים של הלולב, כדי שכל שיעור הלולב יהיה מכוסה בעלים.

< למנהגינו - כדעת הגר"ח נאה - ד' טפחים הם 32 ס"מ.

479 ששיעורם ג' טפחים.

480 תרנא. הסוגריים כאן הן הוספות של המ"ל.

< שיעור ד' טפחים בלולב מעכב כל ימי החג, ואם אין בשדרה ד' טפחים הרי הוא פסול כל ימי החג⁴⁸¹.

העלה האמצעי סגור

< העלה האמצעי של הלולב "גבוה מכל העלין, והוא נקרא ראש הלולב", ונחשב ל"עיקר הלולב (מפני) שהאדם רואה אותו בתחילת השקפתו"⁴⁸².

< לכתחילה 'מצווה מן המובחר' לחפש ולקנות לולב שהעלה האמצעי שלו סגור לכל אורכו, ולא נחלק כלל (אפילו מברייתו).

< לולב שהעלה האמצעי שלו נחלק לכל ארכו, הרי הוא פסול לברכה ביום הראשון, וכשר לברכה בשאר הימים. מפני שהפסול של "נחלק" הוא משום שנחשב שהלולב "חסר", שנאמר "ולקחתם" ודרשו חכמים לקיחה תמה ושלימה, וזה העלה שהוא עיקר הלולב וכו' אם הוא חלוק לשנים הרי ניכר ונראה שאינו תם ושלם במקום הסדק"⁴⁸³. והרי הפסול של "חסר" הוא רק ביום הראשון ולא בשאר ימי החג⁴⁸⁴.

< לולב שמקצת מן העלה האמצעי שלו נחלק אך רובו סגור, ה"ה כשר בדיעבד לברכה גם ביום הראשון, ו"אינו צריך לברך על לולב של חברו ביום א' של סוכות" במקרה כזה, אלא יכול לברך על לולב שלו למרות שנחלק מקצת מן העלה האמצעי⁴⁸⁵.

שני העלים המרכיבים את העלה האמצעי, באותו גובה

< לכתחילה יש לקחת לולב ששני העלים המרכיבים את העלה האמצעי מסתיימים באותו גובה, ועכ"פ שההפרש ביניהם יהיה פחות מ-2 מ"מ שאז ההפרש ביניהם אינו ניכר.

אך בדיעבד הלולב כשר גם אם יש הפרש גדול יותר בין שני עלים אלו.

< "אם מתחילת ברייתו לא היו רוב עליו כפולים לשנים ברוב ארכו, הרי זה פסול"⁴⁸⁶.

481 תרמט, כג.

482 תרמה, י.

483 שם.

484 תרמט, יט.

485 ראה בכ"ז תרמה, יא. ותרמט, יט.

486 תרמה, ט.

לולב ישר

< יש להשתדל שהלולב יהיה ישר - בצורתו הכללית. מספיק להתרשם שהוא ישר בראייה כללית.

< דבר מצוי הוא שהלולב אינו ישר, אלא צורתו הכללית עקומה כמו קשת לכיוון פני האדם - היינו שהשדרה עקומה לכיוון פני האדם. לולב זה כשר, מפני "שזהו דרך ברייתו והדרו"⁴⁸⁷.

אך אם הלולב עקום לצדדיו או לאחוריו הרי הוא פסול⁴⁸⁸.

בלי קנעפלאך

< מנהגינו ש"לוקחין לולב שאין עליו כפופין (הנק' כפתורים - קנעפלאך)" בראשם, היינו שכל העלים וגם העלה האמצעי ישרים עד סופם בלי כפיפה⁴⁸⁹.

אך גם אם העלה האמצעי ומיעוט מעלי הלולב כפופים בראשיהם, הרי זה כשר לכו"ע, "לפי שכן דרך הרבה לולבין שעליהן הן כפופים"⁴⁹⁰.

עטוף ב'קארע'

< יש הנוהגים לקחת דווקא לולב שאינו עטוף ב'קארע', כדי שאפשר יהיה לבדוק את הלולב ולוודא שהוא עומד בדרישות ההלכתיות, היינו: שהעלה האמצעי סגור ולא נחלק, ושהוא אינו כפוף בראשו כ'כפתור', וששני העלים המרכיבים את העלה האמצעי מסתיימים באותו גובה. בלולב העטוף ב'קארע' לא ניתן לוודא את כל זה.

אך יש הנוהגים לקחת דווקא לולב שעטוף ב'קארע', כדי שה'קארע' תגן על העלה האמצעי שלא ייחלק, וסומכים על חזקה שהלולב כשר מפני שרוב הלולבים סגורים, ורובם אינם כפופים כ'כפתור', וכן ברוב הלולבים שני העלים המרכיבים את העלה האמצעי מסתיימים באותו גובה.

< בפשטות, שני המנהגים בזה תלויים גם במחלוקת השו"ע והרמ"א⁴⁹¹ לגבי אופן הנענועים בד' מינים, שלדעת השו"ע נענועים הם הולכה והבאה, אך לדעת הרמ"א צריך גם "לכססם העלין בכל נענוע". ולפי"ז: הנוהגים לכססם כדעת הרמ"א ייקחו לולב שאינו עטוף בקארע, כדי שאפשר יהיה לכססם בו. אך הנוהגים כדעת

487 תרמה.יט.

488 תרמה.יח.

489 ספר המנהגים.

490 תרמה.כ.

491 תרנא.ט.

השו"ע שא"צ לכסכס, יכולים - ומעדיפים - לקחת לולב שראשו עטוף בקארע כדי לשמור על העלה האמצעי מלהיחלק⁴⁹².

< מנהג הרבי לקחת לולב שעליו מחוברים (מציידו האחורי) ב'קארע'⁴⁹³.

השדרה באמצע הלולב

< יש להשתדל שהשדרה תהיה באמצע הלולב ממש, ולא קצת מן הצד⁴⁹⁴.

לולב לא דק

< יש להשתדל שהלולב לא יהיה דק⁴⁹⁵.

סיכום

< הלולב יהיה מדקל תמר. יהיו לפחות ד' טפחים בשדרה. העלה האמצעי יהיה סגור לכל ארכו. שני העלים המרכיבים את העלה האמצעי יסתיימו באותו גובה. הלולב יהיה ישר. בלי 'כפתורים'. עטוף ב'קארע' מאחוריו. השדרה תהיה באמצע הלולב. הלולב לא יהיה דק.

דיני אתרוג

אתרוג מקאלאבריא

< קבלה בידינו מאדמו"ר הזקן לברך על אתרוג מקאלאבריא, הנקרא ג"כ "יאנאווער" אתרוג.

"כאשר אמר הקב"ה למשה רבינו 'ולקחתם לכם פרי עץ הדר גו', הושיבו שלוחים על ענן ושלחום להביא אתרוגים מקאלאבריא"⁴⁹⁶.

< באתרוג הגדל בארץ ישראל תחת פיקוח הלכתי הדוק, והוא בא משתילי קאלבריא שעמדו בזמנו תחת פיקוח הלכתי הדוק, אין לחשוש להרכבה - זאת לעומת אתרוגים הגדלים כיום בקאלבריא שיש בהם לעיתים חשש ממשי של הרכבה עקב ריבוי ההרכבות המתבצעות שם בעצי האתרוגים.

492 ואכן הבי' בס" תרמה כתב, שבמדינותיהם רגילים לנענע בלולב שיש בראשו 'קארע', ואזיל לשיטתו.

493 ראה אוצר מנהג"ח ע' רעא.

494 הוראת אדמו"ר הרי"ק, אוצר מנהג"ח שם.

495 הוראת אדמו"ר הרי"ק, שם.

496 ראה המ"מ באוצר מנהג"ח ע' ערה ואילך.

לאידך, מעלת אתרוג מזן קאלבריא שגדל בארץ ישראל, אינה כמו מעלת אתרוג שגדל בקאלבריא, שהוא גדל באותו מקום שממנו הביאו את האתרוגים כאשר הקב"ה ציווה "ולקחתם לכם" כנ"ל⁴⁹⁷.

לכן, יש להשתדל לברך דווקא על אתרוג שגדל בקאלבריא - אלא שחובה לברר ולוודא שהוא אינו מורכב.

אתרוג המורכב

< אתרוג המורכב פסול, כיון שנחשב ל"בריה בפני עצמה" ואינו נחשב לאתרוג כלל.

< ישנם ארבעה סימני הבחנה בין אתרוג המורכב (בעץ לימון), לבין אתרוג שאינו מורכב⁴⁹⁸:

א. המורכב קליפתו חלקה, אך בשאינו מורכב יש שקיעות ובלטות.

ב. העוקץ של המורכב בולט, אך העוקץ של השאינו מורכב שקוע באתרוג.

ג. במורכב יש מוהל רב, וקליפתו אינה עבה כל כך. אך בשאינו מורכב אין מוהל רב וקליפתו עבה מאד.

ד. הגרעינים שבמורכב שוכבים, אך בשאינו מורכב הגרעינים זקופים.

< אך יש לדעת, שלעיתים אין לאתרוג שאינו מורכב את הסימנים שלו, והדבר יכול להיגרם או מחומרי ההדברה שמרססים על האתרוגים, או מדבורה שמעבירה ברגליה אבקה הנמצאת בפרחי עץ הלימון אל פרחי עץ האתרוג. פעולה זו של הדבורה מחזקת את עץ האתרוג וזו 'הרכבה המותרת', אלא שעל ידי זה מקבל אתרוג שאינו מורכב סימנים של אתרוג המורכב, למרות שהאתרוג אינו מורכב כלל והוא כשר לברכה לכתחילה.

מסורת של כשרות

< אתרוגים שאין עליהם את הסימנים שהם אינם מורכבים, אך יש בהם מסורת שהם אינם מורכבים, מותר לברך עליהם ואפילו ביום הראשון של סוכות⁴⁹⁹.

< זאת ועוד: בחתם סופר⁵⁰⁰ כתב, שכשם שבסימני עופות לא סומכים על הסימנים לבד וניתן לאכול רק מין עוף שיש לגביו מסורת של כשרות. כך אין לסמוך על סימני אתרוג לבד, וצריך שתהיה מסורת שזן אתרוג זה אינו מורכב ורק אז ניתן

497 אגרו"ק הרבי חי"ג ע' קי.

498 תרמח, לא.

499 ראה שלחן מנחם ח"ג ע' רלא-ב.

500 אר"ח סי' רז.

יהיה לברך עליו. וכשם שאם הורה חכם על מין עוף שהוא טהור מותר לאכלו גם אם אין לגביו מסורת, כך אם הורה חכם על זן מסויים של אתרוג שהוא בלתי מורכב, ניתן לברך עליו. וע"ש בחת"ס שאתרוגים הבאים מיאנאווע אין צריך שום סימן עליהם.

על הזן הבא מקאלבריא העיד אדה"ז שהוא בלתי מורכב, ולכן ניתן לברך עליו.

אלא שיש לדעת, שהקבלה מאדה"ז על אתרוג מקאלבריא מתייחסת רק לזן של האתרוג, שהזן לא נוצר מעיקרו על ידי הרכבה. אך ידוע שמתבצעות הרבה הרכבות בעצים של אתרוגי קאלבריא כדי לשמר ולחזק את העצים והאתרוגים של זן זה כנ"ל. ולכן אין לקחת אתרוג מקאלבריא ללא עדות ברורה שהאתרוג גדל על עצים שלא הייתה בהם הרכבה.

"הדר" - בצורת הגידול

< האתרוג צריך להיות "הדר" - בתארו ובגידולו⁵⁰¹.

למנהגינו, ה"הדר" שבאתרוג מתבטא יותר בצורת הגידול שלו, ופחות בניקיונו. לכן אתרוג שצורת הגידול שלו יפה אך יש עליו 'בלעטלאך', הרי הוא עדיף למנהגינו על פני אתרוג נקי מ'בלעטלאך' שצורת הגידול שלו אינה יפה כ"כ.

< צורת הגידול המהודרת של האתרוג היא, שיהיה לו פיטם למעלה, עוקץ למטה השקוע בתוך האתרוג, שקיעות ובליטות בחצי התחתון של האתרוג, צורתו כמגדל - ומנהג הרבי לקחת אתרוג שצורתו כמו הר שטוח בחלקו העליון ונעשה צר כלפי מטה⁵⁰². צבעו צהוב.

צבע האתרוג

< אתרוג שצבעו ירוק כעשב השדה ולא התחיל להצהיב כלל, גם אם הוא גדול יש לחשוש שמא עדיין לא נגמר פריו, כיון שדרך האתרוגים להצהיב כשנגמר הפרי, "והתורה אמרה פרי עץ - שיהיה פרי גמור".

- לכן נהגו לקחת רק אתרוגים שהצהיבו, או עכ"פ שהתחילו להצהיב⁵⁰³.

< עצה להצהבת אתרוג ירוק: להכניס את האתרוג בשרוול הוורוד, להניחו בתוך קופסת פלסטיק אטומה או שקית ניילון - ועל ידו תפוח שיש לו ריח, ולהשאירם יחד יומיים שלושה. 'גז האתילן' הגורם את ריחו של התפוח, יגרום את הבשלת והצהבת האתרוג.

501 תרמה.ב.

502 כך היא צורת הגידול של זן קאלבריא.

503 תרמת.כט-ל.

אך אין להרבות בזה, מפני שהבשלה יתירה של האתרוג עלולה לגרום לנפילת העוקץ.

< למנהגינו, צבע האתרוג צ"ל צהוב כמראה שעה⁵⁰⁴.

אתרוג שניקב בו חור, או שחסר בו

< אתרוג שניקב בו חור לאחר שנתלש מהעץ, אם: א. לא חסר כלום בגוף האתרוג. ב. הנקב אינו מגיע עד הגרעינים שבגוף האתרוג. ג. הנקב אינו מפולש מעבר לעבר. ד. האורך והרוחב של שטח הנקב הוא פחות מגודל מטבע של איסר (קוטר של 19 מ"מ) - האתרוג כשר.

אבל אם חסר אפילו משהו מגוף האתרוג, אין לברך עליו ביום הראשון של סוכות⁵⁰⁵.

וכן אם גודל הנקב כאיסר (19 מ"מ), אין לברך עליו ביום הראשון אפילו אם לא חסר בו כלום והנקב אינו מפולש.

< טעם הפסול של אתרוג שניקב וחסר בו לברכה ביום הראשון, הוא "לפי שאינו תם ושלם, והתורה אמרה 'ולקחתם', ודרשו חכמים: לקיחה תמה ושלימה"⁵⁰⁶.

< אך בשאר ימי החג מותר לברך גם על אתרוג שניקב נקב מפולש ונחסר בו אפילו שיעור גדול מאיסר⁵⁰⁷, ובלבד שיישאר בו כשיעור ביצה⁵⁰⁸.

< אתרוג שניקב בעודו מחובר לעץ, כגון על ידי קוץ שפגע בו, והנקב נקדם מלמעלה ב'בלעטל', "נוהגים להכשירו" לברכה ביום הראשון גם אם נוצר חיסרון בגוף האתרוג. "לפי שכל נקב שבאה לו בעודו גדל באילן, חוזר לבריאותו על ידי שנקרם עליו עור מלמעלה, כיון שהוא עדיין הולך וגדל באילנו. ואע"פ שעל גבי עור זה יש גומא וחיסרון בגוף האתרוג, אין בכך כלום. אבל אם אנו רואים שלא נקרם עליו, ויש בנקב חיסרון מגוף האתרוג, הרי זה פסול"⁵⁰⁹.

- גם במקרה זה הפסול הוא רק ביום הראשון של סוכות, מפני שרק ביום הראשון יש פסול של "חסר" כנ"ל.

504 ספר המנהגים.

505 ראה בכ"ז תרמת, א-ת.

506 תרמת, יד.

507 תרמט, יז.

508 תרמט, יח.

509 תרמת, ט.

ספק "חסר", וחסרון שאינו בולט

< הפסול של אתרוג שניקב נקב שיש בו חיסרון, הוא רק אם הדבר וודאי שנחסר בו. אך אם יש ספק אם נחסר משהו מגוף האתרוג הרי הוא כשר לברכה גם ביום הראשון של סוכות⁵¹⁰.

וכתבו האחרונים, שרק אם רואים בעין רגילה שהאתרוג "חסר", ה"ה פסול ביום הראשון. אך אם אפשר להבחין שהאתרוג "חסר" רק ע"י זכוכית מגדלת, ובלעדיה נראה האתרוג שלם, ה"ה כשר לברכה גם ביום הראשון ואין בו פסול של "חסר".

נקב במקום של הפיטם

< אתרוג שיש בו נקב במקום של הפיטם ורואים חור שנכנס לתוך גוף האתרוג, דינו כאתרוג שניקב. אלא שאם יש ספק אם החור מגיע לגרעינים, האתרוג כשר - משום 'ספק ספיקא': אולי הנקב אינו מגיע לגרעינים, וגם אם הוא מגיע לגרעינים יש סוברים שנקב מפולש פוסל רק אם הוא מעבר לעבר⁵¹¹.

נפל הפיטם

< באתרוג שהיה לו פיטם בעת שנקטף מהעץ, נחשב הפיטם חלק "מגוף האתרוג". ממילא אם ניטל הפיטם, האתרוג נפסל, כיון שנחשב ל"אתרוג חסר" שהרי חסר לו את הפיטם.

גם לפי הדעה שרק חיסרון בשיעור של איסר פוסל באתרוג, מ"מ חיסרון של פיטם פוסל לכו"ע מפני שיש בזה חיסרון נוסף שאינו "הדר", "כיון שהפסול הוא בגובה האתרוג על ראשו והחיסרון ניכר בה יותר, לפיכך החמירו בה שאפילו חיסרון כל שהוא שבה פוסל. לפי שעיקר הידורו של אתרוג תלוי בראשו, שהאדם רואה אותו בתחילת השקפתו, ואם נחסר שם כל שהוא אינו הדור"⁵¹².

זה שבנטלה פטמתו יש פסול שאינו "הדר", ואין הפסול רק מחמת שהוא "חסר", הוא נפק"מ לדינא לעניין זה שהפסול בניטל הפיטם הוא כל ימי החג ולא רק ביום הראשון. מפני שאמנם הפסול של "חסר" קיים רק ביום הראשון, אך הפסול שאינו "הדר" קיים כל ימי החג⁵¹³, ואפילו בדיעבד לא יצא באתרוג שניטלה פטמתו, "כדי שיהיו ישראל זהירים במצוות ויחזרו אחר מינים הכשרים"⁵¹⁴.

510 תרמ"ג.

511 ראה תרמח"א.

512 תרמח"ז.

513 תרמ"ז.

514 תרמ"כב.

< במקרה שנשבר רק החלק העליון של הפיטם, כגון החלק הקרוי 'שושנתא', אך החלק התחתון של הפיטם נשאר והוא מחובר עם האתרוג כמקודם, יש מחלוקת אם נחשב לאתרוג "הדר" או לאו. ולמעשה: אם יש לפניו אתרוג עם פיטם שלם, ואתרוג זה יפה כמו האתרוג שנשברה לו ה'שושנתא', יברך על זה שיש לו פיטם שלם. אך אם האתרוג שיש לו פיטם שלם אינו יפה כמו האתרוג שנשברה לו ה'שושנתא', יברך על היפה יותר אף שנשברה לו ה'שושנתא'⁵¹⁵.

< בשעת הדחק ממש, כגון שנמצא ב'מבצעים' ונפל הפיטם ואין לו אתרוג אחר להמשיך לברך עליו עם הציבור, ואותם אנשים שמבקש לברך עמם לא יברכו על ד' מינים אם הוא לא יברך עמם כעת - יכול לברך עמם גם על אתרוג זה שנפלה פטמתו⁵¹⁶.

פיטם שנפל כאשר האתרוג היה על העץ

< אם הפיטם התייבש ונפל מהאתרוג בעודו על העץ, האתרוג כשר - והדבר מצוי מאד. והרי כל אתרוג מתחיל לצמוח עם פיטם, ולרוב האתרוגים אין פיטם בשעת קטיפתם משום שהפיטם נפל מהאתרוג בעודו על העץ.

אלא שיש מפוסקי דורנו שמכשירים אתרוג כזה, רק אם הפיטם נפל מהאתרוג בהיותו קטן משיעור ביצה - היינו פחות משיעור אתרוג, שאז נחשב כאילו לא היה לו פיטם מעולם. אך אם הפיטם נפל מהאתרוג לאחר שהיה באתרוג שיעור ביצה, האתרוג פסול.

- ובמשנ"ב⁵¹⁷ כתב בשם המביט סימן לדעת אם הפיטם נפל מהאתרוג בהיותו קטן, או שנפל ממנו לאחר שהגיע לשיעור אתרוג: אם יש גומא במקום של הפיטם, הרי"ז סימן שהפיטם נפל כאשר האתרוג היה קטן. אך אם אין גומא, הרי"ז סימן שהפיטם נפל כשהאתרוג היה כבר גדול.

- אך יש האומרים שגם אם הפיטם נפל מהאתרוג בשעה שהיה כבר גדול, אם נפל בעודו על העץ ומקום הפיטם נקרה והוגלד, האתרוג כשר - וע"ד הדין באתרוג שניקב ונחסר בעודו על העץ, שאם גדל עליו קרום ('בלעטל') ה"ה כשר כנ"ל.

ניטל העוקץ

< אם ניטל העוקץ לגמרי הרי"ז אתרוג "חסר", כיון שנוצר חור באתרוג במקום של העוקץ, והוא פסול ביום הראשון.

515 תרמתיז.

516 תרמט, יט, כב-כג.

517 תרמת, סקל"ב.

אך אם רק חלק מהעוקץ נחתך, ונשארה שכבה דקה של העוקץ והיא מחוברת לאתרוג וממלאת את הגומא, ה"ה כשר לכתחילה, כיון שלא נחסר כלום באתרוג⁵¹⁸.

< הפסול בניטל העוקץ הוא רק ביום הראשון, אך בשאר ימים ה"ה כשר ומותר לברך עליו, מפני שבשאר ימים אין פסול של "חסר" כנ"ל⁵¹⁹.

נקודות שחורות על האתרוג

< לעיתים יש נקודות שחורות על האתרוג. הנקודות השחורות יכולות לבוא בתהליך גדילת האתרוג עצמו בלי כל סיבה מיוחדת, או בגלל סיבות חיצוניות כמו ריסוס, או לחות היוצרת פטריות.

הדין לעניין נטילת אתרוג זה לברכה הינו כדלקמן.

אם יש על האתרוג:

א. נקודה שחורה, או נקודה שבראיה רגילה קשה להבחין אם היא חומה או שחורה, והנקודה נראית בראיה רגילה בלי התבוננות מיוחדת, ממרחק של כ-35 ס"מ (שהוא המרחק הרגיל בין העיניים של האדם לבין ספר שהוא קורא בו), ולא ניתן לנקות את הנקודה.

ב. הנקודה נמצאת על חוטם האתרוג⁵²⁰, דהיינו על האתרוג עצמו מהמקום שמתחיל בו השיפוע - לכיוון ראשו (בכל אתרוג לפי צורתו - היכן שמתחיל השיפוע שלו).

או אם הנקודה נמצאת על החלק התחתון של הפיטם (הנקרא 'דד'), שגם הוא נחשב מחוטם האתרוג.

או אם הנקודה נמצאת על 'בלעטל' שגדל על חוטם האתרוג.

- אם התקיימו כל תנאים אלו, האתרוג פסול, ואפילו כאשר יש בו רק נקודת אחת כזאת. "לפי שעיקר ההידור של האתרוג תלוי בחוטמו, שהוא נראה לעיניים יותר משאר מקומות, ובו אדם נותן עיניו בתחילת השקפתו"⁵²¹.

נקודות שאינן פוסלות

< נקודה שבראיה רגילה נראית חומה, אינה פוסלת.

< אם הנקודות השחורות הן על החלק העליון של הפיטם הנקרא 'שושנתא', האתרוג כשר, כיון שדין ה'שושנתא' כעץ, ועץ יכול להיות שחור.

518 תרמתיח.

519 תרמטיז.

520 תרמחכא.

521 שם.

< כמו"כ אם הפיטם נפל בעודו על העץ, והמקום הגליד, ויש נקודות שחורות על הגלד, האתרוג כשר כיון שדין הגלד כעץ, ועץ יכול להיות שחור.

< כמו"כ אם יש נקודות שחורות על עוקץ האתרוג, הרי"ז כשר, כיון שדין העוקץ כעץ, ועץ יכול להיות שחור.

< אם היו נקודות שחורות על האתרוג עצמו בתחתיתו סביב העוקץ, הרי"ז כשר, כיון שתחתית האתרוג אינה נראית ולכן אין בזה פסול של "זה א-לי ואנוהו".

נקודות בין החוטם לתחתית האתרוג

< כאשר יש נקודות שחורות על האתרוג עצמו בין החוטם לבין תחתית האתרוג, הדין הוא כך:

נקודה אחת אינה פוסלת, כיון שרק על חוטם האתרוג נקודה אחת פוסלת.

- אך אם היו שתי נקודות, לדעת הכף החיים⁵²² וכן משמע בשו"ע⁵²³ - האתרוג פסול.

כתמים על האתרוג

< אם אחרי קטיפת האתרוג מן העץ התקלף מקצת האתרוג בחוטמו, וצבע מקום הקילוף השתנה "ממראה כל האתרוג", אפילו אם השתנה לצבע חום ולא לשחור - האתרוג פסול, כיון ש"עיקר ההידור של האתרוג תלוי בחוטמו"⁵²⁴.

- רק לגבי נקודה חומה שנעשתה על גבי האתרוג והוא שלם, נאמר לעיל שצבע חום אינו פוסל. אך צבע חום שנגרם בגלל שהאתרוג התקלף, פוסל את האתרוג.

< אם התקלף מקצת האתרוג בחוטמו בעודו על העץ, וצמח על זה 'בלעטל', ה"ה כשר. לדעת אדה"ז אפילו יש ב'בלעטלאך' ממשות, "שמקומן ניכר במישוש היד, שהן גבוהין מהאתרוג" האתרוג כשר, "לפי שהן נחשבין ג"כ מראה אתרוג, מאחר שרגילות הוא להיות כך הרבה אתרוגים אין זה שינוי גדול"⁵²⁵.

< גם אם יש הרבה 'בלעטלאך' על האתרוג ה"ה כשר, ואין זה נחשב לאתרוג המנומר.

< אם כתוצאה ממכה שהאתרוג קיבל, או כתוצאה ממישמוש היד, הפריש האתרוג חומצה שגרמה כתמים חומים על חוטם האתרוג, האתרוג כשר.

522 תרמ"ח אות עד.

523 תרמח.כו.

524 תרמח.כא.

525 תרמח.כג.

עצה טובה למניעת יציאת חומצה מהאתרוג: להניחו רק על דבר רך כמו צמר גפן, או פשתן, או שרוול וורוד. ולא ע"ג דבר קשה כמו שולחן וכדומה.

גודל האתרוג

< גודל האתרוג המינימלי הוא 'כביצה' (57.6 סמ"ק). ב' טעמים לכך⁵²⁶:

א. רוב האתרוגים גדלים לפחות בשיעור ביצה, "וזה שאין בו כביצה הרי עדיין לא נגמר פריו, והתורה אמרה 'פרי עץ' - שיהיה פרי גמור".

ב. אתרוג שאין בו 'כביצה' אינו 'פרי חשוב'.

ונראה לומר נפק"מ לדינא בין הטעמים: במקרה שבשעה שקטף את האתרוג מהעץ היה בו כשיעור ביצה, אך לאחר מכן האתרוג הצטמק ואין בו כעת שיעור זה, שלטעם הא' ה"ה כשר כיון שנחשב ל"נגמר פריו", שהרי היה בו 'כביצה' בשעה שקטף אותו מהעץ. אך לטעם הב' האתרוג פסול כיון שצריך ליטול 'פרי חשוב', וממילא צריך להיות בו שיעור כביצה בשעת הנטילה.

אתרוג יבש

< אתרוג הכמוש כשר, אך היבש פסול.

< שיעור היובש הפוסל הוא, שכלתה הלחלוחית בתוכו (ניתן לבדוק זאת על ידי תחיבת מחט עם חוט לגוף האתרוג, ובדיקת החוט אם הוא נעשה לח).

< טעם הפסול של אתרוג יבש: א. האתרוג אינו "הדר"⁵²⁷. ב. "הליחה לפרי, כמו הדם לבשר החי. ונאמר: 'לא המתים יהללו'⁵²⁸. היינו שאתרוג יבש נחשב כמת, וא"א להלל בו את ה'.

דיני הדס

שיעור ההדס

< אורך ההדס (לפחות) שלושה טפחים⁵²⁹, והם 24 ס"מ.

שיעור זה מעכב כל ימי חג הסוכות⁵³⁰.

< שיעור ההדס נמדד לפי אורך העץ (-הענף), ללא העלים העולים בראשו מעליו.

526 תרמח.כט.

527 תרמח.כא.

528 תרמח.ב.

529 תרנא.

530 תרמט.יח.

< מן הדין המדידה יכולה להיות מתחתית העץ (-הענף), ולא מתחילת המקום שיש בו עלים. אך ראוי שיהיה בהדס שיעור ג' טפחים המכוסה בעלים.

מספר ההדסים

< מן הדין צריך לקחת ג' הדסים, אך מנהג חב"ד להוסיף לפחות עוד ג' הדסים⁵³¹. בספר המנהגים מובאים דברי הרבי: "שמעתי הוראות לאנשים שונים לקחת ארבעה, שנים עשר, שלושה עשר, או עשרים וששה הדסים". בלולב של הרבי נמנו בתחילת הנשיאות שלושה עשר הדסים, בשנת תשל"ד נמנו עשרים וששה הדסים, ולאחמ"כ נמנו שלושים וששה הדסים⁵³².

שלישיות עלים

< בפסוק נאמר⁵³³: "ענף עץ עבות", ודרשו חכמים שהעץ (-הענף) יהיה מחופה בעלים הגדלים זה על זה בשלשות.

< כל שלישיית עלים צריכה לצאת מהענף, באותו גובה. אם שלושת העלים אינם יוצאים באותו גובה, ההדס פסול כל שבעת ימי החג⁵³⁴.

< לכתחילה מצווה לחזור אחר הדס ששלישיות העלים שבו יוצאים באותו גובה בכל שיעור הג' טפחים שלו.

אך גם אם שלישיות העלים יוצאים באותו גובה רק ברוב שיעור הג' טפחים של ההדס, הרי הוא כשר ומותר לברך עליו לכתחילה⁵³⁵.

נשרו חלק מהעלים

< במקרה שבתחילה היו בכל ההדס או ברובו שלישיות עלים שיצאו באותו גובה, ולאחמ"כ נשרו חלק מן העלים, הדין הוא כך:

אם ברוב שיעור ההדס נשארו לפחות שני עלים מכל שלישייה, ההדס כשר⁵³⁶.

- אך אם ברוב שיעור ההדס לא נשארו לפחות שני עלים מכל שלישייה, ההדס פסול - כל ימי חג הסוכות.

531 תורת מנחם תשנ"ב ח"א ע' 76.

532 אוצר מנהג"ח ע' רעג.

533 ויקרא כג.מ.

534 תרמו.ב.

535 תרמו.ג.

536 תרמו.ד.

- ולמרות שהפסול של "חסר" הוא רק ביום הראשון כנ"ל, מ"מ הדס זה פסול כל ימי החג, מפני שהפסול של נשרו רוב עליו אינו מדין "חסר" כי אם משום שאין "שם הדס" עליו, לכן פסול זה קיים כל ימי החג.⁵³⁷

עלים המכסים את הענף

< עלי ההדס צריכים לכסות את העץ (-הענף). זאת מפני ש"ענף עץ עבות, דרשו חכמים שענפיו (פירוש: עליו) חופין את עציו וכו', כלומר שכל העץ הוא ענף דהיינו שהוא מחופה בעליו"⁵³⁸.

- לפי זה, אין לקחת הדס שהעלים התחתונים שבו אינם מגיעים לתחתית העלים שלמעלה מהם, כיון שבהדס זה העלים אינם מכסים את העץ - הענף. כמו כן, יש לקחת הדס ששלישיות העלים שבו עומדים צמודים לעץ ומכסים אותו, ואינם שוכבים פתוחים מפני שאז העץ - הענף - גלוי.

יבשו העלים

< אם יבשו רוב עלי ההדס עד שהם מתפוררים בציפורן, וגם צבעם הלבין ואינו ירוק - אך בראש ההדס נשארה שלישיית עלים ירוקים לחים, ההדס כשר, מפני שראש ההדס "הוא עיקר מראית ההדס, שהאדם רואה אותו בתחילת השקפתו וכו', ועיקר הדרו תלוי בראשו"⁵³⁹.

- לאידך, אם שלישיית העלים שבראש ההדס יבשה, גם אם שאר העלים לחים ומהודרים יש להחמיר ולא לברך על הדס זה - אם אפשר למצוא הדס שלפחות שלישיית העלים שבראשו לחה.⁵⁴⁰

< אם כל עלי ההדס כמושים ואינם יבשים, היינו שלא הלבינו פניהם עדיין אלא שהם מתפוררים ע"י הציפורן, ההדס כשר.⁵⁴¹

- באחרונים כתבו, שמראה חום בהדס נחשב כיבש - גם אם לא הלבינו פניו עדיין, כיון שהוא אינו בצבע ירוק. לפי"ז הדס כמוש כשר רק אם צבעו ירוק עדיין אלא שהוא התייבש ומתפורר ע"י הציפורן.

537 תרמט.כג.

538 תרמו.א.

539 תרמו.ט.

540 תרמו.יא.

541 תרמו.ח.

נקטם ראשו

< אם נקטמו (נחתכו) ראשי העלים העליונים של ההדס, והחלק התחתון של אותם עלים עדיין קיים ומחובר, ההדס כשר⁵⁴². אך מצווה מן המובחר ליטול הדס שעליו העליונים שלמים.

אך אם נקטם ראש העץ - הענף - של ההדס ועלים מכסים את הקטימה והיא אינה ניכרת, יש מחלוקת אם ההדס כשר, ולכן אין לברך עליו כשאפשר למצוא הדס אחר. ואם הקטימה ניכרת ההדס פסול⁵⁴³.

קצותיו נשרפו בשמש

< הדס שקצוות העלים שלו נשרפו בשמש, כשר.

החלפת ההדסים בחול המועד

< "במשך ימי חול המועד מחליפים ההדסים, כולם או חלק מהם"⁵⁴⁴ (בהתאם לצורך).

דיני ערבה

ערבי נחל

< רק מין הנקרא "ערבי נחל", כשר לד' מינים (יש עץ "שיטה" שגדל בצדי הדרכים וענפיו דומים לערבה, אך מין זה איננו "ערבי נחל" והוא פסול לד' מינים). וראה לקמן.

סימני זיהוי

< 'הלכה למשה מסיני' מלמדת ארבעה סימני זיהוי למין "ערבי נחל"⁵⁴⁵:

א. הקנה שלו בצבע אדום.

- אלא שגם בעודו ירוק ניתן לצאת בו י"ח, לפי שסופו להיות אדום על ידי השמש.

ב. העלה שלו משוך לאורך - כנחל, ואינו עגול.

542 תרמו"א.

543 ש.ס.

544 ספר המנהגים.

545 תרמו"א-ג.

ג. חודו של העלה - היינו קצה העלה סביב - חלק ואינו עשוי פגימות פגימות (כמו מסור).

- אלא שגם אם יש בעלה פגימות קטנות מאד, הרי"ז כשר.

ד. רוב מין זה גדל על גדות נחלי מים.

- אלא שגם מיעוט עצי הערבה ממין זה שאינם גדלים על גדות נחל, כשרים.

אורך הערבה

< אורכה (לפחות) ג' טפחים⁵⁴⁶, שהם 24 ס"מ. שיעור זה מעכב כל ימי חג הסוכות⁵⁴⁷.

< השיעור נמדד לפי גודל העץ (-הענף), ללא העלים העולים מעל ראשו.

< מן הדין המדידה יכולה להיות מתחתית העץ (-הענף), ולא מתחילת המקום שיש בו עלים. אך ראוי שיהיה בערבה שיעור ג' טפחים שיש בו עלים.

נקטם ראשה

< ערבה שנקטם ראש העץ (-הענף) שלה, פסולה⁵⁴⁸.

גם אם נחתך רק הניצן הנמצא בראש הערבה, הרי היא פסולה.

נשרו עליה

< לכתחילה מצווה מן המובחר ליטול ערבה שלא נשרו ממנה עלים כלל⁵⁴⁹.

< אם נשרו רק מקצת מן העלים, הערבה כשרה⁵⁵⁰.

< אם רוב העלים שלה נשרו ה"ה פסולה (ויש לשים לב לכך, מפני שמצוי שנושרים עלים על ידי תחיבת הערבה לתוך הלולב, וגם ע"י הנענועים).

< הפסול בנשרו רוב העלים הוא כל שבעת ימי חג הסוכות.

ואף שהפסול של "חסר" קיים רק ביום הראשון כנ"ל, אך הפסול של נשרו רוב עלים הוא מסיבה אחרת משום שאין "שם ערבה" עליה, ולכן פסול זה הוא כל שבעת ימי החג⁵⁵¹.

546 תרנא.

547 תרמט"ח.

548 תרמזד.

549 תרמזה.

550 שם.

551 תרמטכג.

לבלוב

< בערבה הנמצאת במצב של צמיחה ובתנאים מתאימים, יש לבלוב בראש ענף הערבה. הבלבוב הוא עלה בצורת גליל - לפני שנפרס ונהפך לעלה רגיל. הבלבוב עוטה את הניצן הנמצא בקודקוד ענף הערבה.

יתכנו שתי סיבות להעדר לבלוב בראש ענף הערבה: א. הערבה אינה נמצאת במצב של צמיחה ולא צמח בה לבלוב כעת מלכתחילה. במצב זה אם הניצן הנמצא בקודקוד הערבה קיים, הערבה כשירה ומהודרת כיון שלא נשרו ממנה עלים כלל.

ב. הבלבוב צמח ונשר מסיבה כלשהי. במצב כזה דין הבלבוב הוא כמו עלה שנשר, שהתבאר שמלכתחילה עדיף לקחת ערבה שלא נשרו ממנה עלים כלל, אך בדיעבד אם נשרו רק מקצת מן העלים הערבה כשירה, וממילא נשירת הבלבוב אינה פוסלת את הערבה.

- אלא שבאפשרות (הב') של נשירת הבלבוב, יש לשים לב שרק הבלבוב נשר אך הניצן הנמצא בקודקוד הערבה עדיין קיים. מפני שאם הניצן נשר, הערבה פסולה מפני שדינה כערבה קטומה וכנ"ל.

< לעיתים נראה חתך על יד הניצן העליון של הערבה, וקשה לדעת אם רק הבלבוב נפל והערבה כשירה. או שקצה הערבה עצמה נחתך והערבה פסולה. לפיכך רצוי ליטול ערבה עם לבלוב.

יבשו עליה

< יבשו רוב עלי הערבה - היינו שהלבינו פניהם - ה"ה פסולה כל שבעה. אך אם העלים רק כמשו ולא יבשו וצבעם ירוק, כשרה⁵⁵².

פרח או ענפים בערבה

< משום "זה א-לי ואנוהו" יש לשים לב לצבע עלי הערבה, שלא יהיו בהם נגיעות של חרקים וכיו"ב המשנים את צבעה.

< ערבה שיש בראשה כמין פרח, כשרה.

< ערבה שגדלים בה ענפים קטנים, כשרה, ואין צריך לקטום אותם.

החלפת הערבות בחול המועד

< "במשך ימי חול המועד מחליפים הערבות, כולם או חלק מהם"⁵⁵³ (בהתאם לצורך).

553 ס' המנהגים.